

**PREPORUKE EVROPSKOG KOMITETA ZA SPREČAVANJE MUČENJA, NEČOVJEČNOG I PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA I KAŽNJAVANJA (CPT),
OD 2. DO 13. SEPTEMBRA 2024. GODINE SA PRIJEDLOGOM VLASTI BOSNE I HERCEGOVINE ZA NJIHOVU REALIZACIJU¹**

Rb.	TEKST PREPORUKE	INSTITUCIJA NADLEŽNA ZA PROVOĐENJE PREPORUKE	PLAN PREDLOŽENIH MJERA ZA REALIZACIJU / KOMENTARI
GENERALNA PREPORUKA			
1.	<p>CPT preporučuje da vlasti BiH preduzmu potrebne korake kako bi u potpunosti implementirale odredbe Konvencije osiguravajući da će, tokom budućih posjeta, njene delegacije imati nesmetan i neograničen pristup svim mjestima gdje se osobe nalaze ili mogu biti lišene slobode.</p> <p>Nadalje, delegacijama CPT-a treba omogućiti pristup svim informacijama potrebnim za obavljanje zadatka Komiteta, uključujući i one koje sadrže lične podatke osoba koje se tamo nalaze. Ovo također zahtijeva da vlasti BiH preispitaju način na koji se informacije šire kako bi se osiguralo da su svi organi zaduženi za mjesta gdje se nalaze osobe lišene slobode obaviješteni o posjeti CPT-a i njegovom mandatu.</p>	Sve institucije	<p>Uobičajena je praksa Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine da, po primitiku najave o posjeti delegacije CPT Komiteta, o istoj u što kraćem roku obavijesti sve relevantne institucije na svim nivoima vlasti. Također obavijesti nadležna ministarstva sa molbom da informaciju o posjeti prenesu svim jedinicama u njihovoj nadležnosti.</p> <p>Po potrebi se o posjeti obavještavaju sudski organi, te Predsjedništvo BiH i parlamentarna tijela.</p>
PREVENTIVNI MEHANIZAM			
2.	<p>CPT preporučuje da vlasti u BiH preduzmu potrebne korake kako bi osigurale da se Instituciji ombudsmana za ljudska prava u BiH osiguraju neophodni finansijski i ljudski resursi kako bi mogla efikasno provoditi svoj mandat NPM-a u skladu sa zahtjevima OPCAT-a. To također zahtijeva redovnu obuku osoblja NPM-a,</p>	Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine	<p>Bosna i Hercegovina je, s ciljem provođenja obaveza iz Opcionog protokola uz UN Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ombudsmanu za ljudska prava BiH i stvorila pravni preduslov za uspostavu Preventivnog mehanizma.</p> <p>Preventivni mehanizam u Bosni i Hercegovini je nezavisno preventivno tijelo, uspostavljeno u skladu sa odredbama Zakona o izmjenama Zakona o ombudsmanu za</p>

¹ Delegacija CPT-a je obavila periodičnu posjetu Bosni i Hercegovini od 2. do 13. septembra 2024. godine. Ovo je bila ukupno deseta posjeta Komiteta Bosni i Hercegovini. Izvještaji o posjetama i odgovori vlasti BiH na sve prethodne posjete (pet periodičnih i četiri *ad hoc* posjete) dostupni su na web stranici CPT-a: <https://www.coe.int/en/web/cpt> ;

	<p>uključujući i obuku o metodama rada, s ciljem jačanja njihovih kapaciteta, kao i adekvatne zastupljenosti etničkih i manjinskih grupa u zemlji.²</p>		<p>ljudska prava BiH, odnosno člana 4a. stav (1) ovog Zakona kojim je propisano da, u skladu sa članom 17. Opcionog protokola uz Konvenciju protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja, Ombudsmeni obavljaju poslove Preventivnog mehanizma za sprečavanje torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja i kažnjavanja u BiH.</p> <p>Ombudsmeni Bosne i Hercegovine su usvojili Pravilnik o vršenju poslova Preventivnog mehanizma za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kazni u BiH, te Metodologiju rada Preventivnog mehanizma u BiH. Ombudsmeni su uspostavili Odjel za vršenje poslova Preventivnog mehanizma u okviru Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine.</p> <p>Nakon što su od strane vlasti u Bosni i Hercegovini osigurana neophodna finansijska sredstva za prijem zaposlenika, Ombudsmeni su u skladu sa zakonom putem Javnog oglasa proveli proceduru izbora i prijema četiri zaposlenika koji su zasnovali radni odnos od 03.03.2025. godine, i to:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Šef Odjela/Pomoćnik ombudsmena – 1 (jedan) izvršitelj - Stručni savjetnik u Odjelu za vršenje poslova Preventivnog mehanizma za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kazni u Bosni i Hercegovini – 2 (dva) izvršitelja - Referent/vozač – 1 (jedan) izvršitelj. <p>U završnoj fazi je i procedura po Javnom pozivu za izbor saradnika u obavljanju poslova Preventivnog mehanizma za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kazni u Bosni i Hercegovini, nezavisnih stručnih lica iz akademske zajednice i odgovarajućih oblasti, i organizacija civilnog društva koje će na osnovu javnog i transparentnog poziva saradivati sa Odjelom za vršenje poslova Preventivnog mehanizma.</p> <p>Zaposlenici u Odjelu za vršenje poslova Preventivnog mehanizma za sprečavanje mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kazni u Bosni i Hercegovini do sada su učestvovali na sastancima SEE NPM mreže o ulozi NPM-a u poštivanju minimalnih standarda, na konferenciji “Mentalno zdravlje u mjestima lišavanja slobode: “Uloga preventivnih mehanizama u zaštiti prava i osiguravanju efikasnog nadzora”, ODIHR – Obuka o ljudskim pravima i novim tehnologijama, te konferenciji “Praćenje policijskog pritvora” i radionici Evropskog NPM Foruma “NPM monitoring u kontekstu migracija”.</p>
--	--	--	---

² Vidi član 18 (2) i (3) OPCAT-a, koji zahtijeva od Država članica da osiguraju da stručnjaci NPM-a imaju potrebne sposobnosti i stručno znanje, nastojeći da osiguraju adekvatnu zastupljenost etničkih grupa u zemlji, te da stave na raspolaganje potrebne resurse za funkcionisanje NPM-a;

INSTITUCIJE ZA PROVOĐENJE ZAKONA

<p>3.</p>	<p>CPT ponavlja svoju preporuku da se preduzmu koraci kako bi se osiguralo da zatvorske medicinske službe u zatvorima u Tuzli, Doboju i Zenici, kao i zatvorske medicinske službe u ostatku zemlje, u potpunosti ispunje svoju ulogu u sprječavanju zlostavljanja osiguravajući da, po prijemu u zatvor, svaka osoba prođe temeljit ljekarski pregled, nakon čega bi se trebao uspostaviti detaljan zapis. Isti postupak treba slijediti nakon nasilnog incidenta unutar zatvorske ustanove ili kad god zatvorenika policija vrati u zatvor, nakon što je učestvovao u istražnim aktivnostima. Zapisnik treba da sadrži:</p> <p>(i) Izvještaj o izjavama koje je dala osoba, a koje su relevantne za medicinski pregled (uključujući opis njenog zdravstvenog stanja i sve navode o zlostavljanju koje je iznijela);</p> <p>(ii) Potpuni prikaz objektivnih medicinskih nalaza zasnovan na detaljnom pregledu;</p> <p>(iii) Zapažanja zdravstvenog radnika u svjetlu i) i ii), koje ukazuju na podudarnost između bilo kakvih iznesenih navoda i objektivnih medicinskih nalaza.</p> <p>Zapisnik bi također trebao sadržavati rezultate dodatnih pregleda, detaljne zaključke provedenih specijalizovanih konsultacija i tretman koji je pružen za povrede, ili sve dalje provedene postupke.</p> <p>Zapis o medicinskom pregledu u slučaju povreda treba se voditi na posebnom obrascu predviđenom za tu svrhu, sa "tjelesnim grafikonima" za označavanje povreda, koji se čuva u medicinskom dosijeu zatvorenika. Povrede treba fotografisati, a fotografije pohraniti u medicinski dosije dotične osobe. Osim toga,</p>	<p>Nadležna Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva zdravstva na entitetskom i kantonalnom nivou</p>	<p>Vlasti na svim nivoima izražavaju punu posvećenost nastavku kvalitetne saradnje i razmjene znanja s ciljem jačanja profesionalnih kapaciteta medicinskih službi angažovanih na pregledima pritvorenika i zatvorenika. Ova saradnja ima za cilj osigurati da svi medicinski radnici koji dolaze u kontakt s osobama lišenim slobode budu adekvatno obučeni, posebno u prepoznavanju znakova mogućeg zlostavljanja i neprihvatljivog postupanja.</p> <p>U tom kontekstu, vlasti će se u potpunosti rukovoditi standardima koje je postavio Evropski komitet za prevenciju mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT), posebno onima koji se odnose na nezavisnost i stručnost medicinskih pregleda, princip povjerljivosti, kao i obavezu prijavljivanja indicija o zlostavljanju nadležnim organima.</p> <p>Također, ova inicijativa je u skladu s međunarodnim i domaćim obavezama, uključujući relevantne odredbe Evropske konvencije o ljudskim pravima, kao i Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za postupanje sa zatvorenicima (Nelson Mandela pravila), koja naglašavaju ulogu medicinskog osoblja u zaštiti fizičkog i psihičkog integriteta osoba lišenih slobode.</p> <p>Cilj zajedničkog djelovanja jeste osigurati dosljednu primjenu najboljih praksi u tretmanu pritvorenika i zatvorenika, a posebno prevenirati, prepoznati i dokumentovati svaki oblik zlostavljanja.</p> <p>Vlasti Bosne i Hercegovine su opredijeljeni na kontinuirane edukacije, institucionalnu saradnju i usklađivanje sa međunarodnim standardima, a u cilju unapređenja sistema zaštite prava osoba lišenih slobode i osiguranja poštovanja njihovog dostojanstva.</p>
------------------	--	--	--

	<p>•dokumenti trebaju biti sistematski sakupljeni u posebnom registru trauma u koji treba evidentirati sve vrste povreda.</p> <p>Postojeće procedure treba revidirati kako bi se osiguralo da se, kad god zdravstveni radnik zabilježi povrede koje su u skladu s navodima o zlostavljanju koje je iznio zatvorenik (ili koje, čak i u odsustvu navoda, ukazuju na zlostavljanje), izvještaj odmah i sistematski dostaviti nadležnom istražnom organu.</p> <p>Zdravstveni radnik treba savjetovati dotičnog zatvorenika da pisanje takvog izvještaja spada u okvir sistema za sprječavanje zlostavljanja, da se ovaj izvještaj mora automatski proslijediti jasno određenom nezavisnom istražnom organu i da takvo prosljeđivanje nije zamjena za podnošenje pritužbe u odgovarajućem obliku.³ Rezultati svakog pregleda, uključujući gore navedene izjave i mišljenja/zapažanja zdravstvenog radnika, trebaju biti dostupni zatvoreniku i njegovom advokatu.</p> <p>Državne vlasti trebaju ponuditi posebnu obuku zdravstvenim radnicima o načinu na koji se provodi medicinski pregled zatvorenika, o evidentiranju svih uočenih povreda i o postupku izvještavanja. Države trebaju osigurati da nema odmazde protiv bilo kojeg zdravstvenog radnika u njihovoj dužnosti evidentiranja i prijavljivanja povreda.</p>		
4.	CPT ponavlja svoju preporuku da policijski službenici zaduženi za pratnju pritvorene osobe na ljekarski		Nadležna Ministarstva unutrašnjih poslova entiteta, kao i kantonalna ministarstva

³ Treba napomenuti da su zdravstveni radnici zakonski obavezni prijaviti svaku povredu koja može imati traumatično porijeklo nadležnim pravosudnim organima, kako je propisano važećim zakonodavstvom o zdravstvenoj zaštiti na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou;

	pregled nisu isti oni protiv kojih se iznose navodi o zlostavljanju. Komitet također preporučuje da vlasti u BiH na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou uspostave sistem posjeta ljekara u policijskim stanicama. Ovi ljekari bi, pored svojih opštih medicinskih kvalifikacija, trebali biti obučeni za identifikaciju i evidentiranje povreda.		unutrašnjih poslova su primili k znanju ovu preporuku i obavezali se da će nastaviti preduzimati aktivnosti na ažuriranju uputstva o postupanju sa osobama lišenim slobode u cilju otklanjanja svih pravnih praznina i nejasnoća u postupanju.
5.	<p>CPT poziva vlasti u BiH, a posebno Ministarstva unutrašnjih poslova na nivou Federacije BiH, Republike Srpske i kantona, kao i Ministarstvo sigurnosti države, da usvoje Strategiju za iskorjenjivanje zlostavljanja od strane policije, uzimajući u obzir detaljne napomene navedene u paragrafu 20. iznad, a posebno potrebu da se:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prenese jasna izjava s najvišeg političkog nivoa policijskim službenicima iz svih policijskih agencija širom zemlje da postoji nulta tolerancija prema mučenju i drugim oblicima zlostavljanja, te da će se takva djela istražiti, a odgovorni krivično goniti i, gdje je to primjereno, shodno tome sankcionisati; • pružiti ciljanu obuku za pripadnike specijalnih interventnih policijskih jedinica o tehnikama manuelne kontrole u kontekstu hapšenja visokoprofilisanih osumnjičenih za krivična djela tokom specijalnih operacija; • integrisati profesionalne tehnike intervjuisanja u osnovne nastavne planove i programe obuke za sve policajce i u napredne obavezne nastavne planove i programe obuke za sve kriminalističke inspektore i 	<p>Ministarstvo sigurnosti BiH</p> <p>Ministarstva unutrašnjih poslova entiteta i kantona</p>	<p>U pogledu programa obuke, nekoliko službenika iz Federalne Uprava policije je učestvovalo u izradi priručnika o SPOP metodi (Snimanje, Planiranje, Obavješćavanje o pravima i Procjena) vođenja policijskih intervjua tokom 2023.-2024. godine. Priručnik je u decembru 2024. godine uveden u redovan godišnji program obuke na Policijskoj akademiji u Sarajevu koja je organizaciona jedinica FMUP-a i do sada je 75 polaznika prošlo obuku o savremenim metodama vođenja intervjua. Priručnik je sačinjen u okviru projekta Vijeća Evrope „Dalje unapređenje tretmana osoba lišenih slobode kojima je izrečena sankcija ili kazna u BiH u skladu sa evropskim standardima“.</p> <p>Tiraž od 800 priručnika o SPOP metodi je na raspolaganju direktoru Akademije i on ga koristi u skladu sa potrebama nastave. SPOP je prema preporuci CPT-a dokazana naučna profesionalna metoda vođenja policijskih intervjua. Priručnik je osmišljen prema Mendezovim principima i Smjernicama Boyle i Vullierme.</p> <p>Drugi modul koji se trenutno provodi na Policijskoj akademiji FMUP-a je obuka kadeta po priručniku „Ljudska prava LLS u policijskom pritvoru“ što je bila preporuka CPT-a iz prošlog izvještaja (2019). Po tom priručniku obuku je prošlo ukupno 630 kadeta. Tokom 2024. godine vršnjačku obuku na ovu temu prošlo je i 50-tak pripadnika Specijalne jedinice.</p> <p>Također, FUP ima dva ranije akreditovana voditelja obuke u projektima Vijeća Evrope koji rade redovnu vršnjačku obuku policijskih službenika prema godišnjem planu obuke policijskih službenika Federalne uprave policije, koji uključuje modul „lica lišena slobode i njihova prava“.</p> <p>U februaru 2025. godine započeo je novi ciklus obuke voditelja obuke u projektima Vijeća Evrope za izvođenje obuke po priručnicima koji su do sada sačinjeni (prava</p>

	<p>operativne policajce zadužene za intervjuisanje osumnjičenih⁴</p> <ul style="list-style-type: none"> • uvesti obavezno audio-vizuelno snimanje svih policijskih intervjua, uključujući i početno ispitivanje od strane operativnih službenika u policijskim stanicama; • usvojiti obavezna uputstva na nivou svake policijske agencije o upotrebi sile i sredstava prinude, o postupanju i osnovnim zaštitnim mjerama prema osobama u policijskom pritvoru, te o profesionalnim tehnikama intervjuisanja, sve u skladu sa „Smjernicama o postupanju s osobama lišenim slobode“ koje je razvio Ured Vijeća Evrope u Sarajevu;⁵ • osigurati da se izvještaji o upotrebi sile sastavljaju pravovremeno i tačno od strane zaista nezavisnog nadzornog tijela, te da se procjena usklađenosti takve sile s principima nužnosti, proporcionalnosti i zakonitosti provodi uz temeljnu analizu svih relevantnih informacija, uključujući različite izvore dokaza, s posebnim osvrtom na relevantne povrede koje je pretrpjela uhapšena osoba. 		<p>LLS, vođenje intervjua i policijsko djelovanje tokom okupljanja). Ispred FMUP-a je delegirano ukupno 10 kandidata za akreditaciju (6 policijskih službenika iz FUP-a i 4 predavača sa Policijske akademije). Završetak ciklusa se očekuje u septembru 2025. godine i nakon akreditacije planirane u novembru 2025.godine, FMUP/FUP bi trebali raspolagati sa 10 novih akreditovanih voditelja obuke koji na interaktivan i savremen način prenose službenicima znanje o međunarodnim standardima i sadržaju priručnika koje je sačinilo Vijeće Evrope u okviru svojih projekata.</p> <p>Pored toga, direktor FUP-e redovno učestvuju na sastancima viših rukovodilaca svih policijskih agencija u BiH koji se organizuju jednom godišnje u okviru projekta Vijeća Evrope (maj 2023., maj 2024., naredni sastanak je planiran za jesen 2025. godine). Na tim sastancima direktor FUP-e ili njegov predstavnik redovno razmjenjuju iskustva sa ciljem unaprjeđenja policijske prakse posebno u oblasti vođenja intervjua, zaštite ličnih podataka i općenito postupanja sa LLS.</p> <p>Sve ovo znači da se u skladu sa preporukom CPT o iskorjenjivanju zlostavljanja sistematično i planski radi - počevši od najvišeg rukovodnog osoblja kroz koordinativne sastanke u organizaciji Vijeća Evrope, preko vršnjačke obuke koju rade akreditovani voditelji obuke sa službenicima FUP-e do obuke novih kadeta na Policijskoj akademiji.</p> <p>U pogledu preporuke o integraciji profesionalnih tehnika intervjuisanja, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je dalo sljedeći odgovor:</p> <p>Nastavnim planom i programom Srednje škole unutrašnjih poslova MUP-a Republike Srpske, u okviru predmeta “Kriminalistika”, obuhvaćen je dio koji se odnosi na sadržaj profesionalnog i kriminalistički relevantnog obavljanja informativnog razgovora. Pored navedenog, sadržaj ovog predmeta obuhvata i osnove koji se odnose na taktiku ispitivanja osumnjičenog, kao i krivičnoprocesna i kriminalistička pravila vođenja razgovora sa licem, potencijalnim svjedokom, odnosno osumnjičenim.</p> <p>Nastavnim planom i programom policijske obuke kadeta na Policijskoj akademiji, u okviru modula “Policijska ovlaštenja”, integrisan je adržaj koji se odnosu na kriminalističke i krivičnoprocesne specifičnosti obavljanja razgovora sa licem, kao policijskog ovlaštenja. Navedeno je obrađeno sa bezbjedonosnog, policijskog,</p>
--	---	--	---

⁴ U tom smislu, pogledajte „Principe o efikasnom intervjuisanju za istrage i prikupljanje informacija“ (Méndezovi principi) koje je u maju 2021. godine usvojila grupa eminentnih međunarodnih pravnih i policijskih stručnjaka u oblasti policijskog rada i prevencije mučenja. Méndezove principe je od tada pozdravilo i citiralo nekoliko tijela Ujedinjenih nacija, kao i CPT. Nadalje, upućuje se i na sljedeću publikaciju autora Milne, Rebecca i Rull, Ray (1999): „Psihologija i praksa istražnog intervjuisanja“, Chichester, Ujedinjeno Kraljevstvo: Wiley;

⁵ Pored gore navedenih Smjernica, Ured Vijeća Evrope u Sarajevu je također razvio detaljan Priručnik o ljudskim pravima osoba lišenih slobode i praktični Priručnik za obuku o vještinama istražnog intervjuisanja;

		<p>krivičnoprocesnog i kriminalističkog aspekta. Ispitivanje osumnjičenog, kao istražna radnja, nije značajnije obuhvaćena u nastavnom planu i programu, s obzirom na to da je nastavni plan i program koncipiran za osnovnu policijsku obuku, odnosno obukom se stiču znanja i vještine za osnovne policijske radnje, dok ispitivanje osumnjičenih zahtijeva specijalističku obuku i dodatna znanja i edukaciju, koja se postiže kroz visokoškolsko obrazovanje i kroz stručna usavršavanja, kurseve i seminare. Policijski službenici koji završe osnovnu policijsku obuku ne intervjuišu lica lišena slobode, već to rade kriminalistički inspektori koji su prošli gore navedeno visokoškolsko obrazovanje i stručna usavršavanja, kurseve i seminare.</p> <p>U okviru stručnog usavršavanja, Uprava za policijsko obrazovanje MUP-a Republike Srpske realizuje seminar "Taktike ispitivanja osumnjičenih", koji je namijenjen policijskim službenicima Ministarstva koji obavljaju poslove primarno u okviru kriminalističke policije. Sadržaj seminara se odnosi na taktike ispitivanja osumnjičenih, uključujući i "profesionalne tehnike intervjuisanja", a odnosi se i na krivičnoprocesne specifičnosti ispitivanja osumnjičenog kao istražne radnje.</p> <p>Sadržaj svih nastavnih planova i programa kao obavezan segment obuhvata i načelo zabrane mučenja i torture uopšte, kao i zabranu korištenja iskaza u postupku koji je dobijen upotrebom mučenja ili torture.</p> <p>Također, Uprava za policijsko obrazovanje MUP-a Republike Srpske će u drugoj polovini 2025. godine realizovati obuke u cilju podizanja profesionalnih i etičkih standarda postupanja policijskih službenika Ministarstva.</p> <p>Konkretno, planirano je da do kraja tekuće godine realizujemo minimalno po jednu obuku za pripadnike svake jedinice žandarmerije u Ministarstvu, na kojoj bi prisustvovalo po 15 pripadnika žandarmerije. Obuku će realizovati policijski službenici iz Ministarstva unutrašnjih poslova koji su akreditovani za izvođenje obuke kroz projekat EU i Savjeta Evrope „Jačanje principa tretmana pritvorenika i zatvorenika zasnovanog na ljudskim pravima, evropskim standardima i najboljoj praksi“, zajedno sa policijskim službenicima koji se trenutno nalaze u procesu akreditacije. Obuka je dvodnevna, izvode je minimalno dva akreditovana predavača, shodno Nastavnom planu i programu „Ljudska prava lica lišenih slobode u policijskom pritvoru“ i obuhvata postupanje policije prilikom lišenja slobode shodno evropskim standardima i domaćem normativnom okviru.</p> <p>Pored navedene obuke, Uprava za policijsko obrazovanje MUP-a Republike Srpske u narednom periodu realizuje i obuke koje su planirane na godišnjem nivou, a među njima</p>
--	--	---

		<p>je i obuka „Upotreba sile“ koja se realizuje u trajanju od 14 nastavnih časova (dva radna dana), a obuhvata, između ostalog, i segment koji se odnosi na taktiku upotrebe sile i predupređivanje prekoračenja i zloupotrebe ovlaštenja prilikom primjene ovog policijskog ovlaštenja. U okviru obuke, potencira se standard apsolutne zabrane mučenja i nečovječnog postupanja prema licima lišenim slobode, odnosno prema licima prema kojima je upotrebljena sila.</p> <p>U pogledu provođenja policijskih intervjuja, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, kroz redovnu i specijalističku obuku, realizuje programe koji obuhvataju teme poput vođenja intervjuja i istraga i sprečavanja zlostavljanja. Trenutno predstavnici Ministarstva aktivno učestvuju u izradi Praktikumuma za vođenje policijskog intervjuja, koji se sačinjava kroz Projekat EU i Savjeta Evrope Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku, u kojem su razrađeni novi modeli vođenja intervjuja i postupanja sa licima lišenim slobode u toku saslušavanja tih lica. Kao što je navedeno u gornjem dijelu ovog akta policijski službenici postupaju u skladu sa Uputstvom o postupanju sa licima lišenim slobode, gdje je naloženo da su policijski službenici dužni omogućiti pristup hrani licima lišenim slobode svakih osam sati.</p> <p>Kroz navedeni projekat u Republici Srpskoj osam pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske je akreditovano za izvođenje obuke prema standardima primjenjivim u projektima Savjeta Evrope, a trenutno je deset kandidata u procesu akreditacije. Paralelno sa ovim procesom akreditovani voditelji u skladu sa nastavnim planom i programom „Ljudska prava lica lišenih slobode u policijskom pritvoru“ vrše obuku za policijske službenike Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske u skladu sa usvojenim vještinama i pisanim materijalima koji su nastali kroz projekat. Učešće u ovim projektima imalo je izuzetno pozitivan odraz u praksi.</p> <p>Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo je pažljivo analizirala sadržaj izvještaja, te u potpunosti prepoznaje značaj iznesenih preporuka sa ciljem unapređenja uslova i prakse postupanja a koje Bosna i Hercegovina ima u oblasti zaštite ljudskih prava.</p> <p>U analiziranom period, u okviru Sektora za policijsku podršku Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo djelovale su tri organizacione jedinice: 1. Specijalna policijska jedinica, 2. Jedinica interventne policije i 3. Jedinica operativne podrške. Naveli su dvije situacije lišenja slobode od datuma 26.08.2024. i 05.09.2024. godine, sa naglaskom da je u drugoj situaciji bila upotrijebljena opravdana sila, s obzirom da je lice pružalo pasivni otpor. U izvještaju je naglašeno da je upotreba sile izvršena “na način i pod uslovima</p>
--	--	---

		<p>propisanim Zakonom o policijskim službenicima Kantona Sarajevo i Pravilnikom o načinu i postupku upotrebe i pravdanja sile”.</p> <p>Uprava policije MUP-a Kantona Sarajevo će i u budućem periodu u potpunosti postupati u skladu sa važećim propisima i međunarodnim standardima sa posebnim naglaskom na poštivanje ljudskih prava i sprečavanje bilo kakvih oblika zlostavljanja ili neprofesionalnog postupanja prema licima lišenim slobode.</p> <p>Kada je u pitanju poziv CPT vlastima u Bosni i Hercegovini, odnosno Ministarstvima unutrašnjih poslova na svim nivoima u BiH, da se usvoji Strategija za iskorjenjivanje zlostavljanja od strane policije, Uprava policije MUP-a Zeničko-dobojskog kantona ističe da ima nultu toleranciju prema mučenju i drugim oblicima zlostavljanja, te da eventualno takva djela uvijek istraži, a odgovorne krivično goni, te sankcioniše i u skladu sa internim propisima o disciplinskoj odgovornosti. U cilju iskorjenjivanja zlostavljanja od strane policije, Uprava policije je u proteklom periodu provela niz edukacija policijskih službenika, tako da je u periodu od mjeseca maja do jula 2024. godine, u prostorijama Centra za obuku policijskih službenika i smještaj Specijalne policijske jedinice kroz obuku prošlo 220 policijskih službenika uključujući i 28 pripadnika Specijalne policijske jedinice.</p> <p>Obukom su bili obuhvaćeni policijski službenici od čina "policajac" do čina "stariji narednik", koji u skladu sa svojim redovnim poslovima i zadacima postupaju sa licima lišenim slobode i policijski službenici koji su zaduženi za smještaj i nadzor lica lišenih slobode u prostorijama za zadržavanje. U toku 2025. godine, organizovana je jednodnevna obuka za policijske službenike na probnom radu sa početnim činom "policajac" na temu "Ljudska prava lica lišenih slobode". Navedena obuka je provedena u skladu sa Priručnikom "Ljudska prava lica lišenih slobode u policijskom pritvoru", izdatom od strane Vijeća Evrope u sklopu projekta "Jačanje principa tretmana lica lišenih slobode na osnovu ljudskih prava, evropskih standarda i najbolje prakse u BiH". Također, u ranijem periodu, Uprava policije je od Ureda Vijeća Evrope u Sarajevu zaprimila određeni broj primjeraka priručnika "Ljudska prava lica lišenih slobode u policijskom pritvoru", te su isti dostavljeni policijskim stanicama kako bi se policijski službenici upoznali sa priručnikom i isti svakodnevno koristili.</p> <p>Tokom 2022. godine, Jedinica za profesionalne standarde Uprave policije MUP-a ZDK je svim policijskim stanicama na našem području nadležnosti uputila instrukciju o postupanju policijskih službenika sa osobama zadržanim u prostorijama za zadržavanje,</p>
--	--	--

		<p>te se kontinuirano vrši kontrola primjene navedene instrukcije i koriguju eventualne nepravilnosti.</p> <p>Uprava policije MUP-a ZDK ostaje posvećena poštivanju odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima i Evropske konvencije o sprečavanju mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja koje je Bosna i Hercegovina ratificirala 2022. godine, postavši time država članica Vijeća Evrope.</p> <p>Uprava policije MUP-a Tuzlanskog kantona je ranije dostavila traženu dokumentaciju delegaciji CPT komiteta, a odnosi se na početni Izvještaj o upotrebi sile, ljekarske intervencije i mišljenje o opravdanosti sile.</p> <p>U pogledu programa obuke, iz MUP-a Posavskog kantona smo informisani da će u narednom periodu u godišnji program obuke biti unijeta posebna cjelina za stručno usavršavanje pripadnika Jedinice za potporu (iz sastava Uprave policije) o tehnikama ručne kontrole u kontekstu lišenja slobode visoko profiliranih osoba osumnjičenih za počinjenje kaznenih djela tokom specijalnih operacija.</p> <p>Također, u godišnji plan obuke policijskih službenika koji provide istražne radnje će se unijeti posebna cjelina koja se odnosi na profesionalne tehnike intervjuisanja osumnjičenika.</p> <p>U pogledu audio-vizuelnog snimanja, po sticanju tehničkih pretpostavki, u službene prostorije se planira ugraditi oprema za audio-vizuelno snimanje policijskih intervjua osumnjičenika.</p> <p>MUP-a Posavskog kantona planira u koordinaciji sa drugim policijskim službama iz Federacije Bosne i Hercegovine sačiniti i usvojiti Strategiju za iskorjenjivanje zlostavljanja od strane policije.</p> <p>Odsjek za edukaciju Uprave policije MUP-a USK je, zajedno sa certificiranim trenerom Vijeća Evrope, izvršio obuku 148 policijskih službenika na temu “Dalje unapređenje tretmana osoba lišenih slobode i osoba kojima je izrečena kazna ili sankcija u Bosni i Hercegovini u skladu sa evropskim standardima”, a sve s ciljem boljeg ophođenja i postupanja policijskih službenika prema osobama lišenih slobode.</p> <p>Plan obuke se nastavio i u 2025. godini, pa je u prvih šest mjeseci 2025. godine izvršena edukacija za 258 policijskih službenika.</p> <p>Uprava policije MUP-a USK provodi i infrastrukturne projekte, koji se ogledaju u izgradnji pritvorskih jedinica, a koji se grade po preporukama Komiteta Vijeća Evrope za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili postupajućeg postupanja ili kažnjavanja</p>
--	--	---

			<p>(CPT).</p> <p>Uprava policije MUP-a USK je u narednom period nastaviti provoditi obuku policijskih službenika na temu “Dalje unapređenje tretmana osoba lišenih slobode i osoba Kojima je izrečena kazna ili sankcija u Bosni i Hercegovini u skladu sa evropskim standardima”, a u pripremi je i plan obuke za vršenje edukaciju policijskih službenika na temu “Vođenje policijskih intervjuja – primjena SPOP metode” koja će se raditi po priručniku Vijeća Evrope.</p>
6.	<p>CPT ponavlja svoju preporuku da, kada se tužilačke i sudske vlasti suoče s direktnim optužbama za fizičko zlostavljanje od strane policijskih službenika, preduzmu hitne mjere kako bi evidentirale optužbe, naredile forenzički medicinski pregled pritvorene osobe i osigurale da se optužbe brzo i temeljno istraže.</p> <p>Nadalje, VSTV treba usvojiti Metodologiju za provođenje istraga o optužbama za mučenje i zlostavljanje od strane policije (Metodologija), kao obavezno uputstvo VSTV-a, Ministarstava unutrašnjih poslova na entitetskom i kantonalnom nivou i Ministarstva sigurnosti.</p>	<p>VSTV BiH, Ministarstva unutrašnjih poslova na entitetskom i kantonalnom nivou</p>	<p>Posljednje izmjene Zakona o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine su usvojene u julu 2024. godine.</p> <p>Trenutno se u parlamentarnoj procedure nalazi Prijedlog izmjena zakona o VSTV-u BiH, kao jedan od ključnih prioriteta za napredak Bosne i Hercegovine prema EU integracijama.</p> <p>Izmjenama Zakona o VSTV-u BiH predviđeno je poboljšanje načina izbora sudija i tužilaca, jačanje integriteta pravosudnih funkcija i njihova disciplinska odgovornost. Novi zakon bi trebao biti usklađen sa preporukama međunarodne zajednice, uključujući i formiranje i funkcionisanje Odjela za provođenje postupaka po izvještajima, kao nadzornog i disciplinskog mehanizma.</p> <p>Trenutno nemamo relevantnih informacija o usvajanju Metodologije za provođenje istraga o optužbama za mučenje i zlostavljanje od strane policije. Ako bude promjena u ovom smislu, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će blagovremeno obavijestiti CPT Komitet.</p>
ZAŠTITNE MJERE PROTIV ZLOSTAVLJANJA			
Informacije o pravima			
7.	<p>CPT poziva vlasti BiH na državnom i entitetskom nivou da ulože potrebne napore kako bi osigurali da policijski službenici posvete posebnu pažnju prilikom hapšenja i u kasnijim fazama pritvora, kako bi se osiguralo da pritvorene osobe zaista mogu razumjeti svoja prava; dužnost je policijskih službenika da se uvjere u to.</p> <p>Nadalje, sve osobe lišene slobode trebaju dobiti informacije o svojim proceduralnim pravima u formatu koji im je dostupan, ovisno o njihovim specifičnim</p>	<p>Nadležna entitetska i kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova</p>	<p>Iz Uprave policije MUP-a ZDK navode sljedeće:</p> <p>Kada je u pitanju upoznavanje o pravima osobe lišene slobode, policijski službenici, obavezno svaku osobu lišenu slobode upoznaju o njenim pravima, te se isto evidentira u evidenciju osoba lišenih slobode, a svaku rubriku u evidenciji sa opisanim pravima osoba lišena slobode potpisuje.</p> <p>Policijski službenici Uprave policije MUP-a ZDK, svim osobama lišenim slobode omogućavaju da se o njihovom statusu obavijesti bliži srodnik ili treća strana, osim u slučajevima kada to osoba lišena slobode ne želi. Svako obavještanje bližeg srodnika ili situacija kada to osoba lišena slobode ne želi se evidentira u odgovarajuću evidenciju koju ista potpisuje.</p>

	potrebama, na primjer, korištenjem veće veličine teksta, napisane jednostavnim i pristupačnim jezikom, usmeno date itd.		
8.	CPT preporučuje da Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske izda uputstvo kojim se od svih policijskih službenika zahtijeva da na jasan i razumljiv način informišu osumnjičene za krivična djela o njihovim pravima, te da utvrde njihovo potpuno razumijevanje sadržaja i implikacija svakog odricanja. Nadalje, ne može biti opravdanja da policijski službenici unaprijed popunjavaju obrasce o informacijama o pravima pritvorenih osoba u njihovo ime i ova praksa treba da se prekine.	Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske	Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je izdalo Uputstvo o postupanju sa licima lišenim slobode (koje je usklađeno sa dosadašnjim preporukama CPT-a), a koje predviđa priloge koji su sastavni dio Uputstva i odnose se na sljedeće obrasce: potvrda o lišenju slobode (pravni osnov ZKP Republike Srpske ili Zakon o prekršajima), prava lica lišenog slobode, potvrda o prihvatu lica lišenog slobode, potvrda o predaji lica lišenog slobode, zapisnik o pregledu lica, zapisnik o pretresanju, izvještaj o izvršenom pretresanju lica bez naredbe, potvrda o privremenom oduzimanju predmeta, potvrda o predaji privremeno oduzetih predmeta, potvrda o otpustu lica lišenog slobode i potvrda o vraćanju privremeno oduzetih predmeta. Ovdje se posebno napominje da se u svim situacijama lišenja slobode lica obavezno popunjava potvrda o pravima lica lišenog slobode, gdje lice lišeno slobode svojeručnim potpisom potvrđuje upoznavanje sa pravima i lično iskaznim stavom u pogledu određenog prava. Međutim, iskustva govore da lica lišena slobode u najvećem broju slučajeva ne stavljaju zahtjev za branioca, zahtjev za medicinskim osobljem ili zahtjev za obavještanje člana uže porodice, prijatelja i ostalih ili ne žele da stave bilo kakav potpis na pismena koja se sačinjavaju u vezi sa lišenjem slobode. Najčešće se radi o razlozima lične prirode, kao što su osuda članova porodice, članova lokalne zajednice gdje živi, loša materijalna situacija i sl. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske ("Službeni glasnik RS", broj: 53/12, 91/17 i 66/18) propisuje slučajeve kada osumnjičeni, odnosno optuženi mora imati branioca odnosno postavljanje branioca zbog slabog imovinskog stanja osumnjičenog.
Obavještenje o pritvoru			
9.	CPT preporučuje da vlasti u BiH, na državnom i entitetskom nivou, osiguraju da sve osobe lišene slobode od strane policije, iz bilo kojeg razloga, imaju pravo da obavijeste bliskog srodnika ili treću stranu po svom izboru o svojoj situaciji od samog početka lišavanja slobode (tj. od trenutka kada su dovedene u policijsku stanicu). Korištenje ovog prava moglo bi biti podložno određenim izuzecima osmišljenim da zaštite legitimne interese policijske istrage, pod uslovom da su ti izuzeci jasno određeni zakonom i da podliježu odgovarajućim zaštitnim mjerama. Svako odlaganje	Ministarstva pravde na državnom i entitetskom nivou	Iz Uprave policije MUP-a ZDK navode sljedeće: Kada je u pitanju upoznavanje o pravima osobe lišene slobode, policijski službenici, obavezno svaku osobu lišenu slobode upoznavaju o njenim pravima, te se isto evidentira u evidenciju osoba lišenih slobode, a svaku rubriku u evidenciji sa opisanim pravima osoba lišena slobode potpisuje. -Policijski službenici Uprave policije MUP-a ZDK, svim osobama lišenim slobode omogućavaju da se o njihovom statusu obavijesti bliži srodnik ili treća strana, osim u slučajevima kada to osoba lišena slobode ne želi. Svako obavještanje bližeg srodnika ili situacija kada to osoba lišena slobode ne želi se evidentira u odgovarajuću evidenciju koju ista potpisuje.

	obavještanja o pritvoru mora biti zabilježeno u pisanoj formi, sa eksplicitno navedenim obrazloženjem, uz potrebno odobrenje višeg policijskog službenika koji nije povezan sa predmetnim slučajem, ili javnog tužioca, i mora se primjenjivati u najkraćem potrebnom roku.		
Pristup advokatu			
10.	CPT poziva vlasti u BIH da preduzmu korake kako bi osigurale da se pravo na pristup advokatu efikasno primjenjuje od samog početka lišavanja slobode od strane policije i da se provodi u praksi, u svjetlu gore navedenih napomena. Nadalje, Komitet također preporučuje da vlasti u BiH osiguraju da se osumnjičeni za krivična djela mogu sastati sa svojim advokatima nasamo tokom policijskog pritvora. Ovo se mora posmatrati kao zaštita od zlostavljanja (za razliku od sredstva za osiguranje pravičnog suđenja) i očigledno je neophodno da advokat bude u direktnom fizičkom prisustvu pritvorene osobe.	Ministarstva pravde na državnom i entitetskom nivou	Iz Uprave policije MUP-a ZDK navode sljedeće: Svaka osoba lišena slobode od strane policijskih službenika Uprave policije MUP-a ZDK od samog početka lišavanja slobode ima pravo na pristup advokatu, koji se nasamo mogu sastati sa istim za vrijeme dok se nalaze u policijskom pritvoru, što se takođe evidentira u odgovarajuću evidenciju koju osoba lišena slobode potpisuje. Navedeno pravo se omogućuje u svakom slučaju ukoliko osoba lišena slobode iskaže potrebu za advokatom.
11.	CPT preporučuje da vlasti u Bosni i Hercegovini, u saradnji sa advokatskim komorama na relevantnim državnim, entitetskim i kantonalnim nivoima, razviju efikasniji i funkcionalniji sistem za imenovanje dežurnih advokata, kao što je pozivni centar, softversko rješenje ili centralna kontakt tačka kojoj bi se policija mogla obratiti za predlaganje dežurnog advokata.	Ministarstva pravde na državnom i entitetskom nivou i advokatske komore	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će nastojati ostvariti efikasniju saradnju sa nadležnim advokatskim komorama, u cilju boljeg upoznavanja sa mandatom CPT Komiteta i izdatim preporukama u smislu uspostave i poboljšanja sistema za imenovanje dežurnih advokata i unapređenja komunikacije sa policijom.
12.	CPT također preporučuje da se advokati po službenoj dužnosti podsjetu na njihovu ključnu ulogu u sprječavanju i prijavljivanju zlostavljanja putem	Ministarstva unutrašnjih poslova na entitetskom i	Ministarstvo unutrašnjih poslova u Vladi Republike Srpske je dalo odgovor na navod u poglavlju “Zlostavljanje”, gdje se navodi da je “osoba u pritvoru s kojom se delegacija sastala u zatvoru u Banjoj Luci tvrdila da je, prilikom hapšenja 23. aprila 2024. godine, u laboratoriji za proizvodnju narkotika, bila udarana nogama, šakama i

	<p>dolaska u policijske stanice i intervencije na samom početku svakog lišavanja slobode, zastupajući, u skladu sa svojim najboljim mogućnostima, interese osoba kojima su ovlaštene pomoći i preduzimajući odgovarajuće mjere, tamo gdje postoje naznake da se prema takvim osobama postupa (ili je možda bilo) zlostavljajući od strane policije. Trebaju se preduzeti koraci u konsultaciji s relevantnim advokatskim komorama kako bi se, kroz početnu i kontinuiranu obuku, promovisala kultura u kojoj se smatra neprofesionalnim ne goniti po optužbama za zlostavljanje od strane policije.</p>	<p>kantonalmom nivou</p>	<p>primila nekoliko udaraca iz cijevi jurišne puške u različite dijelove tijela.” Odgovor navedene institucije je, kako slijedi: Dana 23.04.2024. godine u skladu sa Planom operativne akcije “Roma”, policijski službenici Uprave za organizovani i teški kriminalitet, Policijske uprave Prijedor i Specijalne antiterorističke akcije MUP-a Republike Srpske su zbog počinjenog krivičnog djela “Neovlaštena proizvodnja i promet opojnih droga” iz člana 207. Krivičnog zakonika Republike Srpske, u mjestu Gornji Garevci, Grad Prijedor, u vikendici, lišili slobode lice iz Gradiške. Ulaskom u navedeni objekat, policijskih službenici su lice zatekli u pred-ulazu objekta. Zbog stavljanja lica pod kontrolu and istim je upotrijebljena sila – fizička snaga i sredstva za vezivanje (službene lisice). S obzirom da je lice u trenutku stavljanja pod kontrolu bilo bez majice, samo u šorcu i da se u pred-ulazu objekta, gdje je i zatečeno, nalazilo više predmeta i obuće, nastale su površinske povrede kože u vidu crvenila i blažih ogrebotina, što je i konstatovano u dokumentaciji o lišenju slobode. O lišenju slobode sačinjena je sljedeća dokumentacija: zapisnici o lišenju slobode, o predaji lica lišenog slobode nadležnom organu, o pravima lica lišenog slobode, Potvrda o prihvatu lica lišenog slobode, Zapisnik o predaji lica lišenog slobode nadležnom tužiocu i kopija izvještaja o počinjenom krivičnom djelu. Napominjemo da lice nije tražilo medicinsku pomoć što je i konstatovano u navedenim dokumentima. Također, policijski službenici prema internim propisanim procedurama su pravdali upotrebu sile, te je nadležna nadzorna organizaciona jedinica, Služba za zaštitu integriteta i zakonitosti u radu, ocijenila upotrebu sile kao zakonitu i pravilnu.</p> <p>Nadalje, Ministarstvo unutrašnjih poslova u Vladi Republike Srpske je pružilo komentar na slučaj pritvorenika osumnjičenog za ubistvo kojeg je delegacija dočekala u zatvoru u Banjoj Luci, a koji je tvrdio da je primio nekoliko udaraca tokom hapšenja od strane uniformisane policije u jednom od okruga Banje Luke, kako slijedi: Dana 13.05.2024. godine, policijski službenici PU Banja Luka, PS Banja Luka Centar MUP-a Republike Srpske, su zbog počinjenog krivičnog djela “Teška tjelesna povreda” iz člana 132. stav 1. Krivičnog zakonika Republike Srpske, na štetu Saše Kisin iz Banja Luke, koji je od dobijenih povreda preminuo, lišili slobode tri lica. Sva tri lica liseni su slobode oko 22,00 časa i bila pod uticajem alkohola, jedno od njih imalo je 2,41 g/kg alkohola u krvi I povrede koje su konstatovane u potvrdi o lišenju slobode, drugo lice je imalo 1,72 g/kg alkohola u krvi te povrede koje su konstatovane u potvrdi o lišenju slobode i treće lice sa 1,03 g/kg alkohola u krvi i nije imala povrede. Nad istima nije bilo upotrebe sile osim sredstava za vezivanje. Lica su predate policijskim službenicima Odsjeka za krvne i seksualne delikte, Sektor kriminalističke policije, PU Banja Luka MUP-a Republike Srpske, 14.05.2025. godine oko 09,00 časova.</p>
--	---	--------------------------	---

		<p>Navedena lica su imala međusobni fizički obračun i tom prilikom su zadobili tjelesne povrede, koje su od strane policijskih službenika dokumentovane u potvrdama o lišenju slobode.</p> <p>Policijski službenici PU Banja Luka MUP-a Republike Srpske sui stog dana sproveli lica lišena slobode u prostorije Službe hitne pomoći JZU “Dom zdravlja” Banja Luka radi neophodnog medicinskog pregleda, jer su se lica lišena slobode žalila da nisu pili tablete koje sui m neophodne, te zbog uzimanja uzoraka krvi i urina, prema naredbi Okružnog javnog tužilaštva Banja Luka. Uvidom u potvrde o lišenju slobode utvrđeno je da sun a istim konstatovane povrede, koje se ne mogu dovesti u vezu sa lišenjem slobode, a koje su navedene u dokumentaciji o lišenju slobode. Također, uvidom u nalaz ljekara od dana 14.05.2024. godine, konstatuju se povrede. Nakon završene kriminalističke obrade, te predaje lica u prostorije Okružnog javnog tužilaštva Banja Luka, osumnjičeni su se žalili Okružnom javnom tužilaštvu Banja Luka na postupanje uniformisanih policijskih službenika PU Banja Luka MUP-a Republike Srpske. O daljem postupku nadležno tužilaštvo se još nije izjasnilo.</p> <p>U vezi slučaja pritvorene osobe intervjuisane u zatvoru u Banjoj Luci koja je tvrdila da je, u vrijeme hapšenja, 28. maja 2024. godine, od strane Specijalne antiterorističke policije, udaran šakama, nogama i primio nekoliko udaraca cijevi jurišne puške u različite dijelove tijela dok je ležao na zemlji sa rukama vezanim iza leđa, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je dalo sljedeći komentar:</p> <p>Policijski službenici Specijalne antiterorističke jedinice MUP-a Republike Srpske postupali su po Planu operativno-taktičkih mjera i radnji i dana 28.05.2024. godine angažovani su u cilju pružanja podrške pripadnicima Sektora kriminalističke policije PU Banja Luka MUP-a Republike Srpske, prilikom čega su upotrijebili sredstva sile – fizička snaga i sredstva za vezivanje and jednim licem. Po dolasku na lokaciju Donja Kola bb, Grad Banja Luka, gdje to lice stanuje, policijski službenici su u objektu, na kojem su bila otključana vrata, zatekli su više lica u jednoj od prostorija. Nakon izdavanja naređenja od strane policijskih službenika da lica napuste prostoriju sa podignutim rukama iznad glave, jedno od lica je to i učinilo, a nakon što su policijski službenici ponovili izrečeno naređenje, drugo lice se oglušilo o naređenje i krenulo da se povlači u dubinu stambenog objekta, nakon čega su policijski službenici and licem upotrijebili fizičku snagu i sredstva za vezivanje. S obzirom da je lice pružalo aktivan otpor u vidu odgurivanja policijskog službenika pokušavajući da se oslobodi, zadobilo je povrede u vidu ogrebotine u predjelu lijeve sljepoočnice, ispod lijevog oka, na nosu, na lijevom ramenu i manju ogrebotinu u predjelu grudnog koša iz razloga što se radnja</p>
--	--	--

		<p>odvijala u građevinski nedovršenom objektu na čijem su se podu nalazile cijevi, odnosno ostaci građevinskih materijala koji su korišteni za rad.</p> <p>U dokumentaciji o lišenju slobode navedenog lica, koju su sačinili policijski službenici Sektora kriminalističke policije PU Banja Luka MUP-a Republike Srpske, konstatovano je da lice ima povrede.</p> <p>Tokom angažovanja po opisanom događaju, a neposredno prije lišenja slobode navedenog lica i obezbjeđenja lica mjesta, službenim vatrenim oružjem usmrćen je pas, a radi odbijanja neposrednog napada na policijskog službenika.</p> <p>Policijski službenici su prema internim propisanim procedurama pravdali upotrebu sile, te je nadležna nadzorna organizaciona jedinica, Služba za zaštitu integriteta i zakonitosti u radu, ocijenila upotrebu sile kao zakonitu i pravilnu.</p> <p>U slučaju pritvorenika sa kojim se delegacija Komiteta sastala u zatvoru u Banjoj Luci koji je tvrdio da su ga 24. jula 2024. godine policijski inspektori u kancelariji Policijske stanice Kotor Varoš udarali nogama i šakama po raznim dijelovima tijela kako bi iznudili priznanje, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je obrazložilo da su dana 24.07.2024. godine u 18,00 časova, policijski službenici PU Banja Luka, PS Kotor Varoš MUP-a Republike Srpske, lišili slobode jedno lice zbog postojanja osnova sumnje da je izvršilo krivično djelo “Obljuba and djetetom mlađim od petnaest godina”, kao i krivično djelo “Nedozvoljena proizvodnja i promet oružja”, gdje je u prostorijama PS Kotor Varoš MUP-a Republike Srpske zadržan 24 časa, odnosno do okončanja kriminalističke obrade. Dana 25.07.2024. godine u 18,00 časova lice je predato u nadležnost Okružnog javnog tužilaštva Banja Luka, gdje mu je naknadno određen pritvor od 30 dana, radi sprovođenja istražnog postupka, u vet isa gore navedenim krivičnim djelima. Prilikom lišenja slobode navedenog lica i njegovog boravka u službenim prostorijama Policijske stanice Kotor Varoš MUP-a Republike Srpske, and licem lišenimslobode nije primjenjivana sila. Također, od postupajućih policijskih službenika navedeno lice je upoznato sa pravima lica lišenog slobode, nakon čega je isti sve potvrde uredno potpisao i preuzeo, te nije imao primjedbi na rad policijskih službenika.</p> <p>Službe hitne pomoći ili nadležne medicinske službe u svojim nalazima pored konstatovanja zatečenog stanja i povreda lica, konstatuju i navode lica o okolnostima nastanka povreda, što nužno ne mora da odgovara realnim okolnostima u kojima su povrede nastale, te s tim u vezi smatramo da su jedino relevantne činjenice u vezi sa konstatovanim povredama, a ne i okolnostima njihovog nastanka.</p> <p>Uzimajući u obzir navedeno, zaključuje se da su policijski službenici MUP-a Republike Srpske prilikom upotrebe sredstava sile and licima u opisanim slučajevima postupili u skladu sa važećim zakonskim i podzakonskim propisima, jer je u skladu sa procedurama, Jedinica za profesionalne standard MUP-a Republike Srpske ocijenila upotrebu sile</p>
--	--	---

			<p>policijskih službenika zakonitom i pravilnom, te neophodnom i proporcionalnom pruženom otporu.</p> <p>Također, provjerom u evidencijama Jedinice za profesionalne standarde MUP-a Republike Srpske utvrđeno je da ni u jednom od opisanih slučajeva nije podnesena predstavka niti prijava na postupanje policijskih službenika.</p>
Pristup ljekaru			
13.	CPT još jednom poziva vlasti u Bosni i Hercegovini da usvoje posebne zakonske odredbe o pristupu ljekaru tokom policijskog pritvora i osiguraju povjerljivost ljekarskih pregleda.	Ministarstva pravde na državnom i entitetskom nivou	<p>Sa nivoa Uprave policije Ministarstva unutrašnjih poslova Zeničko-dobojskog kantona naloženo je svim Policijskim upravama i stanicama na području Zeničko-dobojskog kantona da se pridržavaju preporuke CPT-a, koja se odnosi na to da policijski službenici zaduženi za pratnju pritvorene osobe na ljekarski pregled nisu isti oni protiv kojih se eventualno iznose navodi o zlostavljanju.</p> <p>Posjeta ljekara osobama lišenim slobode je uvijek omogućena u skladu sa potrebama i zahtjevima osobe lišene slobode, ali i u slučaju ukoliko je prema osobi lišenoj slobode upotrijebljena fizička sila prilikom privođenja, kako bi se evidentirale eventualne povrede i donijela ispravna odluka pri provođenju internog postupka u cilju opravdanosti/neopravdanosti upotrijebljene fizički sile od strane policijskih službenika.</p> <p>Kada je u pitanju Uprava policije MUP-a ZDK, sve osobe lišene slobode za vrijeme dok se nalaze u policijskom pritvoru u Policijskim stanicama na području Zeničko-dobojskog kantona imaju pravo na ljekarsku pomoć i omogućava im se pristup ljekara ili se u pratnji policijskih službenika prevoze do medicinske ustanove, što se također evidentira u odgovarajuće evidencije koje osoba lišena slobode potpisuje.</p>
14.	CPT preporučuje da vlasti u BiH na svim nivoima preduzmu potrebne mjere, uključujući i izmjenu relevantnih propisa, kako bi se osiguralo da se gore navedeni principi u potpunosti provode u praksi.		
Provođenje policijskih intervjua			
15.	CPT poziva vlasti u BiH da aktivno promovišu promjenu paradigme sa principa postupanja „od osumnjičenog ka dokazima“ na princip usmjeren na „od dokaza ka osumnjičenom“, posebno kroz snažne mjere kao što je obuka o dokazanim naučnim profesionalnim metodama istražnog intervjua. Takve aktivnosti obuke trebale bi postati dio osnovnog nastavnog plana i programa svih agencija za provođenje zakona u BIH, a trebale bi biti i predmet	Ministarstva pravde na državnom i entitetskom nivou	<p>Iz Uprave policije MUP-a ZDK naglašavaju da planiraju obuke o dokazanim naučnim profesionalnim metodama istražnog intervjua, a jedan policijski službenik Uprave policije MUP-a ZDK je uključen u radnu grupu Ureda Vijeća Evrope u BiH, koja preduzima aktivnosti na izradi praktikuma za vođenje policijskih intervjua i informativnih razgovora u policijskim stanicama.</p>

	kaskadnih aktivnosti obuke (na primjer, obuka trenera).		
16.	CPT ponavlja svoju preporuku da vlasti u BiH uspostave sistem za sistematsko audio-video snimanje svih policijskih intervjua provedenih sa osumnjičenicima za krivična djela u skladu sa članom 289. ZKP-a. To bi zahtijevalo stvaranje namjenskih i potpuno opremljenih soba za intervjue u policijskim stanicama, usvajanje podzakonskih akata o pohranjivanju podataka i tehničkim zahtjevima, te obuku osoblja za njihovo korištenje. U principu, sistematsko snimanje treba da obuhvati sve faze policijskog ispitivanja, uključujući pružanje informacija o pravima na početku intervjua.	Ministarstva pravde na državnom i entitetskom nivou	Uprava policije MUP-a ZDK u ovom smislu naglašava da uspostava sistema za sistematsko audio-video snimanje svih policijskih intervjua provedenih sa osumnjičenicima za krivična djela iziskuje materijalna sredstva i druge tehničke uslove, odgovarajuće prostorije, usvajanje podzakonskih akata o pohranjivanju podataka, e-obuku osoblja za njihovo korištenje. U narednom periodu, a u skladu sa raspoloživim budžetskim sredstvima Uprava policije će planirati ulaganje u spomenutu opremu.
USLOVI PRITVORA			
17.	CPT ponavlja svoju preporuku da vlasti u BiH preduzmu mjere za otklanjanje stalnih nedostataka koje je Komitet utvrdio u vezi sa uslovima pritvora u policijskim pritvorskim prostorima. To se posebno odnosi na potrebu da se: <ul style="list-style-type: none"> - renoviraju sanitarne čvorove ćelija u Policijskoj stanici Novo Sarajevo i osigurati da se održavaju u odgovarajućem higijenskom stanju; - uklone perforirane metalne rešetke sa prozora ćelija Policijske stanice Prijedor; - opreme ćelije policijskih stanica Višegrad i Kalesija pozivnim zvonima. Nadalje, treba preduzeti mjere za ugradnju sistema grijanja u Policijskoj stanici Višegrad i uklanjanje metalnih vrata s rešetkama kako bi se omogućio nesmetan pristup iz ćelije do sanitarnog čvora u Policijskoj stanici Kalesija. 	Ministarstva pravde na državnom i entitetskom nivou	Federalna uprava policije je konstatovala da je delegacija CPT-a ocijenila kako su pritvorske jedinice FUP-e u zadovoljavajućem stanju, odnosno adekvatne za svrhu privremenog zadržavanja. U međuvremenu, a nakon posljednje posjete delegacije CPT-a u 2024. godini, izvršeno je krećenje i klimatizacija navedenih prostorija. U pogledu uslova pritvora, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske je dalo sljedeći komentar: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske će u narednom periodu pristupiti otklanjanju nedostataka uočenih od strane delegacije Komiteta u pogledu primjedbi na uslove smještaja lica lišenih slobode. Istovremeno se napominje da je Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske u prethodnom periodu za izgradnju novih i adaptaciju postojećih prostorija za smještaj lica lišenih slobode iz vlastitih sredstava izdvojilo iznos oko 600.000,00 KM. Najveći dio tih sredstava iskorišten je za izgradnju novih prostorija za smještaj lica lišenih slobode u Banja Luci (iste su izgrađene u skladu sa evropskim standardima), a ostatak sredstava iskorišten je za sporadična ulaganja u prostorije za smještaj lica lišenih slobode u ostalim policijskim upravama u Republici Srpskoj. Prema posljednjem presjeku stanja, po ovom pitanju, konstatovano je da od ukupno 109 prostorija za smještaj lica lišenih slobode, 68 prostorija ispunjava uslove u skladu sa Uputstvom o postupanju sa licima lišenim slobode, broj: S/M-052-2776/17 od 22.06.2018. godine. Ministarstvo, u skladu sa mogućnostima, u kontinuitetu planira sredstva za adaptaciju preostalih prostorija za

			<p>smještaj lica lišenih slobode.</p> <p>Iz Uprave policije MUP-a ZDK navode da je jedan dio pritvorskih prostorija u policijskim stanicama na području Zeničko-dobojskog kantona rekonstruisan ili renoviran, te će se dalje u skladu sa raspoloživim budžetskim sredstvima i tehničkim uslovima planirati otklanjanje postojećih nedostataka u svim policijskim stanicama.</p> <p>Uprava policije MUP TK-a je konstatovala da je na području Tuzlanskog kantona posjeta obavljena u Policijskoj stanici Kalesija, gdje nije bilo naglašenih posebnim nedostataka na uslove prostorija za zadržavanje, osim manjih tehničkih nedostataka koji će biti uklonjeni u narednom vremenskom periodu.</p> <p>Kada je u pitanju Uprava MUP-a USK, tokom 2024. godine Policijska stanica Bužim je otpočela svoj rad u novoj zgradi u sklopu koje se nalaze prostorije za smještaj lica lišenih slobode, a koje su građene po preporukama CPT komiteta.</p> <p>Policijska stanica bihać također u svom sastavu raspolaže sa novoizgrađenim prostorijama za smještaj lica lišenih slobode koje su izgrađene po preporukama CPT Komiteta.</p> <p>Infrastrukturni projekti se nastavljaju punim intenzitetom, pa je također u izgradnji i zgrada Policijske stanice Bosanski Petrovac u čijem sastavu će se nalaziti prostorije za smještaj lica lišenih slobode, koje će biti izgrađene po uzoru na prostorije koje se nalaze u Policijskoj stanici Bihać, odnosno po standardima CPT Komiteta.</p>
18.	CPT ponavlja svoju preporuku da vlasti u BiH, na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou, osiguraju da se osobama u policijskom pritvoru nudi hrana u redovnim intervalima tokom njihovog perioda pritvora. U tu svrhu, na nivou svake agencije za provođenje zakona na nacionalnom nivou, treba uspostaviti posebnu budžetsku liniju, sa dovoljnim finansijskim resursima.	Ministarstva unutrašnjih poslova na entitetskom i kantonalnom nivou	Nadležna ministarstva unutrašnjih poslova u entitetima i kantonima su upoznata sa tekstom ove dvije preporuke. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o napretku u ovom smislu.
19.	CPT ponavlja svoju preporuku da se svim osobama koje se nalaze u policijskoj ustanovi 24 sata ili duže ponudi svakodnevna vježba na otvorenom. U tom smislu je važno da se potreba za vanjskim prostorima za vježbanje uzme u obzir prilikom projektovanja bilo		

	kakvih novih policijskih pritvorskih objekata.		
ZATVORSKE USTANOVE			
Situacija muških zatvorenika u posjećenim zatvorskim ustanovama - Zlostavljanje			
20.	CPT preporučuje da vlasti u BiH, na državnom i entitetskom nivou, preduzmu korake kako bi efikasno spriječile fizičko zlostavljanje pritvorenih osoba od strane zatvorskog osoblja u svjetlu gore navedenih primjedbi.	Ministarstva unutrašnjih poslova na entitetskom i kantonalnom nivou	Vlasti Bosne i Hercegovine izražavaju punu posvećenost poštivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda, te naglašavaju da je svaki oblik zlostavljanja osoba lišenih slobode neprihvatljiv i protivzakonit. Takvo postupanje je u suprotnosti sa profesionalnim standardima i etikom službi za provođenje zakona, kao i sa međunarodnim obavezama koje je Bosna i Hercegovina preuzela, a što je propisano i pojedinačnim Pravilnicima o disciplinskom postupku i odgovornosti policijskih službenika u kantonalnim upravama policije. Svi policijski službenici su jasno i nedvosmisleno upućeni da postupaju isključivo u skladu sa zakonskim ovlaštenjima, uz puno poštovanje prava i dostojanstva osoba lišenih slobode.
21.	CPT preporučuje da vlasti u Bosni i Hercegovini osiguraju da zatvorenici smješteni u tapeciranim ćelijama ne budu podvrgnuti primjeni dodatnih mjera ograničenja kao što su lisice za ruke, gležnjevi, kao i luđačke košulje.		U tom smislu, u slučajevima fizičkog zlostavljanja, nadležni organi vrše dodatne provjere, a u slučajevima gdje se utvrde nepravilnosti, poduzimaju se odgovarajuće disciplinske i zakonske mjere prema odgovornim licima.
22.	CPT preporučuje da uprava zatvora u Tuzli i Zenici, te Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine, provedu reviziju trenutne prakse odvajanja zatvorenika nakon kršenja kućnog reda kao i sigurnosnu mjeru, u svjetlu gore navedenih primjedbi.	Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine	Vlasti ostaju otvorene za kontinuiranu saradnju s CPT komitetom i drugim relevantnim međunarodnim tijelima u cilju unapređenja zaštite ljudskih prava i osiguranja transparentnog, odgovornog i zakonitog postupanja svih policijskih službenika. CPT Komitet će biti blagovremeno obaviješten o implementaciji ove preporuke.

Materijalni uslovi			
	<p>CPT preporučuje da Ministarstvo pravde Federacije preduzme efikasne korake kako bi se otklonili gore navedeni nedostaci, a posebno:</p> <ul style="list-style-type: none"> - poboljšati stanje namještaja i sanitarnih čvorova, te higijenske uslove u ćelijama pritvorske jedinice Zatvora u Tuzli. Nadalje, u toj jedinici treba uvesti program opšte dezinfekcije; - osigurati odgovarajući nivo održavanja u ćelijama Paviljona III, IV i VI u Zatvoru Zenica. 	Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine	
23.	<p>CPT preporučuje da se Paviljon IX koristi u punom kapacitetu, a Paviljon II bude potpuno renoviran. Komitet također pozdravlja projekat vezan za cjelokupnu renovaciju Paviljona I i podstiče Ministarstvo pravde Federacije BiH da osigura njegovo finansiranje i brzu implementaciju.</p>	Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine	Nadležne institucije kontinuirano ulažu napore da, u skladu sa raspoloživim budžetskim sredstvima, preduzmu sve aktivnosti na otklanjanju nedostataka i poboljšaju materijalne uslove u prostorijama za smještaj lica lišenih slobode.
24.	<p>CPT Komitet preporučuje da se radovi na renoviranju Zatvora u Banjoj Luci, koji traju već nekoliko godina, brzo završe u preostalom dijelu pritvorskog bloka za osuđene zatvorenike. Nadalje, treba preduzeti korake kako bi se osiguralo da frižideri u ćelijama Zatvora u Doboju ne budu isključeni iz struje tokom noći.</p>	Ministarstvo pravde Republike Srpske	
Pritvorenici			
25.	<p>CPT smatra da bi ovo trebalo podstaći ozbiljno razmišljanje u drugim zatvorskim sistemima u BiH na entitetskom nivou, gdje se mnogo stroži i anahron režim još uvijek nameće pritvorenicima. Komitet ponavlja svoju preporuku da vlasti u BiH preduzmu</p>	Nadležna ministarstva pravde i ministarstva unutrašnjih poslova na svim nivoima	

	efikasne korake kako bi osigurale da svi pritvorenici provedu razuman dio dana (tj. 8 sati ili više) izvan svojih ćelija angažujući se u svrsishodnim aktivnostima raznolike prirode: rad, po mogućnosti plaćeni posao sa profesionalnom vrijednošću; obrazovanje; sport; rekreacija/druženje, prilagođeno potrebama svake kategorije zatvorenika (odrasli pritvorenici ili osuđenici, zatvorenici koji služe doživotne kazne, osuđenici koji se drže u posebnim uslovima visoke sigurnosti ili kontrole, zatvorenice, maloljetnici itd.).	vlasti	
26.	CPT poziva Ministarstva pravde Federacije BiH i Republike Srpske da preduzmu potrebne korake kako bi se osigurale obrazovne, kulturne i sportske aktivnosti za pritvorenike s ciljem da im se omogući da provedu razuman dio dana (tj. najmanje osam sati) izvan svojih ćelija uz kompletan program svrsishodnih aktivnosti (uključujući obrazovanje, sport i rekreaciju). U tu svrhu, zakonski propisi koji regulišu režim i prava pritvorenika trebaju biti izvučeni iz ZKP-a i uključeni u odgovarajuće zakone o izvršenju krivičnih sankcija.	Ministarstvo pravde Federacije BiH i Ministarstvo pravde Republike Srpske	Organizovane i svrsishodne aktivnosti za lica lišena slobode u velikoj mjeri zavise od kapaciteta ustanova za pritvor/zatvor. Također, nabavka opreme i rekvizita za organizovane aktivnosti, uključujući i nabavku fitness opreme, je uslovljena iznosima budžetskih sredstava institucija, odnosno raspoloživim finansijskim sredstvima.
27.	CPT još jednom mora insistirati da se Ministarstva pravde Federacije BiH i Republike Srpske pridržavaju svojih zakona u vezi s pristupom vježbama na otvorenom za pritvorenike. U tu svrhu, želi se dobiti potvrda da se svim pritvorenicima sada nude dva sata vježbanja na otvorenom svaki dan, u skladu s relevantnim zakonima o krivičnom postupku.	Ministarstvo pravde Federacije BiH i Ministarstvo pravde Republike Srpske	
Osuđeni zatvorenici			
28.	CPT je i dalje uvjeren da bi, kako bi se osigurala reintegracija zatvorenika u društvo nakon njihovog puštanja na slobodu, kako bi mogli voditi zakonit i	Nadležna ministarstva pravde i ministarstva	Reintegracija zatvorenika u društvo nakon odslužene kazne u Bosni i Hercegovini predstavlja složen proces koji zahtijeva koordinirane napore svih relevantnih institucija i sektora. Kroz zakonodavne mjere, institucionalnu podršku, digitalizaciju sistema i

	<p>samostalan život, trebalo da im se pruži cijeli niz obrazovnih, stručnih i radnih mogućnosti. Trebalo bi im se pružiti i drugi oblici pomoći prema potrebi i dostupnosti, uključujući one korektivne, moralne, duhovne, socijalne, zdravstvene i sportske prirode. U tom smislu, državna, federalna i ministarstva pravde Republike Srpske trebaju nastaviti svoje napore da dalje razvijaju trenutne radne, obrazovne i rekreativne mogućnosti dostupne zatvorenima, i promovišu njihov razvoj, uključujući i saradnju sa vanjskim partnerima kao što su civilno društvo i privatni sektor. Nadalje, Komitet preporučuje da zatvorenici budu direktnije uključeni u raspravu o odgovarajućim kaznama i individualnim planovima tretmana, posebno u pogledu njihovih ciljeva i periodičnog pregleda, te da im se također omogući da zadrže kopiju nakon potpisivanja.</p>	<p>unutrašnjih poslova na svim nivoima vlasti</p>	<p>multidisciplinarnu saradnju, Bosna i Hercegovina nastoji osigurati efikasan povratak bivših zatvorenika u društvo, smanjujući rizik od recidivizma i doprinoseći sigurnosti zajednice.</p> <p>Mnoge zatvorske ustanove u BiH provode obrazovne, zanatske i radne programe s ciljem osposobljavanja zatvorenika za tržište rada nakon izlaska. To uključuje osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, kurseve stručnih zanata (npr. stolarska, građevinska, kuhinjska obuka), kao i različite radionice za razvoj životnih i socijalnih vještina. Time se zatvorenima pomaže da lakše pronađu zaposlenje i integriraju se u društvo.</p> <p>U okviru zatvorskih sistema, kao i kroz saradnju sa nevladinim organizacijama, obezbjeđuju se usluge psihološkog savjetovanja i podrške. Ovo pomaže bivšim zatvorenima da se nose sa stresom i traumama, razviju samopouzdanje i izgrade pozitivne životne obrasce koji su ključni za reintegraciju.</p> <p>Nevladine organizacije (NVO) često pružaju dodatnu podršku u vidu edukacije, pravne pomoći, pomoći u zapošljavanju i psihosocijalnom savjetovanju. Projekti koje finansiraju međunarodne organizacije poput Vijeća Evrope, EU, UNDP-a i drugih, usmjereni su na jačanje kapaciteta kazneno-popravnog sistema, ali i na direktnu pomoć bivšim zatvorenima kroz različite programe reintegracije. Posebna pažnja se posvećuje promociji ljudskih prava i prevenciji diskriminacije bivših zatvorenika.</p> <p>Iako postoje programi i zakonska podrška, reintegracija zatvorenika u BiH i dalje je izazov zbog ograničenih resursa, nedostatka radnih mjesta, stigmatizacije bivših zatvorenika u društvu i ograničene koordinacije između institucija. Digitalizacija i unapređenje evidencija, kao i edukacija osoblja u kazneno-popravnim institucijama, smatraju se prioritetom za efikasniji rad i bolju podršku procesu reintegracije.</p>
Mjere segregacije i izolacije			
29.	<p>CPT preporučuje da smještaj zatvorenika u Krilo A2 državnog zatvora u BIH bude regulisan jasnim pravnim okvirom u pogledu smještaja i njegove periodične revizije na osnovu individualne procjene</p>	<p>Ministarstvo pravde BiH</p>	<p>Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o napretku u smislu ove preporuke.</p>

	<p>rizika. Komitet također preporučuje da se, nakon smještaja u Krilo A2 državnog zatvora, zajedno sa zatvorenikom sačini revidirani plan izvršenja kazne, kojim će se utvrditi ciljevi i zadaci koje treba postići kako bi se uspješno reintegrirao u opštu zatvorsku populaciju. Svaki pregled smještaja zatvorenika treba uključivati ponovnu procjenu plana, a zatvorenike treba lično saslušati interna komisija tokom periodičnih pregleda njihovog smještaja. Konačno, zatvorenici smješteni u Krilo A2 trebaju dobiti pisanu odluku o svom smještaju i njegovom periodičnom obnavljanju, s konkretnim načinom žalbe nezavisnom tijelu.</p>		
30.	<p>CPT preporučuje da se revidirani plan izdržavanja kazne sačini u saradnji sa zatvorenikom nakon njegovog smještaja u Paviljon visoke sigurnosti IV (uključujući i one koji se tamo šalju u okviru PIT-a), u kojem se utvrđuju ciljevi i zadaci koje treba postići kako bi se on uspješno reintegrirao u opštu zatvorsku populaciju. Svaki pregled smještaja zatvorenika trebao bi uključivati ponovnu procjenu plana, a zatvorenike bi trebao lično saslušati multidisciplinarni tim tokom periodičnih pregleda njihovog smještaja.</p> <p>Nadalje, zatvorenici smješteni u Paviljon IV Zatvora u Zenici trebali bi dobiti pisanu kopiju odluke o njihovom smještaju i njenom periodičnom pregledu. Konačno, trebali bi biti obaviješteni na jasan i pristupačan način o postupku podnošenja žalbe na njihov smještaj nezavisnom tijelu.</p>	<p>Ministarstvo pravde BiH i Ministarstvo unutrašnjih poslova ZDK</p>	<p>Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine očekuje primitak informacija od strane nadležnih institucija u ovom pogledu, a o čemu će blagovremeno informisati Komitet.</p>
31.	<p>CPT ponavlja svoju preporuku da Ministarstvo pravde Republike Srpske preduzme potrebne korake kako bi osiguralo da zatvorenici budu pismeno obaviješteni o</p>	<p>Ministarstvo pravde Republike Srpske</p>	<p>Ministarstvo pravde RS: Postupajući po preporuci, odlučeno je da tim Prijemno-otpusnog odjeljenja kojeg čine psiholog, pedagog, kriminolog, socijalni radnik i rukovodilac odjeljenja bude nosilac</p>

	<p>razlozima za njihov smještaj i za svako produženje smještaja u jedinici pojačanog nadzora Zatvora u Banjoj Luci. Nadalje, CPT preporučuje da nadležni organi garantuju pravo na žalbu nezavisnom organu za zatvorenike koji su smješteni u takve jedinice.</p> <p>Štaviše, zatvorenicima treba pružiti priliku da izraze svoje mišljenje o pitanju njihovog smještaja i svakog njegovog produženja. Nadalje, preporučuje da se zatvorenicima smještenim u jedinicama pojačanog nadzora obezbijedi svrsishodan režim, koji treba da uključuje raznolik spektar aktivnosti (uključujući rad, obrazovanje, rekreaciju, sport i programe upravljanja prestupnicima).</p>		<p>rada na pojačanom prevspitnom rada u odjeljenju.</p> <p>Doneseno je Uputstvo o provođenju rasporeda dnevnih aktivnosti zatvorenika u odjeljenju u cilju uspostave što boljer saradnje između rukovodilaca službi tretmana i obezbjeđenja a sve u cilju procjene aktuelnih rizika i uspješnije koordinacije između službi.</p> <p>Opravdanost boravka zatvorenika u odjeljenju preispituje se svaka tri mjeseca od strane multidisciplinarnog tima sačinjenog od pripadnika službi tretmana i obezbjeđenja i samo u izuzetnim slučajevima ova mjera biće produžena.</p>
32.	<p>CPT preporučuje da vlasti Federacije BiH i uprava zatvora Zenica preispitaju režim i tretman zatvorenika smještenih u Paviljonu VI u svjetlu gore navedenih primjedbi. Nadalje, preporučuje se da vlasti Republike Srpske osiguraju premještaj šest fizički invalidnih zatvorenika iz režima pojačanog nadzora u uslove koji odgovaraju njihovim specifičnim somatskim i mentalnim stanjima.</p>	<p>Ministarstvo pravde Federacije BiH i Ministarstvo unutrašnjih poslova ZDK</p>	<p>CPT Komitet je u prethodnom ciklusu obaviješten od vlasti Bosne i Hercegovine da se u ustanovama na prostoru Federacije Bosne i Hercegovine primjenjuje trostepeni system ulaganja pritužbi kako bi se problemske situacije što efikasnije rješavale, a naročito kada je u pitanju zaštita prava zatvorenika.</p>
Zdravstvene usluge			
33.	<p>CPT ponavlja svoju preporuku da državna i entitetska ministarstva zdravstva i pravde zajednički preduzmu potrebne korake za poboljšanje pružanja zdravstvene zaštite u zatvorima pritvorenicima u trostranim zatvorskim sistemima, uzimajući u obzir preporuke sadržane u ovom izvještaju.</p>	<p>Državna i entitetska ministarstva zdravstva</p>	<p>Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.</p>
Zdravstveno osoblje i oprema			
34.	<p>CPT preporučuje vlastima Federacije BiH da ojačaju zdravstveni kadar u ustanovama, posebno:</p>	<p>Ministarstvo zdravstva Federacije BiH</p>	<p>Institucije Bosne i Hercegovine kontinuirano rade na unapređenju sistema izvršenja krivičnih sankcija, sa posebnim fokusom na jačanje zdravstvene zaštite unutar zatvorskih ustanova. U tom cilju, prepoznata je potreba za zapošljavanjem dodatnog</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - osiguravanjem da ljekar opšte prakse u Zatvoru u Tuzli poštuje uslove ugovora i da obezbijedi zadovoljavajuće prisustvo na obje lokacije ustanove i da se zaposle dvije dodatne medicinske sestre; - zapošljavanjem dodatnog ljekara opšte prakse sa punim radnim vremenom i popunjavanjem upražnjenog mjesta psihijatra sa punim radnim vremenom u Zatvoru u Zenici; - zapošljavanjem dodatnog ljekara opšte prakse sa punim radnim vremenom u Zatvoru u Banjoj Luci i ljekara opšte prakse sa punim radnim vremenom u Zatvoru u Doboju. 		<p>medicinskog osoblja, posebno ljekara, kako bi se osigurao kvalitetniji i pravovremeni medicinski tretman pritvorenika i osuđenika.</p> <p>Međutim, mogućnost zapošljavanja dodatnih ljekara u zatvorskim ustanovama trenutno je uslovljena raspoloživim budžetskim sredstvima. Finansijski okviri sa kojima raspolažu ministarstva pravde i nadležni organi predstavljaju ograničenje u ovom segmentu, zbog čega je neophodno obezbijediti adekvatna sredstva kroz državne i entitetske budžete kako bi se ovi kapaciteti mogli proširiti.</p> <p>Nadležne institucije su svjesne da preporuke međunarodnih tijela podrazumijevaju ne samo povećanje broja medicinskog osoblja, već i unapređenje opreme, standardizaciju medicinskih procedura, te kontinuiranu edukaciju osoblja.</p> <p>Institucije su svjesne važnosti zdravstvene zaštite kao ključnog faktora za poštivanje ljudskih prava i dostojanstva osoba lišenih slobode, te se trude da kroz efikasnije planiranje i jaču međuinstitucionalnu saradnju stvore uslove za postizanje ovih ciljeva. Unapređenje zdravstvenog sistema u zatvorima predstavlja integralni dio šire strategije reformi u pravosudnom i kazneno-popravnom sistemu Bosne i Hercegovine, čiji je krajnji cilj osigurati humane i zakonite uslove izvršenja kazni.</p>
35.	CPT preporučuje da Ministarstvo pravde Federacije preduzme potrebne korake kako bi se osigurala potpuna reorganizacija i opremanje ambulante zatvora u Tuzli i osiguralo da se ona održava u odgovarajućim higijenskim uslovima, dobrom redu i stanju. Nadalje, Komitet također preporučuje da se ambulante zatvora u Banjoj Luci, Doboju, Tuzli i Istočnom Sarajevu opreme opremom za spašavanje života (kao što su defibrilatori, kisik i nebulizatori) i da se za osoblje sprovede odgovarajuća obuka za njihovu upotrebu.	Entitetska Ministarstva pravde	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
Pristup medicinskoj njezi			
36.	CPT preporučuje da Ministarstvo pravde Federacije poduzme potrebne korake, u skladu s reorganizacijom zdravstvenog osoblja u Zatvoru u Tuzli, kako bi se osiguralo da je ljekar opšte prakse bude prisutan na obje lokacije ustanove i da se potrebe zatvorenika koji	Ministarstvo pravde Federacije BiH	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.

	traže medicinsku pomoć brzo zadovolje.		
Pregled pri prijemu i evidentiranje povreda			
37.	CPT ponavlja svoju preporuku da Ministarstva pravde, na državnom i entitetskom nivou, podsjetite sve direktore zatvora i zdravstveno osoblje da svaki novopridošli zatvorenik treba biti pravilno intervjuisan i fizički pregledan od strane ljekara ili potpuno kvalifikovane medicinske sestre, uz podnošenje izvještaja ljekaru što je prije moguće, a najkasnije 24 sata nakon prijema.	Ministarstvo pravde Federacije BiH	Sve organizacione jedinice u okviru nadležnih ministarstava su upoznate sa preporukama CPT Komiteta vezanih za preglede osoba lišenih slobode i evidentiranje povreda. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine očekuje primitak informacija od strane nadležnih institucija u ovom pogledu, a o čemu će blagovremeno informisati Komitet.
38.	Komitet dalje preporučuje da vlasti u BiH preduzmu potrebne korake kako bi sistematski ponudile skrining na zarazne bolesti svim novopridošlim zatvorenicima. Pored toga, na nacionalnom nivou, trenutnoj zatvorskoj populaciji treba ponuditi mogućnost takvog skrininga, ako je moguće, putem mobilnih rendgen aparata, kao i testiranje na krvno prenosive infekcije i liječenje hepatitisa C u skladu s onim koje se nudi civilnom stanovništvu. Pored toga, ljekarski pregled zatvorenika pri prijemu u zatvor treba da uključuje sistematski skrining na ovisnost i upotrebu supstanci, hronične bolesti, poremećaje mentalnog zdravlja, posebno rizik od samoubistva, i propisane lijekove.	Nadležna ministarstva zdravstva na svim nivoima vlasti	
39.	Preporuka da se osigura detaljniji opis povreda koje pritvorene osobe pokazuju prilikom prijema u zatvor, kako je navedeno u paragrafu 16, treba se primjenjivati u svakom zatvoru u BiH.	Nadležna ministarstva unutrašnjih poslova na svim nivoima vlasti	
Lijekovi			

40.	CPT preporučuje da se, u kontekstu potrebne opšte reorganizacije zdravstvene jedinice Zatvora u Tuzli, posveti dužna pažnja potrebi za adekvatnim skladištenjem lijekova, te da se medicinska soba održava u urednom stanju i u potpunosti u skladu sa higijenskim i sigurnosnim standardima koje zahtijeva zdravstvena ustanova.	Ministarstvo zdravstva TK	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
Pristup specijalističkoj njezi			
41.	CPT preporučuje da nadležna ministarstva zdravlja Republike Srpske i kantona u Tuzli sastave popis ugovornih specijalista koji mogu redovno posjećivati zatvore u Doboju i Tuzli.	Nadležna ministarstva zdravstva u Republici Srpskoj i Tuzlanskom kantonu	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
Medicinska povjerljivost			
42.	U tom smislu, principi i preporuke navedene u paragrafima 16 i 31 ovog izvještaja vrijede i u zatvorskom okruženju. Nadalje, treba preduzeti hitne korake kako bi se zatvorenici koji obavljaju dužnosti medicinskih sestara zamijenili kvalifikovanim zdravstvenim osobljem.	Nadležna ministarstva zdravstva na svim nivoima vlasti	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
Medicinska izolacija (obložene ćelije, sobe za izolaciju)			
43.	CPT poziva vlasti BiH na državnom i entitetskom nivou da ukinu mjeru mehaničkog ograničavanja uznemirenih pritvorenika, posebno u zatvorima u Tuzli i Zenici, u svjetlu prethodnih komentara i preporuka. Konkretno, uznemireni zatvorenici koji predstavljaju ozbiljnu opasnost za sebe ili druge mogli bi biti privremeno izolovani u odgovarajućoj ćeliji dok ne povrate kontrolu nad svojim ponašanjem (samo kao krajnja mjera, kada sve druge razumne opcije (kao što su strategije deeskalacije prema dotičnom zatvoreniku) nisu uspjele zadovoljavajuće obuzdati ove rizike). Nadalje, u svim takvim okolnostima, zdravstveno	Nadležna ministarstva pravde na svim nivoima vlasti	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.

	osoblje mora biti odmah obaviješteno od strane službenika zatvora u pogledu mogućeg premještaja dotičnog zatvorenika u psihijatrijsku ustanovu.		
Mentalno zdravlje			
44.	CPT preporučuje da vlasti BiH, na državnom i entitetskom nivou, preduzmu potrebne korake kako bi osigurale da se, u cijelom zatvorskom sistemu, svi zatvorenici koji pate od mentalnog poremećaja ponovo procijene i da se oni kojima je potrebna bolnička njega hospitalizuju bez odlaganja. U tom kontekstu, vlasti BIH bi također trebale razviti adekvatne aktivnosti psihosocijalne rehabilitacije za zatvorenike kojima je dijagnostikovana mentalni invaliditet.	Nadležna ministarstva pravde i zdravstva na svim nivoima vlasti	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
Upotreba supstanci			
45.	CPT poziva vlasti Republike Srpske da razviju sveobuhvatnu strategiju za zatvorenike sa problemima povezanim sa upotrebom supstanci (kao dio šire nacionalne strategije za droge). U svakom slučaju, supstituciona terapija ne bi trebala biti naglo prekinuta.	Nadležne institucije u Vladi Republike Srpske	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
Etička pitanja			
46.	CPT preporučuje da Ministarstvo pravde Federacije BiH osigura da zatvorski ljekari nisu uključeni u ovjeru sposobnosti zatvorenika za izdržavanje kazne, jer bi to moglo ozbiljno ugroziti odnos ljekar-pacijent. Nadalje, do usvajanja novog zakonodavstva, treba preduzeti korake kako bi se osiguralo da se ova praksa prekine, kao što je trenutno slučaj u ostalim zatvorskim ustanovama širom zemlje.	Ministarstvo pravde Federacije BiH	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
Ostala pitanja – Zatvorsko osoblje			

47.	CPT preporučuje da se broj zatvorskih čuvara u zatvorima u Tuzli i Zenici preispita kako bi se osiguralo da osoblje bude u mogućnosti da održi efikasnu kontrolu nad ustanovama, osigura sigurno okruženje za sebe i zatvorenike, te da osigura režim aktivnosti za zatvorenike.	Nadležna ministarstva unutrašnjih poslova u TK i ZDK	Preporuka da se zaposli veći broj zatvorskih čuvara, da se povećaju njihove plate, kao i da se uspostave sistematske obuke za osoblje, u velikoj meri zavisi od finansijskih mogućnosti institucija, odnosno od godišnjih budžeta i planiranih sredstava namijenjenih sektoru pravosuđa i sistema izvršenja krivičnih sankcija. Iako su ove mjere nesumnjivo opravdane i važne za unapređenje sigurnosti, profesionalnosti i ukupne efikasnosti rada u zatvorskom sistemu, njihova realizacija često se suočava sa praktičnim ograničenjima u pogledu raspoloživih resursa. Zapošljavanje dodatnog kadra i povećanje zarada podrazumijeva značajne finansijske izdatke koji moraju biti usklađeni sa širim budžetskim prioritetima na državnom, entitetskom ili kantonalnom nivou. Takoder, uvođenje i sprovođenje kvalitetnih obuka za zatvorsko osoblje zahtijeva dodatna ulaganja — kako u ljudske resurse, tako i u infrastrukturu i programsku podršku. Pored toga, potrebno je vrijeme za planiranje i implementaciju obuka koje bi bile relevantne i efikasne u praksi.
48.	CPT preporučuje da Ministarstvo pravde Federacije preduzme efikasne korake kako bi se u potpunosti uskladilo s gore navedenim odredbama Evropskih zatvorskih pravila u pogledu statusa zatvorskog osoblja. Nadalje, treba preduzeti korake na državnom nivou kako bi se osiguralo povećanje plata zatvorskog osoblja kako bi se izjednačile razlike na nivou zatvorskih sistema.	Ministarstvo pravde Federacije BiH	U tom kontekstu, važno je napomenuti da se sprovođenje ovih preporuka može odvijati postepeno, u skladu sa realnim budžetskim mogućnostima i strateškim planovima nadležnih institucija. Ulaganje u ljudske resurse, iako zahtijeva početna sredstva, dugoročno može donijeti značajne koristi kroz smanjenje incidenata, povećanje profesionalnosti, i unapređenje uslova rada u zatvorskom sistemu. Ovo su činjenice koje su prepoznate u smislu budžetskog planiranja. Održiva rješenja će biti pronađena u skladu sa prioritetima i mogućnostima entiteta i pojedinačnih kantona.
49.	CPT ponavlja svoju preporuku da vlasti u BiH, na državnom i entitetskom nivou, preduzmu korake za uspostavljanje višegodišnjeg programa početnih i kontinuiranih aktivnosti obuke za zatvorsko osoblje koje koristi objekte Centra za obuku zatvorskog osoblja. Nadalje, takav program bi trebao nadgledati jedan ili više stalnih menadžera za obuku osoblja sa sjedištem u Centru za obuku zatvorskog osoblja.	Nadležna ministarstva pravde i unutrašnjih poslova na svim nivoima vlasti	
Sigurnosne mjere i sredstva za sputavanje			
50.	CPT preporučuje da vlasti u Bosni i Hercegovini, na državnom i entitetskom nivou, osiguraju da se aranžmani koji se odnose na provođenje pretresa zatvorenika do gole kože hitno preispitaju, u svjetlu gore navedenih principa. Posebno, vlasti u Bosni i Hercegovini trebaju istražiti alternative za pretrese do gole kože, uključujući upotrebu sigurnosne tehnologije, kao što su skeneri tijela, u skladu s relevantnim odredbama Standardnih minimalnih	Nadležna ministarstva pravde i unutrašnjih poslova na svim nivoima vlasti	Nadležne institucije vlasti u Bosni i Hercegovini, kako na državnom tako i na entitetskom nivou, ozbiljno pristupaju ovoj preporuci. U tom smislu, u planu je pokretanje sveobuhvatne analize važećih procedura i praksi, uz angažman stručnih tijela i predstavnika civilnog društva, s ciljem utvrđivanja da li trenutni modaliteti pretresa ispunjavaju zahtjeve proporcionalnosti, nužnosti i poštovanja ljudskog integriteta, a u skladu sa međunarodnim standardima, posebno u kontekstu zaštite ljudskog dostojanstva i prava zatvorenih lica. U okviru tih analiza preispitat će se primjena alternativnih metoda sigurnosne kontrole koje ne uključuju potpuno ogoljavanje zatvorenika, kao što su napredne sigurnosne tehnologije – uključujući tijelesne skenere. Uvođenje takve opreme zahtijeva i adekvatno budžetsko planiranje, ali i obuku osoblja

	pravila Ujedinjenih nacija o postupanju sa zatvorenicima (Pravila Nelsona Mandele) i Pravila Ujedinjenih nacija o postupanju sa zatvorenicima i mjerama koje ne uključuju pritvor za žene prestupnice (Bankoška pravila). ⁶		kako bi se osiguralo pravilno i proporcionalno korištenje. U tom kontekstu, očekuje se da institucije vlasti u BiH, uključujući ministarstva pravde na svim nivoima, uprave za izvršenje krivičnih sankcija, te nadzorna i inspeksijska tijela, preduzmu konkretne i koordinirane korake kako bi se osigurala zakonitost, humanost i proporcionalnost svih sigurnosnih procedura unutar zatvorskog sistema. To uključuje izradu jasnih procedura, usklađenih sa međunarodnim standardima, kao i uspostavljanje mehanizama nadzora i žalbe u slučaju zloupotreba.
Disciplina			
51.	CPT preporučuje da vlasti Bosne i Hercegovine na državnom i entitetskom nivou usklade odredbe koje regulišu sankciju samice. U tom kontekstu, dok se zakoni ne usklade, CPT smatra da bi se disciplinske komisije u svakom zatvoru trebale ograničiti na ograničenje od 10 dana. CPT podsjeća da maksimalno moguće trajanje samice kao disciplinske sankcije ne bi trebalo biti duže od 14 dana za dati prekršaj, a po mogućnosti i kraće.	Nadležna ministarstva pravde na svim nivoima vlasti	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
52.	CPT preporučuje da se zatvorenicima koji podliježu disciplinskim sankcijama dozvoli da zadrže pisanu kopiju relevantne odluke i da budu u potpunosti obaviješteni, na jasan i pristupačan način, o njenom sadržaju i razlozima, kao i o mogućnostima podnošenja žalbe, u skladu s važećim zakonodavstvom.	Nadležna ministarstva unutrašnjih poslova na svim nivoima vlasti	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
53.	Osim toga, samice u zatvorima u Tuzli i Doboju nisu imale opremu za pozive. CPT preporučuje da vlasti u Bosni i Hercegovini, na državnom i entitetskom nivou, u svim ćelijama koje se koriste za izvršenje mjere	Ministarstvo unutrašnjih poslova TK i Ministarstvo unutrašnjih poslova	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.

⁶ U tom smislu pogledati Pravilo 52 (1) Mandelinih pravila i Pravilo 20 Bankoških pravila;

	<p>samice u disciplinske svrhe zamijene krevet horizontalno pričvršćen za zid krevetima pričvršćenim za pod. Takav način izvršenja sankcije samice je anahron i nema pravni osnov u relevantnom nacionalnom zakonodavstvu. Samice u zatvorima u Tuzli i Doboju trebale bi biti opremljene zvonima za poziv.</p>	Republike Srpske	
Kontakt sa spoljnim svijetom			
54.	<p>CPT preporučuje da Visoko sudsko i tužilačko vijeće (VSTV) prenese putem odgovarajućih kanala relevantne smjernice svim sudovima, na državnom, entitetskom i kantonalnom nivou, kako bi se osiguralo da se popis kontakata za telefonske pozive pritvorenika odobri bez odlaganja po prijemu.</p>	VSTV BiH	<p>Nadležne institucije su upoznate sa ovom preporukom CPT Komiteta, te ćemo vas detaljno izvještavati o odgovoru na istu.</p>
55.	<p>CPT preporučuje da se svim zatvorenicima, po pravilu i bez obzira na njihov nivo režima i klasifikaciju, ponudi ekvivalent od najmanje jednog sata posjeta sedmično i poželjno je da im se omogući jedna posjeta sedmično. Samo u izuzetnim slučajevima istražni sudija bi trebao ograničiti posjete pritvoreniku. Međutim, svako takvo ograničenje treba biti strogo ograničeno na zahtjeve datog slučaja i primjenjivati se što je kraće moguće. Štaviše, pritvorenici bi trebali imati otvorene posjete, osim ako ne postoje posebni sigurnosni razlozi da se to ne učini. Nadalje, CPT preporučuje da vlasti u BiH razmotre uvođenje korištenja VoIP komunikacije (Voice Over Internet Protocol ili internet telefonija) za strane zatvorenike kako bi održavali kontakt sa svojim porodicama u inostranstvu.</p>	Nadležna ministarstva pravde na svim nivoima vlasti	<p>U ranijim izvještajima, institucije vlasti u Bosni i Hercegovini su obavijestile CPT Komitet o važećim odredbama koje se odnose na posjete pritvorenicima. U budućem periodu ćemo obavještavati Komitet o svim promjenama koje se dese u smislu provedbe ovih preporuka.</p>
56.	<p>CPT ponavlja svoju preporuku da vlasti u BiH, na državnom i entitetskom nivou, revidiraju prava i modalitete provođenja posjeta za osuđene zatvorenike</p>	Nadležna ministarstva pravde na svim nivoima	

	u svjetlu gore navedenih primjedbi.	vlasti	
57.	Komitet preporučuje da se soba koja se koristi za bračne posjete u zatvoru u Tuzli opremi novim madracem, a priloženi sanitarni čvor renovira i održava u adekvatnom stanju.	Ministarstvo pravde i Ministarstvo unutrašnjih poslova TK	
Žalbe			
58.	CPT preporučuje da se u državnom zatvoru u BiH preduzmu koraci kako bi se osiguralo da se očuva povjerljivost pritužbi i da se zatvorenicima omogući da podnesu svoje pritužbe na efikasan i nesmetan način. Nema opravdanja da osoblje zatvora filtrira, provjerava ili ometa podnošenje pritužbi od strane zatvorenika. ⁷	Ministarstvo pravde BiH	Do trenutka slanja ove Informacije CPT Komitetu nismo uspjeli dobiti odgovor Ministarstva pravde Bosne i Hercegovine na navedenu preporuku.
Nadzor i inspekcije			
59.	Komitet poziva vlasti u BiH na državnom i entitetskom nivou da ozbiljno razmisle o potrebi uvođenja institucije sudije za izvršenje krivičnih sankcija, kao što je to bio slučaj u nekim susjednim zemljama. Takve sudije trebale bi imati zadatak da redovno posjećuju zatvorske ustanove, primaju pritužbe zatvorenika i vrše provjere prakse i uslova.	Nadležna ministarstva pravde na svim nivoima vlasti	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ove preporuke.
SITUACIJA SA ZATVORENICIMA U POSJEĆENIM ZATVORSKIM USTANOVAMA			
Zlostavljanje			
60.	CPT preporučuje da Ministarstvo pravde Federacije dostavi i redovno ponavlja jasnu poruku svim zatvorskim službenicama koje služe u ženskoj	Ministarstvo pravde FBiH	Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine je upoznalo sve zatvorske jedinice u svojoj nadležnosti o sadržaju ove preporuke. Svim zatvorskim službenicama i službenicama koji rade u ženskoj pritvorskoj jedinici u Zatvoru u Tuzli je jasno i

⁷ U tom smislu, pogledati paragrafe 89-89 the [27. General Report of the CPT on its activitiesCPT/Inf\(2018\)4](#). (27. Opšti izvještaj CPT-a o aktivnostimaCPT/Inf(2018)4.);

	<p>prituvskej jedinici Zatvora u Tuzli da se prema zatvorenima trebaju odnositi s poštovanjem u svakom trenutku i u potpunosti uzeti u obzir potrebu za suzbijanjem i borbom protiv diskriminacije uopšteno. Treba jasno staviti do znanja da svi oblici zlostavljanja, uključujući verbalno zlostavljanje i prijetnje, nisu prihvatljivi i da će biti predmet odgovarajućih sankcija. Uprava zatvora treba podsticati zatvorenike da prijave takvo ponašanje, jasno navodeći da će se takve pritužbe efikasno istražiti.</p>		<p>nedvosmisleno prenesena poruka da su poštovanje, profesionalnost i nepristrasnost osnovni postulati njihovog rada, sa zadatkom da se ista redovno ponavlja kroz interne komunikacijske kanale, stručne seminare, obuke, kao i putem formalnih uputstava i pravilnika. Cilj je stvoriti institucionalnu kulturu u kojoj su diskriminacija, zlostavljanje – bilo fizičko, verbalno ili psihološko – i neprofesionalno ponašanje ne samo zabranjeni, već i potpuno neprihvatljivi.</p> <p>Službenicis u poznati sa instrukcijom da svi prijavljeni slučajevi nasilja moraju biti predmet detaljne, pravovremene i nepristrasne istrage, uz garantovanje zaštite identiteta i prava zatvorenica koje odluče da podnesu pritužbu.</p> <p>Ministarstvo pravde, u saradnji s upravom zatvora, nadzornim tijelima i institucijama za zaštitu ljudskih prava, nastoji da dodatno osnaži mehanizme unutrašnjeg nadzora i vanjske kontrole. To uključuje ne samo jačanje institucionalnih kapaciteta za prijem i obradu pritužbi, već i kontinuirano praćenje ponašanja zatvorskog osoblja, kroz redovne procjene rada, superviziju i etičku evaluaciju.</p> <p>Također, edukacija zatvorskog osoblja o pravima zatvorenih lica, rodnoj ravnopravnosti, prevenciji diskriminacije i upravljanju konfliktima se smatra sastavnim dijelom obaveznih programa stručnog usavršavanja. Ovakve edukaciju nažalost često zavise od izdvojenih finansijskih sredstava za njihovu provedbu.</p>
Materijalni uslovi			
61.	<p>Po mišljenju Komiteta, postoji i potreba za poboljšanjem personalizacije prostora tako što će se zatvorenima omogućiti da imaju lični ormarić u svojim ćelijama i da slobodno raspolažu svojim ličnim stvarima. CPT preporučuje da se, u kontekstu renoviranja ženske pritvorske jedinice u Zatvoru Istočno Sarajevo, posveti dužna pažnja činjenici da zatvorenima treba obezbijediti potrebnu mogućnost personalizacije i uređenja svojih ćelija, kao i adekvatan prostor za zaključavanje za odlaganje njihovih stvari. Nadalje, CPT je već izrazio svoju sklonost smještaju zatvorenica u manje životne jedinice, koje omogućavaju pristup koji je bolje prilagođen njihovim specifičnim potrebama.</p>	Ministarstvo pravde BiH	<p>Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine (Sektor za izvršenje krivičnih sankcija) je razmotrilo sve navode i preporuke iz izvještaja CPT-a koji se odnose na rad Državnog zatvora BiH i aktivnosti Ministarstva. Ministarstvo pravde BiH podržava CPT u procesu ukazivanja na određene aspekte funkcionisanja sistema izvršenja krivičnih sankcija, te smatra da je svaki konstruktivan prijedlog dobrodošao u cilju jačanja standarda ljudskih prava i poboljšanja uslova u zatvorskom sistemu.</p> <p>Ministarstvo pravde BiH kontinuirano ulaže napore u unapređenje sistema izvršenja krivičnih sankcija, u skladu s međunarodnim obavezama i važećim domaćim zakonodavstvom. Državni zatvor BiH predstavlja jednu od najmodernijih ustanova te vrste u regiji, a njegove prostorne, sigurnosne i tehničke karakteristike u punoj mjeri zadovoljavaju savremene evropske standarde. Ustanova se razvija u pravcu osiguravanja što humanijih uslova boravka, resocijalizacije i sigurnosti, kako za zatvorenike tako i za osoblje.</p> <p>Dosadašnje aktivnosti Ministarstva, uključujući stalna ulaganja u obuku kadra i jačanje administrativnih kapaciteta, pokazuju jasan i dosljedan smjer ka unapređenju sistema.</p>

			Ministarstvo pravde BiH će i u narednom periodu nastaviti s mjerama koje imaju za cilj dodatno poboljšanje uslova boravka pritvorenih i zatvorenih lica, u potpunosti u skladu sa preporukama međunarodnih nadzornih organa, uključujući CPT, te u duhu poštivanja ljudskog dostojanstva i vladavine prava.
62.	CPT smatra da majke i njihove bebe/mala djeca trebaju biti smješteni u odgovarajućem, nezatvorskome okruženju u smislu prostora, objekata i pristupa prostorijama za kuhanje i pranje. Treba osigurati i ekvivalent jaslaca ili vrtića, zajedno s podrškom osoblja specijalizovanog za postnatalnu i pedijatrijsku njegu.	Ministarstvo pravde BiH	Ministarstvo će blagovremeno obavještavati CPT Komitet o implementaciji ovih preporuka.
63.	CPT preporučuje da vlasti u Bosni i Hercegovini, kako na državnom tako i na entitetskom nivou, preduzmu korake kako bi osigurale da sve zatvorske ustanove klasifikovane za smještaj zatvorenica budu opremljene jedinicama za majku i bebu koje ispunjavaju gore navedene zahtjeve. Pored toga, treba se pozvati na Pravilo 61 Pravila Ujedinjenih nacija o postupanju sa zatvorenicama i vanzatvorskim mjerama za žene prestupnice (Bankoška pravila), u vezi s potrebom da se uzmu u obzir obaveze brige o drugima i tipične pozadine žena prilikom izricanja sudskih kazni zatvora. ⁸	Nadležna ministarstva pravde na svim nivoima vlasti	
64.	CPT preporučuje da se higijenski ulošci obezbjeđuju besplatno svim zatvorenicama, bez obzira na njihov radni status.	Nadležna ministarstva pravde i ministarstva zdravstva na svim nivoima vlasti	

⁸ Pravilo 61 Bangoških pravila glasi: „Prilikom izricanja kazni ženama prestupnicama, sudovi će imati ovlaštenje da razmotre olakšavajuće okolnosti kao što su nedostatak kriminalne prošlosti i relativna neozbiljnost i priroda krivičnog djela, u svjetlu odgovornosti žena u brizi o djeci i tipične pozadine“;

Režim - Pritvorenice			
65.	CPT preporučuje da vlasti u Bosni i Hercegovini, na državnom i entitetskom nivou, razviju rodno specifičan pristup prema pritvorenicama u zatvorima u Zenici, Tuzli, Doboju i Banja Luci, te da im, gdje je to primjereno, u drugim zatvorima ponude više smislenog ljudskog kontakta, psihološke pomoći i drugih svrsishodnih aktivnosti kako bi se kompenzirali produženi periodi de facto samice kojima bi mogle biti izložene.	Nadležna ministarstva pravde na svim nivoima vlasti	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
Osuđenice			
66.	CPT preporučuje da Ministarstvo pravde Federalnih vlasti preduzme korake kako bi se povećao nivo obrazovnih i stručnih mogućnosti za zatvorenice u zatvoru u Tuzli.	Ministarstvo pravde FBiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
67.	CPT preporučuje da uprava Zatvora u Istočnom Sarajevu preduzme mjere kako bi se osiguralo da zatvorenice imaju veće privilegije za vježbanje na otvorenom u skladu s njihovom klasifikacijom.	Ministarstvo pravde BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
Zdravstvene usluge – Pregled prilikom prijema			
68.	CPT preporučuje da vlasti u BiH, na državnom i entitetskom nivou, dalje razviju proces prijema u zatvorima u Tuzli, Zenici, Banjoj Luci, Doboju i Istočnom Sarajevu kako bi se uzele u obzir specifične potrebe zatvorenica. Ovo bi trebalo uključivati skrining na krvlju i spolno prenosive bolesti, potrebe za mentalnom zdravstvenom zaštitom, seksualno zlostavljanje i druge oblike nasilja zasnovanog na spolu prije ulaska u zatvor (kao što su posttraumatski stresni poremećaj i rizik od samoubistva i samopovređivanja, kao i seksualno zlostavljanje ili drugi oblici nasilja pretrpljeni prije prijema), te osiguravanje da se takve	Nadležna ministarstva pravde na svim nivoima vlasti	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.

	informacije uzmu u obzir prilikom izrade plana njege za dotičnu ženu. ⁹		
Specijalistička njega			
69.	CPT preporučuje da Ministarstva pravde Federacije BiH i Republike Srpske preduzmu odgovarajuće korake kako bi se osiguralo da se preventivne zdravstvene mjere za zatvorenice, kao što su Papanicolaou testovi i skrining za rak dojke i ginekološki rak, nude zatvorenicama ravnopravno sa ženama u zajednici.	Entitetska Ministarstva pravde	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
Povjerljivost			
70.	Preporuka navedena u paragrafu 31 u vezi s potrebom za garantovanjem povjerljivosti medicinskih pregleda zatvorenika u policijskom i zatvorskom okruženju također je važeća u ovom kontekstu.	Nadležna ministarstva zdravstva na svim nivoima vlasti	<p>Preporuka iz paragrafa 31, koja se odnosi na potrebu garantovanja povjerljivosti medicinskih pregleda zatvorenika u policijskom i zatvorskom okruženju, u potpunosti je ispoštovana u Bosni i Hercegovini.</p> <p>Ova obaveza proizlazi iz više važećih zakonskih akata, uključujući: Zakon o zaštiti ličnih podataka BiH, koji jasno propisuje obavezu zaštite ličnih i osjetljivih podataka, uključujući zdravstvene informacije; Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH, koji naglašava dužnost medicinskog osoblja i zdravstvenih ustanova da čuvaju medicinsku tajnu; Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH, koji garantuje zatvorenicima pravo na privatnost prilikom medicinskih pregleda i zahvata, te Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, koja ima direktnu primjenu u pravnom sistemu BiH i štiti pravo na privatnost i dostojanstvo.</p> <p>U skladu s navedenim zakonodavstvom, povjerljivost medicinskih pregleda zatvorenih i pritvorenih osoba se u praksi dosljedno poštuje. Nadležno medicinsko i zatvorsko osoblje je obučeno i obavezano da osigura da se svi pregledi obavljaju bez prisustva neovlaštenih osoba, te da se lični medicinski podaci čuvaju u skladu sa najvišim standardima zaštite privatnosti.</p>

⁹ U tom smislu pogledati Pravilo 6 Bankoških pravila;

			Inspeksijski i nadzorni mehanizmi dodatno osiguravaju da se ova praksa provodi dosljedno i u skladu sa zakonom, čime se u potpunosti garantuje poštovanje preporuke u praksi.
Medicinska izolacija			
71.	Preporuka navedena u paragrafu 42 u vezi sa smještajem muških zatvorenika u tapacirane ćelije/medicinsku izolaciju također se primjenjuje u ovom kontekstu.	Nadležna ministarstva unutrašnjih poslova na svim nivoima vlasti	<p>Preporuka iz paragrafa 42, koja se odnosi na smještaj muških zatvorenika u tapacirane ćelije ili medicinsku izolaciju, u potpunosti je ispoštovana u Bosni i Hercegovini.</p> <p>Na osnovu relevantnog zakonskog okvira — uključujući članove 79. i 156. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH — medicinske izolacije se uvode isključivo na osnovu stručnih uvida ljekara i uz saglasnost nadležnih. Ove mjere se sprovode uz poštivanje higijenskih, zdravstvenih i ljudskih standarda, uz cjelovitu zaštitu dostojanstva zatvorenika.</p> <p>Stručno i zatvorsko osoblje posvećeno vodi računa da se svi postupci realizuju transparentno, uz poštivanje zakonskih normi i međunarodnih standarda, tako da se osigura human i zakonit tretman svih lica lišenih slobode.</p>
Mentalno zdravlje			
72.	CPT preporučuje da se za zatvorenice sa potrebama za mentalnom zdravstvenom zaštitom u zatvorima u Tuzli i Istočnom Sarajevu sistematski nude individualizovani, rodno osjetljivi, trauma-svjesni i sveobuhvatni programi mentalne zdravstvene zaštite i rehabilitacije, kako je predviđeno Pravilom 12 Bankoških pravila.	Nadležna ministarstva pravde i Ministarstva zdravstva na svim nivoima vlasti	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
Ostala pitanja – Mjere sigurnosti i sredstva prinude			
73.	Preporuka navedena u paragrafu 99 u vezi sa negativnim efektima samice također je važeća u ovom kontekstu. Posebno, prilikom izricanja takvih mjera, Ministarstva pravde Federacije i RS trebaju uzeti u obzir generalno niži rizik koji predstavljaju zatvorenice za druge, kao i posebno štetne efekte koje mjere visoke sigurnosti i povećani nivoi izolacije mogu imati na zatvorenice. ¹⁰	Ministarstva pravde na svim nivoima vlasti	<p>Preporuka iz paragrafa 99, koja ukazuje na negativne posljedice samice i poziva nadležna Ministarstva pravde (FBiH i RS) da posebno uzmu u obzir specifičan, manji sigurnosni rizik kod zatvorenica, kao i štetne psihološke efekte izolacije — u potpunosti je prihvaćena i primjenjuje se u Bosni i Hercegovini.</p> <p>Na osnovu relevantnog pravnog okvira i CPT preporuka, disciplinska izolacija (samica) se koristi samo kao mjera posljednjeg izbora, uz obavezni ljekarski pregled, ograničeno trajanje, svakodnevnu mogućnost boravka na svježem zraku i redovan nadzor. Ta</p>

¹⁰ U tom smislu, pogledati Pravilo 41 Bankoških pravila.

			<p>praksa se posebno odnosi na zatvorenice, gdje se vrednuje niži sigurnosni rizik i dodatna zaštita psihičkog integriteta. Stručno i administrativno osoblje dosljedno postupaju u skladu sa zakonskim normama i međunarodnim standardima kako bi se osigurao human i zakonit tretman lica lišenih slobode.</p>
74.	<p>Preporuka navedena u paragrafu 98 u vezi sa modalitetima provođenja pretresa u odnosu na muške zatvorenike također je važeća u ovom kontekstu.</p>	<p>Ministarstva pravde na svim nivoima vlasti</p>	<p>Preporuka iz paragrafa 98, koja se odnosi na modalitete provođenja pretresa muških zatvorenika, u potpunosti je primijenjena u Bosni i Hercegovini.</p> <p>U skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH, pretresi se vrše isključivo od strane ovlaštenih službenika istog pola kao i pretraživani, uz standardizovane medicinske procedure kod osjetljivih pregledanja te striktno poštovanje dostojanstva zatvorenika. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH propisuje tri ključne norme:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pretresi se mogu vršiti samo od strane ovlašćenih službenika istog spola kao zatvorenik – što poštuje lično dostojanstvo i izbjegava neprijatnosti; - Osjetljivi dijelovi tijela mogu biti pretraženi isključivo od strane ljekara ili ovlaštenog medicinskog osoblja; - Tokom pretresa zabranjeno je ponižavanje zatvorenika. <p>Ove odredbe su dizajnirane da jasno balansiraju potrebu za sigurnošću te zaštitu prava i dostojanstva zatvorenika.</p> <p>Praksa je obezbijeđena kroz obuku i nadzor nadležnog osoblja, što garantuje usklađenost sa zakonom i međunarodnim standardima.</p>
Disciplina			
75.	<p>Preporuka navedena u paragrafu 101 u vezi s načinom izvršavanja sankcije samice u disciplinske svrhe također se primjenjuje u ovom kontekstu.</p>	<p>Ministarstva pravde na svim nivoima vlasti</p>	<p>Na osnovu Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, samica se izriče isključivo nakon formalnog disciplinskog postupka, uz mogućnost uslovnog odlaganja, pisani ljekarski nalaz koji potvrđuje da ne postoji opasnost po zdravlje, te osiguranje adekvatnih higijenskih i zdravstvenih uslova. U entitetu RS dodatno se propisuju boravak na</p>

			<p>svježem vazduhu, medicinski nadzor i zabrana kontinuirane primjene kazni.</p> <p>Odgovorno osoblje u svim institucijama skrbi o poštivanju zdravstvenih standarda, dostojanstva i pravne sigurnosti zatvorenika, osiguravajući zakonit i human tretman.</p>
Kontakt sa spoljnim svijetom			
76.	U svrhu kontakta sa spoljnim svijetom, CPT preporučuje da se upotreba VOIP-a (Voice Over Internet Protocol ili internet telefonija) dodatno proširi na žene čije porodice žive daleko od zatvora, na zatvorenice slabog imovinskog stanja i na zatvorenice čije porodice žive u inostranstvu.	Ministarstva pravde na svim nivoima vlasti	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti komentar na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
USTANOVE SOCIJALNE ZAŠTITE			
77.	CPT želi dobiti informacije od vlasti Republike Srpske o ukupnom broju domova za socijalnu njegu u Republici Srpskoj, s pregledom različitih kategorija šticećenika koji su u njima smješteni i nadležnim tijelima (entitet, opštine, itd.).	Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS	<p>Ustanova socijalne zaštite za smještaj čiji je osnivač Vlada Republike Srpske ima sedam, i to: 1. JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banja Luka namijenjen za smještaj djece bez roditeljskog staranja i djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, 2. JU Dom za lica sa invaliditetom Prijedor namijenjen za zbrinjavanje lica sa invaliditetom, odnosno djece, omladine i odraslih lica muškog pola sa smetnjama u mentalnom razvoju, 3. JU Dom za starija lica Prijedor namijenjen za zbrinjavanje lica starije životne dobi, 4. JU Dom za starija lica Istočno Sarajevo namijenjen za zbrinjavanje lica starije životne dobi, 5. JU Gerontološki centar Banja Luka namijenjen za zbrinjavanje lica starije životne dobi, pored toga isti je ustanova razvojnog karaktera koja pruža interdisciplinarnе usluge starijim licima, 6. JU Centar za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju „Budućnost“ Derventa namijenjen za zbrinjavanje mladb. djece sa smetnjama u razvoju, kao i 7. JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad namijenjen za zbrinjavanje lica sa invaliditetom, odnosno djece, omladine i odraslih lica ženskog pola sa smetnjama u mentalnom razvoju.</p> <p>Zakonom o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 37/12, 90/16, 94/19, 42/20 i 36/22) propisano je da je za osnivanje ustanove socijalne zaštite i obavljanje djelatnosti iz socijalne zaštite potrebno ispuniti uslove u pogledu prostora, opreme i potrebnog broja stručnih i drugih radnika. Pravilnikom o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne zaštite („Službeni</p>

			<p>glasnik Republike Srpske”, broj: 90/17, 89/22 i 70/23) detaljnije su propisani uslovi koji se moraju ispuniti za osnivanje ustanove ili za obavljanje djelatnosti socijalne zaštite. Ustanovu socijalne zaštite može osnovati Vlada, jedinica lokalne samouprave, pravno i fizičko lice u skladu sa zakonom koji uređuje sistem javnih službi, kao i gore pomenutim Zakonom i Pravilnikom. Ovim putem naglašavamo da u Republici Srpskoj ima najviše ustanova socijalne zaštite za smještaj starijih lica. Registar ustanova socijalne zaštite javno je dostupan i nalazi se na zvaničnoj internet stranici Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske.</p> <p>Ministarstvo vrši nadzor nad sprovođenjem stručnog rada ustanova socijalne zaštite bez obzira u čijem vlasništvu je ustanova osnovana.</p>
78.	<p>CPT preporučuje da vlasti Republike Srpske konačno pokrenu, a vlasti Federaciji BiH pojačaju svoje napore za efikasno unapređenje procesa deinstitutionalizacije šticećenika smještenih u velike ustanove socijalne zaštite u BiH, stvaranjem rješenja za stanovanje u zajednici.</p> <p>U tom cilju, vlasti u oba entiteta trebaju usvojiti i provesti akcione planove za transformaciju ovih ustanova, zasnovane na procjeni potreba, sa jasnim vremenskim okvirima, mjerilima i dovoljnim finansijskim resursima za postizanje ukupnog cilja deinstitutionalizacije i omogućavanje postepene integracije svih šticećenika u lokalnu zajednicu. Ovo će također zahtijevati dalja ulaganja u odgovarajuće usluge podrške za osobe sa intelektualnim i mentalnim, ali i fizičkim i senzornim invaliditetom u zajednici (uključujući cijeli niz stambenih, dnevnih i ambulantskih usluga), kao i dodatnu podršku kantona, opština i organizacija civilnog društva aktivnih u ovoj oblasti.</p> <p>Nadalje, CPT bi želio dobiti detaljne informacije o planovima i konkretnim koracima koje su vlasti u oba entiteta predvidjele za unapređenje procesa</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite</p>	<p>Zakonodavna i izvršna vlast Federacije Bosne i Hercegovine, uz podršku kantonalnih nivoa vlasti i jedinica lokalne samouprave, te u saradnji sa organizacijama iz nevladinog i privatnog sektora, kontinuirano provodi aktivnosti sa javnim angažmanom na povećanju kvalitete života djece, osoba sa invaliditetom i starijih osoba. Cilj je da se kroz provođenje procesa deinstitutionalizacije i transformacije ustanova, osiguraju uslovi za pružanje podrške u zajednici korisnicima kojima je ista neophodna i implementira međunarodno zasnovano pravo prema kojem svaka osoba ima pravo na život u zajednici na istom osnovu kao i druge osobe.</p> <p>Osnovna inicijativa na koju se oslanjaju reformski procesi deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalni zaštite u FBiH su poduzimanje mjera u procesu mijenjanja zastarjelog institucionalnog sistema zaštite osoba sa invaliditetom, vršenje obustave daljeg investiranja i korištenja finansijskih sredstava u svrhu proširenja kapaciteta ustanova socijalni zaštite zatvorenog tipa, pružanje podrške razvoju službi stanovanja u lokalnoj zajednici i drugim alternativnim modelima brige za korisnike u zajednici i pokretanje aktivnosti na izradi Strategije deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalni zaštite i plana razvoja službi stanovanja u zajednici uz podršku.</p> <p>Vlada Federacije BiH je, s ciljem zaštite osnovnih ljudskih prava osoba zbrinutih u ustanove socijalni zaštite, pokrenula aktivnosti na izradi strateškog dokumenta koji bi se javio procesom deinstitutionalizacije i transformacije ustanova socijalni zaštite u FBiH, Preduslovi za donošenje navedenog strateškog dokumenta su stvoreni usvajanjem</p>

	deinstitucionalizacije.	<p>Politike zaštite djece bez roditeljske brige i porodica pod rizikom od razdvajanja u BiH 2006.-2016. godina, i Akcionog plana FBiH za provođenje navedenog dokumenta za period 2013.-2016. godina, kao i usvajanjem Politike u oblasti invalidnosti u BiH i Strategije i Plana akcije za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u FBiH 2011.-2015. godina, kojim su osigurani uslovi za implementaciju akcionih planova i pretpostavke za unapređenje ravnopravnog uživanja ljudskih prava osoba sa invaliditetom, u skladu sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom.</p> <p>U skladu sa navedenim, Vlada FBiH je 10.07.2014. godine usvojila prijedlog Strategije deinstitucionalizacije i transformacije ustanova socijalni zaštite u FBiH 2014.-2020. Federalno Ministarstvo rada je zaduženo da pristupi izradi Akcionog plana za provođenje Strategije i formira stručnu radnu grupu sastavljenu od predstavnika ministarstava i drugih relevantnih vladinih i nevladinih organizacija koje se bave ovom problematikom. Sa formalnim okončanjem Strategije i Akcionog plana, Ministarstvo je započelo aktivnosti na izradi Strategije razvoja sistema socijalne i dječije zaštite u FBiH, 2024.-2030. godina (u daljem tekstu: Sektorska strategija) kojom su definisani strateški pravci i prioriteti sveobuhvatne reforme sistema socijalne i dječije zaštite u FBiH, te načini njihovog ostvarivanja uz finansijski i institucionalni okvir za implementaciju, monitoring, evaluaciju i izvještavanje.</p> <p>Nakon zakonodavne procedure, Sektorska strategija je usvojena i objavljena u Službenim novinama FBiH broj 72/24 od dana 13.09.2024. godine.</p> <p>Uporedo je imenovana radna grupa za izradu Akcionog plana za deinstitucionalizaciju u FBiH 2025.-2030. Dva ključna strateška prioriteta ovog dokumenta su 1. Prevenirati institucionalizaciju i 2. Jačati procese deinstitucionalizacije. Akcioni plan je usvojen u martu mjesecu 2025. godine i objavljen u Službenim novinama FBiH broj 72/24.</p> <p>Nadalje, izrađen je Plan transformacije Ustanove za socijalni zbrinjavanje, zdravstvenu njegu, odgoj i obrazovanja – Pazarić, u saradnju sa tom ustanovom, Federalnim ministarstvom rada i socijalni politike i sa UNICEF-om u Bosni i Hercegovini, kojim se definišu ciljevi, rezultati, aktivnosti, indikatori, mjerljivi izvori provjere, procijenjeni proračun i rokovi u kojima će se definirane aktivnosti provesti. Tri opća cilja transformacije Ustanove Pazarić su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ojačati kapacitete i povećati nivo kvalitete postojećih usluga socijalnog zbrinjavanja; - uspostaviti system prevencije institucionalizacije;
--	-------------------------	--

			<ul style="list-style-type: none"> - povećati stopu deinstitucionalizacije postojećih korisnika. <p>Definisano je i pet specifičnih ciljeva transformacije, kako slijedi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - uspostaviti system cjeloživotnog učenja; - uskladiti kadrovsku politiku sa potrebama i propisanim standardima; - proširiti ponudu postojećih usluga; - uspostaviti Centar za procjenu korisnika i podršku porodicama; - razviti nove socijalni usluge u zajednici. <p>Za svaki pojedini cilj definisane su aktivnosti i rezultati koje Ustanova Pazarić treba postići. Konačni rok implementacije Plana transformacije nije definisan u smislu konkretnog datuma ili godine, već je definisan provedenom zadnjom planiranom aktivnosti. Proces transformacije ustanova je trenutno u početnoj fazi gdje je izrađena metodologija i formirana radna grupa koja će raditi na njenoj provedbi.</p> <p>Kada je u pitanju Republika Srpska, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite nam je dostavilo sljedeće informacije:</p> <p>U ranijem periodu je radna grupa (koju su činili predstavnici navedenog Ministarstva, JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banja Luka, centara za socijalni rad iz regiona) izradila Plan transformacije JU Dom za djecu i omladinu bez adekvatnog roditeljskog staranja „Rada Vranješević“ Banja Luka, koji je podrazumijevao i prilagođavanje ostalih relevantnih aktera u sistemu socijalne, porodične i dječije zaštite, sa ciljem reorganizacije postojećih i kreiranja novih usluga kako bi, kao jedina ustanova ovog tipa u Republici Srpskoj, bio od najveće koristi društvenoj zajednici tj. sistemu dječije, porodične i socijalne zaštite.</p> <p>Informacija o planu transformacije Doma usvojena je na sjednici Vlade Republike Srpske dana 26.4.2018. godine kada je donesena „Odluka o izmjenama Odluke o određivanju prioriternih projekata iz programa javnih investicija Republike Srpske za finansiranje iz budžeta u 2018. godini sa raspodjelom sredstava“ („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 41/18). Imajući u vidu identifikovane resurse, kao i potrebe u sistemu dječije, porodične i socijalne zaštite, Plan transformacije Doma predviđao je sedam novih usluga socijalne i dječije zaštite i unapređenje postojećih. U međuvremenu, pristupilo se izradi Plana realizacije i operacionalizacije aktivnosti planiranih Planom, sa jasnom vremenskom i finansijskom strukturom. S tim u vezi, uspostavljene su i nove</p>
--	--	--	--

			<p>usluge i to: stanovanje uz podršku, dječiji vrtić koji je imao za cilj omogućavanje novog resursa za rad sa djecom predškolskog uzrasta u skladu sa aktuelnim potrebama lokalne zajednice koji bi bio usmjeren na smanjenje socijalne isključenosti i inkluziju djece bez roditeljskog staranja koji borave u institucionalnom smještaju, savjetovalište, prihvatilište za djecu u stanju hitne potrebe za privremenom institucionalnom zaštitom (u skladu sa Planom transformacije Doma, kao posebna organizaciona jedinica osnovano je Prihvatilište za djecu u stanju hitne potrebe za privremenom institucionalnom zaštitom. Prema rješenju ministra broj: 11/05-530-11-1/21 od dana 10.02.2021. godine, Prihvatilište ispunjava uslove za obavljanje djelatnosti socijalne zaštite — Prihvatilišta, propisane članom 121. Zakona o socijalnoj zaštiti. Usvojen je i Pravilnik o radu Prihvatilišta, kojim se definišu procedure rada, senzorna soba, ognjište.</p> <p>Trenutno, Ministarstvo u saradnji sa Javnom ustanovom Zavod za socijalnu zaštitu Republike Srpske implementira Program „Jačanje sistema socijalne i dječije zaštite za pružanje inkluzivnih usluga i sprečavanje institucionalnog zbrinjavanja djece“, u okviru koje je predviđeno da se radi na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - analizi Plana transformacije JU Dom za djecu i omladinu bez roditeljskog staranja i drugih ustanova socijalne zaštite za smještaj maloljetnih korisnika; - analizi stanja po strateškim prioritetima Mape puta za deinstitutionalizaciju za period 2023-2030 (izrađena od strane UNICEF BiH u saradnji sa nadležnim Ministarstvom); - izradi Nacrta Akcionog plana prema Mapi puta za deinstitutionalizaciju. <p>U okviru gore navedenih aktivnosti, aktivno učešće u planiranju aktivnosti za naredni period koje se odnose na programe iz oblasti deinstitutionalizacije uzima i JU Dom za lica sa invaliditetom Prijedor.</p> <p>Trenutno, JU Dom za lica sa invaliditetom Prijedor posjeduje interne razvojne planove koji se jednim dijelom odnose i na procese transformacije i unapređenja usluga za korisnike (unapređenje uslova života, obrazovanja i radne aktivacije korisnika, osamostaljivanje), te bi se naredni korak odnosio na aktivaciju izrade sveobuhvatnog plana transformacije. Pored navedenog, izrađeni su interni planovi rada sa korisnicima sa jasno definisanim ciljevima od strane stručnih radnika na godišnjem nivou, kao i Akcioni plan ustanove za period 2022 — 2026, te Planovi i programi rada za poboljšanje rada sa korisnicima i uslova za život istih po odsjecima.</p>
79.	Paralelno s daljom deinstitutionalizacijom, CPT	Entitetska	U FBiH je 2022. godine donesen Zakon o ustanovama socijalni zaštite FBiH (“Službene

	<p>preporučuje da vlasti u oba entiteta preispitaju način finansiranja domova za socijalnu zaštitu kako bi se osiguralo da im se obezbjeđuju održivi finansijski resursi. Voljeli bismo dobiti komentare vlasti oba entiteta u tom pogledu.</p>	<p>ministarstva rada i socijalni zaštite</p>	<p>novine FBiH” broj 64/22) u kojem su jasno propisani načini finansiranja federalnih ustanova socijalne zaštite.</p> <p>Zakonom su također detaljno propisane nadležnosti tijela koja upravljaju radom ustanova, prvenstveno Upravnog i Nadzornog odbora (članovi 44. i 52. Zakona), kao i način finansiranja ustanova socijalni zaštite (član 66. stav 1 Zakona):</p> <ul style="list-style-type: none"> - iz naknada za pružene usluge; - iz budžeta FBiH u skladu sa federalnim propisima o pripadnosti javnih prihoda; - iz subvencija, donacija i drugih izvora. <p>Propisano je i da se sufinansira tekuće poslovanje onih federalnih ustanova socijalni zaštite koje iz Prihoda ostvarenih na osnovu pruženih usluga nisu u mogućnosti obezbijediti svoje redovno funkcionisanje, kao i kapitalne investicije usmjerene na obezbjeđenje neophodnih infrastrukturnih uslova za funkcionisanje federalnih ustanova socijalni zaštite, socijalni zbrinjavanje i osposobljavanje smještenih korisnika za samostalan život i rad prema njihovim mogućnostima, te provođenje radne aktivnosti smještenih korisnika.</p> <p>Zakon propisuje da se posebni uslovi i način dodjele sredstava, kao i obaveze njihovih krajnjih korisnika utvrđuju godišnjim programom utroška sredstava koji donosi Vlada FBiH na prijedlog Ministarstva rada i socijalni politike uz prethodno pribavljeno mišljenje Federalnog ministarstva finansija, dok nadzor vrši Ministarstvo rada i socijalni politike u skladu sa svojim nadležnostima, odnosno nadležni organi inspekcijskog nadzora.</p> <p>Upravni odbor federalne ustanove socijalne zaštite jednom godišnje odlukom utvrđuje cijenu za pružene usluge smještaja i tretmana korisnika prema jedinstvenoj metodologiji koju propisuje federalni minister rada i socijalni politike nakon obavljenih konsultacija sa Federalnim ministarstvom zdravstva, Federalnim ministarstvom obrazovanja i nauke i Federalnim ministarstvom pravde, te uz prethodno pribavljeno mišljenje federalnog ministra finansija. Propisano je i da se navedena cijena utvrđuje posebno za svaki stepen podrške i to:</p> <ul style="list-style-type: none"> - u segmentu socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške, - u segmentu zdravstvene njege, - u segmentu odgoja i obrazovanja. <p>Saradnja navedenih ministarstava često izostaje, pa ustanova same izvršavaju</p>
--	---	--	---

			<p>kalkulaciju cijena usluga, vodeći se navedenim segmentima, a Ministarstvo rada i socijalni politike uzima u razmatranje navedenu kalkulaciju, te u skladu sa stručnom procjenom daje saglasnost na utvrđene cijene usluga.</p> <p>U Zakonu je navedeno i da se ustanove u FBiH pored bavljenja osnovnom djelatnošću, odnosno pružanja usluga zbog kojih su osnovane, mogu pružati i druge socijalni usluge u skladu sa uslovima za pružanje drugih socijalnih usluga (npr. proizvodnja i prodaja hrane na vlastitim farmama, proizvodnja i prodaja određenih proizvoda u vlastitim radionicama i drugo). Prihodi ostvareni bavljenjem takvom djelatnošću, koriste se isključivo za nabavku sredstava i materijala neophodnih za dalje bavljenje istom, kao i za novčane nagrade korisnicima koji su u sklopu radno-okupacionog tretmana uključeni u obavljanje navedene djelatnosti.</p> <p>Kada je u pitanju Republika Srpska, Zakonom o socijalnoj zaštiti propisano je da se u budžetu Republike Srpske obezbjeđuju sredstva, između ostalog, i za finansiranje izgradnje, adaptacije, sanacije, opremanja i dijela troškova grijanja i održavanja ustanova socijalne zaštite čiji je osnivač Vlada Republike Srpske. Kako bi se postiglo kvalitetnije planiranje, kao i transparentije trošenje budžetskih sredstava Programom finansiranja izgradnje, adaptacije, sanacije, opremanja i dijela troškova grijanja i održavanja ustanova socijalne zaštite čiji je osnivač Vlada Republike Srpske definišu se korisnici sredstava, dostavljanje zahtjeva, imenovanje komisije za utvrđivanje prioriteta i raspodjela sredstava, kao i izvještavanje o namjenskom utrošku sredstava. Zatim, u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti u budžetu Republike Srpske izdvajaju se novčana sredstva za sufinansiranje troškova smještaja korisnika, smještenih od centara za socijalni rad, u ustanovama socijalne zaštite čiji je osnivač Vlada Republike Srpske. S tim u vezi, rješenjem ministra o zaštićenoj cijeni smještaja ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 1/25) utvrđuje se mjesečna cijena usluga za smještaj korisnika obuhvaćenih sistemom socijalne zaštite Republike Srpske u ustanovama socijalne zaštite čiji je osnivač Vlada Republike Srpske. Navedena sredstava izdvajaju jedinice lokalne samouprave putem centra za socijalni rad za korisnike koji su rješenjem centra smješteni u ustanove socijalne zaštite. Za JU Dom za lica sa invaliditetom sredstva se izdvajaju u zavisnosti od kategorije korisnika, i to: punoljetno lice sa invaliditetom 950 KM po korisniku, dijete sa smetnjama u razvoju (intelektualno oštećenje, višestruke smetnje, tjelesna oštećenja) 1.000 KM po korisniku i lice sa psihičkim poremećajima i oboljenjima (pervazivni razvojni poremećaji sa promjenama u ponašanju i reakcijama) 1.600 KM po korisniku. Obzirom da se radi o sufinansiranju smještaja korisnika, osim</p>
--	--	--	---

			navedenih iznosa koji se izdvajaju u budžetu jedinica lokalne samouprave, ministar rješenjem o sufinansiranju troškova smještaja korisnika smještenih od javnih ustanova centara za socijalni rad u ustanove socijalne zaštite čiji je osnivač Vlada republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 44/25) utvrđuje sufinansiranje troškova smještaja korisnika za 2025. godinu, između ostalih kategorija, i za dijete sa smetnjama u razvoju i punoljetno lice sa invaliditetom smješteno u JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad — 500 KM po korisniku i lice sa psihičkim poremećajima i oboljenjima (pervazivni razvojni poremećaji sa promjenama u ponašanju i reakcijama) 1.600 KM po korisniku. Izvori finansiranja nekih ustanova su i ugovori o smještaju koje ustanova može zaključiti sa korisnikom, starateljem ili članom njegove porodice.
Zlostavljanje			
80.	CPT bi želio biti obaviješten o ishodu istraga o Zavodu Pazarić u odnosu na ukupno 32 slučaja nasilja među šticienicima u 2023. godini, i četiri slučaja u prvih osam mjeseci 2024. godine.	Federalno ministarstvo rada i socijalni politike	Ministarstvo rada i socijalne politike Federacije BiH nas je obavijestilo da je poznato sa navedenim slučajevima, ali nije nadležno provoditi istrage, i zbog toga ne može dati informaciju o traženom ishodu istrage.
81.	CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta nastave svoje napore kako bi spriječile zlostavljanje u domovima za socijalnu zaštitu. U tom cilju, vlasti bi trebale redovno ponavljati svim zaposlenima u domovima Pazarić, Drin i Višegrad da je svaki oblik zlostavljanja šticienika, uključujući verbalno zlostavljanje, neprihvatljiv, da se neće tolerisati i da će biti predmet odgovarajućih sankcija. Sprečavanje zlostavljanja također zahtijeva povećane napore u smislu zapošljavanja, obuke i nadzora osoblja u domovima za socijalnu zaštitu kako bi se unaprijedio njihov profesionalizam. Što se tiče potrebe za dovoljnim ljudskim resursima, Komitet se poziva na svoju preporuku u stavu 173 Izvještaja.	Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite	U Zavodu Pazarić su povodom ove problematike doneseni interni akti Kojima je regulisano sprečavanje i neprovođenje nasilja and korisnicima usluga, i to Pravilnik o procedurama prijavljivanja i postupanja po zaprimljenim prijavama slučajeva diskriminacije, prisile i zlostavljanja od strane uposlenika i od strane drugih korisnika. Ovim Pravilnikom se ostvaruje sigurnije okruženje za korisnike i osoblje, te veća svijest o opasnostima i odgovornostima. Donesena je i "Procedura za prijavu incidentne situacije", te Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti radnika. Sa navedenim internim aktima je poznato osoblje ustanova, ali se i redovno od strane šefova službi usmjeravaju na primjenu istih. Također, stručni radnici Ustanove su već treću godinu obuhvaćeni supervizijskim radom, što je jedna od metoda sprečavanja nasilja and šticienicima. U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad edukaciju u ovom pogledu nisu sprovedene zbog nedostatka finansijskih sredstava, ali je osoblje edukovano u okviru Ustanove na redovnim sastancima.
82.	CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta preduzmu odgovarajuće korake kako bi osigurale da su šticienici zaštićeni od drugih šticienika koji bi im mogli nanijeti štetu. U tu svrhu, osoblje treba proći obuku o	Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite	Ministarstvo rada i socijalne politike Federacije BiH nas je u ovom smislu obavijestilo da se u ustanovama vode evidencije o sukobima između korisnika, te da se preduzimaju potrebne mjere za sprečavanje sukoba.

	<p>sprječavanju nasilja među štíćenícima, uključujući tehnike deeskalacije i zaštitu najranjivijih štíćenika.</p>		
83.	<p>Imajući na umu da je sprječavanje zlostavljanja i nasilja u potpunosti učinkovito samo ako je štíćenícima omogućeno da komuniciraju i izražavaju svoja osjećanja i potrebe, treba razviti programe koji će omogućiti štíćenícima da se izraze i da budu shvaćeni. U tom smislu, informacije o različitim oblicima nasilja i zaštiti od njih trebaju biti dostupne svim osobama s invaliditetom (u tom smislu, pogledajte i paragrafe 175 i 210).</p> <p>Nadalje, uprava domova Drin, Pazarić i Višegrad trebala bi uspostaviti centralni registar incidenata, u kojem bi se svi relevantni incidenti, uključujući incidente nasilja među štíćenícima, pravilno evidentirali, u skladu sa zakonskim zahtjevima.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite</p>	<p>U Zavodu Pazarić postoji registrator incidenata u kojem se odlažu svi obrasci nastalih različitih incidentnih situacija (bilo koji događaj ili okolnost koja nastaje za vrijeme pružanja usluge ili u vezi s njom i koja je mogla prouzrokovati, odnosno već je prouzrokovala štetu po korisnika – fizička ili psihička povreda, sukobi među korisnicima, pad korisnika i slično) koje se razmatraju kroz obrazac “Analiza incidentne situacije i izvještaj” u kojem se donose preporuke i mjere od strane Stručnog tima direktoru ustanova.</p> <p>U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad planira se uspostaviti Registar u narednom periodu. Već imaju uspostavljen Registar fiksacija.</p>
Životni uslovi štíćenika			
84.	<p>CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta preduzmu potrebne korake kako bi se osiguralo da se materijalni i higijenski uslovi u paviljonima/jedinicama za štíćenike sa najtežim invaliditetom u ustanovama Drin, Pazarić i Višegrad hitno poboljšaju.</p> <p>To uključuje redovno održavanje i čišćenje. Posebno:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Paviljoni B-I i B-II i sanitarni čvorovi Jedinice A-II u Domu Drin trebaju biti obnovljeni - treba nastaviti s naporima za popravku paviljona VI, VII i VIII, uključujući sanitarne čvorove, u Domu Pazarić, a oštećeni ili dotrajali namještaj treba zamijeniti; - Paviljoni IV i V u Domu Višegrad trebaju biti obnovljeni i redovno čišćeni, što zahtijeva zapošljavanje najmanje tri dodatna radnika za čišćenje (ako je potrebno, zahtjevi za posao moraju se 	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>U Zavodu Pazarić u navedenim paviljonima su sanirane nastale štete u sanitarnim čvorovima, a planirana je rekonstrukcija sanitarnih čvorova na svim paviljonima kroz kapitalne investicije za naredni period. U fazi je administrativna priprema za rekonstrukciju sanitarnih čvorova paviljona II i III za 2025. godinu.</p> <p>U julu mjesecu 2025. godine dotrajali namještaj u paviljonima II, III, IV i V je zamijenjen novim namještajem u potpunosti, te je na paviljonu VII polovično zamijenjen dotrajali namještaj novim. U planu je zamjena dotrajalog namještaja i na ostalim paviljonima.</p> <p>U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad poboljšani su uslovi održavanja higijenskih uslova korisnika i održavanja prostora korisnika.</p> <p>U sali za posjete u svim paviljonima postavljeni su paneli sa ilustracijama – Pravila ponašanja i briga o sebi.</p>

	preispitati uzimajući u obzir stvarne potrebe).		
85.	<p>CPT preporučuje da vlasti oba entiteta preduzmu potrebne korake u domovima Pazarić i Drin, posebno u gore spomenutim paviljonima/jedinicama, ali i u Zavodu Višegrad, kako bi se smanjio trenutni broj štićenika u sobama/spavaonicama štićenika kako bi im se osigurao dovoljan životni prostor po osobi, u skladu s minimalnim standardima koje je odobrilo Ministarstvo rada i socijalne politike Federalnih vlasti i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS; cilj bi trebao biti da se osigura da nijedna soba ne prima više od četiri štićenika.</p> <p>Nadalje, svi štićenici trebaju imati vlastiti krevet, pristup ličnom prostoru za odlaganje stvari koji se može zaključati, a sobe štićenika trebaju biti opremljene noćnim ormarićima i ormarima koji odgovaraju broju štićenika smještenih u sobi.</p> <p>CPT smatra da djeca, po pravilu, trebaju biti smještena odvojeno od odraslih i da žene ne bi trebale biti smještene u istoj prostoriji s muškarcima. Što se tiče odjeljenja mješovitog spola, potrebne su posebne mjere opreza kako bi se osiguralo da štićenici nisu izloženi neprimjernoj interakciji s drugim štićenicima koja ugrožava njihovu privatnost; štićenice trebaju imati vlastite zaštićene spavaće sobe i sanitarne prostorije. CPT preporučuje da se ove naredbe provode u domovima Drin i Pazarić.</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalne politike FBIH</p> <p>Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS</p>	<p>U Zavodu Pazarić izvršena je unutrašnja transformacija/reorganizacija korisnika u tri faze sa ciljem smanjenja negativnih oblika ponašanja korisnika, usklađivanja grupa, te omogućavanja novih smještajnih kapaciteta. S tim u vezi proveden je prvi dio ove transformacije na način da je paviljon II kojeg su činili dječaci i djevojčice u prekomjernom broju podijeljen na paviljon II u kojem borave dječaci i paviljon III u kojem borave djevojčice. Na taj način je ispoštovan Pravilnik o minimalnim standardima u smislu broja korisnika i njegovatelja, kategorije korisnika, stepena podrške, spola i uzrasta.</p> <p>Važno je naglasiti da, iako su poduzete određene radnje sa ciljem smanjenja broja korisnika na paviljonima, broj korisnika se vremenom ponovo povećava zbog svakodnevnog priliva i zahtjeva za smještaj kategorije lica koje ova ustanova zbrinjava prema Zakonu o ustanovama socijalni zaštite Federacije Bosne i Hercegovine, te različitih pritisaka za pozitivno rješavanje prispjelih zahtjeva za smještaj tih lica.</p> <p>Druga faza transformacije provedena je na način da su nepokretni i teško pokretni korisnici premješteni iz paviljona VI i VII u kojima su boravili u paviljon VIII-Blok 1, zbog malih spavaona, malih svjetlosnih otvora i neprilagođenog vanjskog terena za izlazak nepokretnih korisnika vani i u dvorište. Paviljon VIII u koji su sada smješteni nalazi se u prizemlju i sastoji se od prostranih, svijetlih i prozračnih prostorija sa velikom terasom i prilagođenim izlazom za invalidska kolica i krevet.</p> <p>Treća faza je popunjavanje paviljona IV mlađim punoljetnim ženskim osobama, a paviljona V mlađim muškim osobama. Takvom unutrašnjom transformacijom je ispoštovan Pravilnik o minimalnim standardima u smislu odnosa broja korisnika i njegovatelja, kategorije korisnika, stepena podrške, spola i uzrasta.</p> <p>U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad korisnice su organizovane po sobama prema standardima – po četiri korisnice u sobi.</p>
86.	<p>CPT preporučuje da vlasti oba entiteta osiguraju da se poštuje privatnost štićenika, posebno kada se oblače, svlače, peru, tuširaju ili kada primaju ličnu njegu ili zadovoljavaju prirodne potrebe. To bi se, na primjer,</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva</p>	<p>Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.</p>

	<p>moglo postići ugradnjom fleksibilnih paravana za privatnost u višekrevetne sobe za vrijeme tokom kojeg štićenici primaju usluge vezane za njegu ili zatvaranjem vrata kako bi se osigurala privatnost. Posebnu pažnju treba posvetiti specifičnim potrebama štićenika s teškim invaliditetom, uključujući nepokretne ili štićenike prikovane za krevet.</p>	<p>zdravstva</p>	
<p>87.</p>	<p>CPT preporučuje da vlasti oba entiteta preduzmu korake u domovima Drin, Pazarić i Višegrad kako bi stvorile manje strog ambijent s većom vizualnom stimulacijom i personalizacijom u sobama/spavaonicama štićenika. Trebalo bi uložiti veće napore kako bi se osiguralo da su zajednički prostori ugodnije uređeni. Nadalje, svi štićenici trebali bi imati pristup ličnom prostoru koji se može zaključati u kojem mogu čuvati svoje stvari, te bi im se trebalo dozvoliti i ohrabriti da nose vlastitu odjeću ili da im se obezbijedi odgovarajuća lična odjeća po izboru, uključujući donje rublje.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad preduzete su aktivnosti na uređenju prostora, kako zajedničkog tako i ličnog. Osoblje u paviljonima i korisnice održavaju urednost i higijenu zajedničkih prostorija a prostor ličnih soba u paviljonima u kojima su korisnice samostalne i funkcionalne, uređuju se u saradnji sa korisnicama prema njihovim željama i potrebama.</p> <p>Korisnice Kojima dozvoljava zdravstveno stanje redovno se izvode da borave na otvorenom prostoru u okviru organizovanih aktivnosti, šetnje i slično.</p>
<p>88.</p>	<p>CPT preporučuje da vlasti oba entiteta preduzmu korake kako bi osigurale da svi štićenici domova Drin, Pazarić i Višegrad mogu imati koristi od svakodnevnog pristupa vježbanju na otvorenom. Cilj bi trebao biti osigurati da svi štićenici imaju koristi od neograničenog pristupa boravku na otvorenom tokom dana, osim ako planirane aktivnosti ne zahtijevaju njihovo prisustvo u jedinicama. Posebno, svim štićenicima sa smanjenom pokretljivošću i nepokretnim stanarima/stanarima prikovanim za krevet treba pružiti potrebnu pomoć i nadzor u tu svrhu. To zahtijeva osiguravanje i potrebnih ljudskih resursa i adekvatne opreme (kao što su posebna mobilizacijska invalidska kolica ili električne dizalice).</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>U Zavodu Pazarić su poduzete aktivnosti drugom fazom unutrašnje transformacije na način da su nepokretni i teško pokretni korisnici izmješteni iz paviljona VI I VII u paviljon VIII-Blok 1 koji je u prizemlju objekta sa prostranim i svjetlijim prostorijama sa velikom terasom i prilagođenim izlazom za invalidska kolica i krevet. Sa korisnicima se provodi plan i program fizikalne terapije koje podrazumijeva kontinuirano provođenje fizikalnih procedura propisanih od strane fizijatra. Korisnici se u toku ljeta svakodnevno izvode iz paviljona na otvoreno. U zimskom period se sa korisnicima fizikalni Tretman provodi u prostorijama za fizikalnu terapiju.</p> <p>Kada je u pitanje vježbanje i sport, trenutno JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad nema edukovano osoblje niti opremljen prostor za te aktivnosti.</p>

	<p>Dalje, paviljoni u domu Višegrad trebaju biti prilagođeni priznatim standardima pristupačnosti (rampe) za korisnike invalidskih kolica, a treba pronaći odgovarajuće rješenje u smislu pristupa za stanare sa smanjenom pokretljivošću smještene u Jedinici C-VIII u domu Drin kako bi im se omogućilo da nastave u potpunosti koristiti prednosti stanovanja uz podršku. Pošaljite povratne informacije.</p>		
Osoblje i njega koja se pruža štićenicima			
<p>89.</p>	<p>CPT preporučuje da vlasti oba entiteta dodatno povećaju kvote osoblja za kliničku njegu i rehabilitaciju na odjeljenjima u svim domovima za socijalnu zaštitu, te da dodatno poboljšaju zapošljavanje (uključujući i reviziju uslova rada u Republici Srpskoj i povećanje plata) takvog osoblja kako bi se osiguralo da uvijek postoji dovoljan broj kvalifikovanog osoblja u svim razredima i disciplinama po odjeljenju/paviljonu, u skladu sa stvarnim potrebama. Kao prvi korak u tom smjeru, sva upražnjena radna mjesta treba brzo popuniti u tri posječena doma.</p> <p>CPT bi također želio biti obaviješten o tome da li su opšti zahtjevi za radna mjesta osoblja za kliničku njegu i rehabilitaciju sada izdati na nivou Federacije. Trebalo bi revidirati regulatorne minimalne zahtjeve za osoblje.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>Ministarstvo rada i socijalne politike Federacije BiH nas je obavijestilo da su ustanove dužne obezbijediti finansijska sredstva za finansiranje dodatnih kadrova. 2023. godine je stupio na snagu Pravilnik o minimalnim standardima za pružanje usluga socijalnog zbrinjavanja i socijalne podrške u ustanovama socijalne zaštite FBiH ("Službene novine FBiH" 96/23) kojim su, između ostalog, propisani opći minimalni standardi stručnih i drugih poslova, te da ustanove socijalne zaštite imaju obavezu izraditi akte o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji poslova i radnih zadataka, te pribaviti prethodnu saglasnost za njihovo donošenje, od strane Ministarstva rada i socijalne politike. U ovom segmentu izostaje angažman resornih ministarstava, posebno Federalnog ministarstva zdravstva, Federalnog i Kantonalnog ministarstva obrazovanja, kao i Federalnog ministarstva pravde. Neophodna je uključenost svih navedenih aktera kako bi se utvrdio tačan broj stručnog osoblja potrebnog za neometani rad ustanova.</p> <p>U Zavodu Pazarić od mjeseca septembra do danas došlo je do određenih pomaka u zapošljavanju radnika. Do realizacije navedenog je došlo uglavnom putem Projekata za zapošljavanje od strane Federalnog Zavoda za zapošljavanje I Zavoda za zapošljavanje Kantona Sarajevo. Zaposleno je:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 9 njegovatelja; - 3 odgajatelja; - 1 pomoćni radnik u kuhinji; - 1 pravnik; - 1 vozač; - 1 socijalni radnik; - 1 higijeničar;

			<p>- 1 psiholog.</p> <p>U Republici Srpskoj, ustanove socijalne zaštite za smještaj korisnika, pored stručnih radnika, potrebno je da imaju zaposlene radnike medicinske struke i to medicinske tehničare, njegovatelje i radnike na ostalim poslovima, te da posjeduju prostoriju za pružanje zdravstvenih usluga koja je opremljena odgovarajućom opremom. Obzirom na navedeno, zdravstvena zaštita u pomenutim ustanovama obuhvata nadzor higijenskog režima, podela stalne (antiepileptičke i psihijatrijske), internističke i druge terapije, kao i druge poslove u vezi sa brigom o zdravlju korisnika. Osoblje za kliničku njegu i rehabilitaciju obavlja poslove u zdravstvenim ustanovama, te Pravilnikom o uslovima za osnivanje ustanova socijalne zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne zaštite propisano je koji stručni i drugi radnici trebaju da budu zaposleni u svakoj ustanovi socijalne zaštite u zavisnosti od kategorije korisnika koji se zbrinjavaju u istoj, te s tim u vezi gore pomenuto osoblje nije obuhvaćeno navedenim Pravilnikom. Ministarstvo daje saglasnost na akt o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta u ustanovama socijalne zaštite čiji je osnivač Vlada Republike Srpske i samim tim prati realne potrebe za povećanjem broja zaposlenih u ustanovama. Napominjemo, u posljednje vrijeme došlo je do povećanja broja zaposlenih radnika u ustanovama socijalne zaštite čiji je osnivač Vlada Republike Srpske.</p> <p>U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad, od septembra 2024. godine su zaposlena 3 radnika na radno mjesto njegovateljice, a na objavljeni konkurs za prijem 2 medicinske sestre nije bilo prijavljenih kandidata. Za sva dodatna angažovanja (higijeničarke i slično), potrebna su dodatna sredstva kako bi se konkursi raspisali.</p>
90.	CPT preporučuje da vlasti oba entiteta preduzmu hitne korake kako bi osigurale osnovnu početnu obuku svim kategorijama osoblja u domovima za socijalnu njegu, kako bi se osiguralo pružanje profesionalne njege šticećenicima. Nadalje, posebnu kontinuiranu obuku treba posebno osigurati osoblju kliničke njege na odjeljenjima koje brine o šticećenicima s teškim invaliditetom, kako bi se osiguralo da se zadovolje njihove specifične potrebe. To bi trebalo uključivati obuku za podršku šticećenicima da steknu veću autonomiju, podršku u donošenju odluka i komunikaciji za osobe s invaliditetom, kao i nadzor i podršku osoblja	Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva	<p>Preporuka CPT-a koja se odnosi na potrebu za osiguravanjem osnovne početne obuke za sve kategorije osoblja u domovima za socijalnu njegu, kao i kontinuirane stručne edukacije za osoblje koje brine o šticećenicima s teškim invaliditetom, prepoznata je i prihvaćena kao prioritarna od strane nadležnih vlasti u oba entiteta Bosne i Hercegovine.</p> <p>U praksi, planiranje i provođenje obuka odvija se u skladu s raspoloživim sredstvima utvrđenim u budžetima nadležnih institucija na lokalnom i kantonalnom/entitetskom nivou. Svaka institucija koja pruža socijalne usluge podliježe nadzoru i upravljanju od strane lokalnih vlasti, koje na godišnjem nivou planiraju sredstva za profesionalni razvoj osoblja u skladu sa svojim budžetskim mogućnostima.</p>

	<p>kako bi se spriječio rizik od sagorijevanja. Također se poziva na primjedbe i preporuke CPT-a u paragrafima 155 i 196.</p>		<p>U tom kontekstu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Početna obuka novozaposlenih se provodi u skladu sa internim procedurama ustanova i pod nadzorom stručnih službi, kada to budžetski okvir dozvoljava. - Kontinuirana edukacija, uključujući obuku u vezi sa pružanjem podrške osobama s invaliditetom (autonomija, komunikacija, donošenje odluka), planira se kroz godišnje edukativne programe koje odobravaju resorna ministarstva, uzimajući u obzir specifične potrebe ustanova i korisnika. - Prevencija sagorijevanja osoblja se prepoznaje kao važna komponenta kvaliteta usluge, te se u određenim ustanovama uključuju i edukativne aktivnosti, psihološka podrška i supervizija u skladu s dostupnim kadrovskim i finansijskim resursima. <p>Nadležne vlasti nastoje da kroz unapređenje međuinstitucionalne saradnje i potencijalnu podršku međunarodnih partnera dodatno osnaže kapacitete za stručnu edukaciju, uz zadržavanje principa održivosti i realne finansijske izvedivosti u skladu s decentraliziranim sistemom nadležnosti u sektoru socijalne zaštite.</p>
<p>91.</p>	<p>Komitet preporučuje da vlasti oba entiteta preduzmu hitne mjere za poboljšanje kvaliteta i sigurnosti njege koja se pruža štićenicima s teškim invaliditetom u svim domovima za socijalnu njegu. U tom cilju, ovisnost o štićenicima da podržavaju osoblje pružajući nadzor ili čak njegu drugim štićenicima mora se iskorijeniti.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>Vlasti u Bosni i Hercegovini poklanjaju dužnu pažnju ovoj problematici, uz kontinuirano praćenje situacije u ustanovama i saradnju s centrima za socijalni rad, nadležnim ministarstvima i upravama domova.</p> <p>Sprovodi se nadzor i inspeksijski pregledi kako bi se identifikovale i adresirale situacije koje mogu dovesti do neadekvatne njege, uključujući slučajeve u kojima štićenici, usljed nedostatka osoblja, pružaju pomoć drugim korisnicima.</p> <p>Ipak, treba istaći da kvalitet i sigurnost usluge njege u velikoj mjeri zavisi od kadrovskih i infrastrukturnih kapaciteta ustanova, koji su usko povezani sa raspoloživim budžetima. Planiranje zapošljavanja stručnog osoblja, edukacija kadra i unapređenje uslova njege odvija se u okviru budžetskih planova nadležnih lokalnih i entitetskih vlasti, pri čemu su mnoge ustanove suočene s finansijskim ograničenjima.</p> <p>Uprkos tim izazovima, nadležne institucije kontinuirano rade na jačanju profesionalnih standarda u oblasti socijalne njege, potiču razvoj lokalnih i međunarodnih projekata koji omogućavaju dodatne resurse i obuke i istražuju mogućnosti za sistemsko povećanje</p>

			<p>finansiranja i kadrovskih kapaciteta, u skladu s realnim fiskalnim mogućnostima.</p> <p>Tim se osigurava da se svi koraci ka poboljšanju kvaliteta i sigurnosti njege štićenika, posebno onih s teškim invaliditetom, planiraju i provode na održiv i odgovoran način, uz poštivanje dostojanstva i prava korisnika socijalne zaštite.</p>
92.	Po mišljenju CPT-a, kao apsolutni minimum, svakom štićeniku treba ponuditi priliku i ohrabrenje da učestvuje u jednoj organizovanoj aktivnosti svaki dan. CPT preporučuje da se preduzmu koraci za dalje unapređenje programa psiho-socijalnih rehabilitacijskih aktivnosti i njihove pokrivenosti te da se razviju aktivnosti i stimulacija posebno prilagođene štićenicima s teškim invaliditetom u tri doma socijalne zaštite.	Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva	<p>U okviru Zavoda Pazarić, u naselju Ramići I i II se odvija stanovanje uz podršku korisnika, te je isto obuhvaćeno vaspitačkim radom, čije se dnevne aktivnosti sprovode 12h, uz podršku drugih službi. U naselju Resnik je smješten veći broj korisnika, te su odjeljenja 2, 3, 4, 5, 6 Paviljon kao i Centar za osposobljavanje (3 grupe korisnika) pokriveni vaspitačkim i okupacionim radom na 12h radnog vremena. Na godišnjem nivou se izrađuje plan rada vaspitačkog, okupacionog i stručnog rada. Kako bi se adekvatnije sprovodile svakodnevne aktivnosti korisnika, praćene eventualnim promjenama u sveukupnom funkcionisanju aktivno rade stručni radnici, te se izrađuju mjesečni planovi rada, a po završetku istog izrađuje se izvještaj o realiziranim aktivnostima. Dnevnicu dnevnih aktivnosti i adekvatna evidencija istih kao i promjena u svakodnevnom funkcionisanju se void svakodnevno na svakom odjeljenju.</p> <p>Izlazak korisnika u okviru dnevnih aktivnosti se provodi i evidentira kao individualna ili grupna aktivnost. Tokom školske godine svakodnevno se evidentiraju obrazovne aktivnosti. Okupaciona terapija se također evidentira svakodnevno u dnevniku rada. Stručni tretmani sa osobljem (psiholozi, defektolozi, logoped) se također evidentiraju u dnevniku i u elektronsku bazu podataka.</p> <p>Individualni plan podrške za korisnike za 2025. godine sačinjen je krajem 2024. godine za sve korisnike od strane stručnih radnika, koji su zaduženi za adekvatno praćenje i realizaciju IPP-a, a po završetku godine i sačinjava se pisana evaluacija istog. Isto je urađeno za 2024. godinu.</p> <p>Također, za svakog korisnika pojedinačno urađen je plan zdravstvene njege, iako Federalno Ministarstvo zdravstva još uvijek nije propisalo Pravilnik o minimalnim standardima za rad u ustanovama socijalni zaštite, a samim tim niti obrazac (formu) zdravstvene njege, a tu obavezu je dobilo stupanjem na snagu Zakona o ustanovama socijalni zaštite u FBiH ("Službene novine FBiH" broj 64/22).</p>
93.	Većina štićenika Višegrada nije imala individualne planove njege, a početni i godišnji planovi njege štićenika u Pazariću sadržavali su standardni spisak s popisom aktivnosti, ali nisu imali specifične, lične	Ministarstvo zdravlja i socijalni zaštite RS	U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad stručni radnici i radni instruktori tokom dana i subotom provide aktivnosti sa korisnicima. Stručni radnici provide vaspitno edukativne i okupacione aktivnosti i radionice ručnih radova i aktivnosti na parkovskim površinama. Aktivnosti se realizuju u terminima predviđenim za svaku aktivnost.

	<p>ciljeve, s relevantnim vremenskim okvirima i očekivanim rezultatima. Često nisu sadržavali dokaze o učešću multidisciplinarnih timova i štíćenika u izradi ovih planova (ovo posljednje se odnosi i na individualne planove u Domu Drin, koji su, međutim, sadržavali jasne ciljeve). Nadalje, osnovne informacije o upravljanju izazovnim ponašanjem i mjerama prevencije nasilja, ili korištenju mjera ograničavanja kretanja itd. nisu bile uključene u ove planove. CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta preduzmu korake za rješavanje ovih nedostataka.</p>		<p>Organizuju se izleti i izlasci u grad. Godišnji plan njege je u sklopu planiranih godišnjih aktivnosti zdravstvene službe, a individualni plan se sprovodi prema zdravstvenim potrebama korisnica.</p>
94.	<p>CPT preporučuje da vlasti Republike Srpske osiguraju da svi štíćenici Doma u Višegradu imaju koristi od redovnih ljekarskih pregleda, kao i praćenja, uključujući i dio standardne procedure prijema, ako je potrebno, uz pomoć poboljšanih uslova i plata. Nadalje, treba uspostaviti centralni registar za ljekarske preglede koje obavljaju ljekari koji posjećuju ustanovu.</p>	<p>Ministarstvo zdravlja i socijalni zaštite RS</p>	<p>U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad ljekari koji dolaze su psihijatar, neurolog i porodični ljekar. Svi pregledi se unose u program u elektronskom obliku. Stomatološki pregledi se odrađuju prema potrebama korisnica, kao i svi ostali pregledi. Laboratorijski pregled se odradi za sve korisnice u toku godine.</p>
95.	<p>CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta preduzmu korake kako bi osigurale da svi štíćenici, a posebno štíćenici s teškim invaliditetom, uključujući nepokretne štíćenike, u domovima Drin, Pazarić i Višegrad, prođu redovno i sistematsko praćenje važnih zdravstvenih pokazatelja. Nadalje, krvne pretrage trebaju biti dio standardne procedure prijema i trebao bi postojati sistematski pregled na hronične i zarazne bolesti za sve novoprimljene štíćenike.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>U Zavodu Pazarić, koji je ustanova socijalni zaštite (nije zdravstvena ustanova), nema stalno uposlenog ljekara. Ljekari su spoljni saradnici koji posjećuju ustanova kroz svoje zasebne protokole bolesnika i vode evidenciju o bolestima i obavljenim pregledima i intervencijama.</p>
96.	<p>CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta preduzmu korake u Domu Drin i Višegrad kako bi poboljšale dnevne rutine stomatološke higijene i svim štíćenicima</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te</p>	<p>Za JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad je odgovoreno u okviru preporuke redni broj 94.</p>

	socijalne zaštite osigurale adekvatnu stomatološku njegu, uključujući preventivni/konzervativni stomatološki tretman.	ministarstva zdravstva	
97.	CPT bi želio dobiti potvrdu da je metoda pripreme i distribucije lijekova pregledana i da su pojedinačni dozatori kupljeni u Domu u Višegradu.	Ministarstvo zdravlja i socijalni zaštite RS	U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad nabavljeni su dozatori, a lijekovi se nabavljaju iz centralne apoteke i skladište se u ormare sa ključem u prostoriji Doma koja je za to namijenjena.
98.	CPT želi ponoviti da Clozapin može imati ozbiljne nuspojave kao što je potencijalno smrtonosno smanjenje broja bijelih krvnih zrnaca (granulocitopenija, sa značajno smanjenom otpornošću na infekcije). Stoga CPT ponavlja svoju preporuku da vlasti oba entiteta preduzmu hitne korake kako bi redovne krvne pretrage štićenika liječenih Clozapinom postale obavezne u svim domovima socijalne zaštite, u skladu s međunarodnim smjernicama. Nadalje, osoblje treba edukovati o ranim znacima potencijalno smrtonosnih nuspojava Clozapina.	Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva	Postepeno se usvaja praksa da se u domovima socijalne zaštite, u skladu sa smjernicama međunarodnih tijela, svim korisnicima koji su na terapiji Clozapine lijekom, redovno vrši testiranje krvi i isti su pod nadzorom liječnika.
99.	CPT bi želio dobiti potvrdu od vlasti Federacije BiH da zaista ne postoje zakonske prepreke za upotrebu opreme za spašavanje života u kontekstu socijalne zaštite.	Federalno Ministarstvo rada i socijalni politike Federalno Ministarstvo zdravstva	Zakon o ustanovama socijalne zaštite Federacije Bosne i Hercegovine ne sadrži specifične odredbe koje zabranjuju upotrebu opreme za spašavanje života. Naprotiv, zakonodavni okvir omogućava pružanje odgovarajuće zaštite korisnicima, uključujući i primjenu mjera koje mogu uključivati upotrebu takve opreme u situacijama kada je to nužno za zaštitu života i zdravlja korisnika. Međutim, implementacija ovih mjera zavisi od raspoloživih budžetskih sredstava i planiranja na lokalnim nivoima vlasti. Vlasti na kantonalnom i općinskom nivou odgovorne su za planiranje i alokaciju sredstava za nabavku i održavanje opreme, uključujući opremu za spašavanje života. Stoga, iako ne postoje zakonske prepreke, stvarna implementacija zavisi od prioritizacije i dostupnosti finansijskih sredstava na lokalnim nivoima. U narednom periodu, vlasti Federacije Bosne i Hercegovine će, u saradnji s kantonalnim i općinskim vlastima, razmotriti mogućnosti za unapređenje infrastrukture i opreme u domovima za socijalnu njegu, kako bi se osigurala sigurnost i dobrobit

			korisnika, u skladu s dostupnim budžetskim sredstvima.
100.	<p>CPT ponavlja svoj stav da, baš kao i za sve ustanove u kojima su osobe lišene ili mogu biti lišene slobode od strane javne vlasti, kada štićenik doma socijalne zaštite umre neočekivano, treba uslijediti autopsija, osim ako medicinski organ nezavisan od ustanove ne naznači da autopsija nije potrebna, te treba provesti internu istragu i nezavisnu vanjsku istragu. Nadalje, kada štićenik doma socijalne zaštite umre nakon što je hospitalizovan u vanjskoj zdravstvenoj ustanovi, klinički uzroci njihove smrti (a ako se izvrši autopsija, njihovi zaključci) trebaju se sistematski saopštavati domu socijalne zaštite.</p> <p>CPT ponavlja svoju preporuku da vlasti oba entiteta preduzmu potrebne korake – uključujući i na zakonodavnom nivou – kako bi osigurale da se ove odredbe efikasno provode u praksi u domovima Drin, Pazarić i Višegrad, kao i u svim ostalim domovima socijalne njege.</p>		<p>Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.</p>
Sredstva ograničavanja			
101.	<p>CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta preduzmu korake kako bi osigurale da sve vrste ograničavanja, uključujući mehaničko i hemijsko ograničavanje i izolaciju, kriteriji za njihovu upotrebu u domovima socijalne zaštite i relevantne zaštitne mjere, budu temeljno regulisani zakonom i da se detaljne smjernice za njihovu primjenu izrade u svim domovima socijalne zaštite.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>U Federaciji BiH, Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom ("Službene novine Federacije BiH", broj: 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16) ne sadrži specifične odredbe koje se direktno odnose na mehaničko i hemijsko ograničavanje ili izolaciju korisnika usluga socijalne zaštite. Međutim, Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodica sa djecom ("Službene novine Federacije BiH", broj: 36/99, 54/04, 39/06, 14/09 i 45/16) propisuje načela socijalne zaštite, uključujući član 14: "Načelo humanizma, poštivanja integriteta i dostojanstva korisnika, koje zabranjuje bilo koji oblik nasilja prema korisnicima pri pružanju prava i usluga iz socijalne zaštite" i član 21: "Načelo najmanje restriktivnog okruženja, koje nalaže da se prava i usluge socijalne zaštite pružaju prvenstveno u neposrednom i najmanje restriktivnom okruženju."</p> <p>Ove odredbe impliciraju zabranu primjene mjera koje bi mogle ugroziti fizički i psihički</p>

			<p>integritet korisnika, uključujući mehaničko i hemijsko ograničavanje te izolaciju, osim u izuzetnim situacijama koje zahtijevaju dodatnu regulaciju.</p> <p>U Republici Srpskoj, Zakon o socijalnoj zaštiti ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 37/2012, 90/2016, 94/2019 i 42/2020) ne sadrži specifične odredbe koje se direktno odnose na mehaničko i hemijsko ograničavanje ili izolaciju korisnika usluga socijalne zaštite. Međutim, Zakon o zaštiti mentalnog zdravlja Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 37/2012) propisuje zabranu primjene određenih mjera, i to član 53: "Zabranjena je primjena psihohirurgije i sterilizacije u liječenju lica sa smetnjama u mentalnom zdravlju" i član 54: "Zabranjena je primjena elektrokonvulzivnog liječenja djeteta u zaštiti mentalnog zdravlja."</p> <p>Ove odredbe ukazuju na postojanje zakonskih smjernica koje se odnose na primjenu određenih mjera u zaštiti mentalnog zdravlja.</p>
102.	<p>S obzirom na navedeno, CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta preduzmu hitne korake u domovima Drin, Pazarić i Višegrad, kao i u svim ostalim domovima za socijalnu zaštitu, kako bi se uspostavila sveobuhvatna politika i pristup korištenju sredstava prisile. Politika bi trebala imati za cilj izbjegavanje pribjegavanja mehaničkom ograničavanju u kontekstu socijalne zaštite.</p> <p>CPT preporučuje da, ako se sredstva prisile primjenjuju izuzetno, trebaju biti na snazi sljedeće zaštitne mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tehnike de-eskalacije se uvijek primjenjuju prvo kako bi se izbjegla potreba za pribjegavanjem sredstvima ograničavanja; - ograničavanje šticećenika se koristi samo kao krajnja mjera, kako bi se spriječila neposredna ozljeda sebe ili drugih; - svako pribjegavanje sredstvima ograničavanja uvijek treba izričito naložiti ljekar nakon individualne procjene ili odmah obavijestiti ljekara radi traženja odobrenja. U tu svrhu, ljekar 	Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva	<p>U Zavodu Pazarić medicinsko osoblje prolazi kroz edukaciju u smislu ograničavanja sredstava prisile. Većina njegovateljica je sa završenom medicinskom školom i kroz svoje obrazovanja su stekle stručno zvanje u tom smislu, a njegovateljice koje nisu završile medicinsku školu prošle su obuku i imaju certifikat njege. Postoji Pravilnik i procedura po kojoj se vrši upotreba sredstava prisile uz odobrenje ljekara neuropsihijatra.</p> <p>U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad šef Odjeljenja zdravstvene zaštite (diplomirani medicinar zdravstvene struke) provodi stručnu obuku i osposobljavanje osoblja za pravilno korištenje sredstava za sputavanje. Ustanova posjeduje Odluku o imenovanju komisije za izradu Uputstva o načinu fizičkog ograničenja korisnika u JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad I Uputstvo o načinu fizičkog ograničenja korisnika.</p>

	<p>r treba pregledati dotičnog štíćenika što je prije moguće;</p> <ul style="list-style-type: none"> - sredstva ograničavanja se uvijek koriste u najkraćem mogućem roku (obično minute, a ne sati) i prekidaju se kada prestanu osnovni razlozi za njihovu upotrebu; - primjena mehaničkog ograničavanja danima, mjesecima ili godinama ne može imati opravdanje i, po mišljenju CPT-a, <u>mogla bi se smatrati zlostavljanjem</u>; - sredstva ograničavanja se nikada ne primjenjuju kao kazna, radi pogodnosti osoblja, zbog nedostatka osoblja ili kao zamjena za odgovarajuću njegu i liječenje; - štíćenici nikada nisu uključeni u ograničavanje drugih štíćenika i/ili u njihov nadzor; - svaki štíćenik koji je podvrgnut mehaničkom ograničavanju ili izolaciji ima kontinuirani nadzor i redovne provjere vitalnih parametara od strane kvalifikovanog; - člana zdravstvenog osoblja. U slučaju mehaničkog ograničavanja, član osoblja treba biti stalno prisutan u sobi kako bi održavao terapijski režim štíćenika i pružio mu pomoć. Ako se štíćenici drže u izolaciji, član osoblja može biti izvan sobe (ili u susjednoj sobi s prozorom), pod uslovom da štíćenik može u potpunosti vidjeti člana osoblja i da potonji može kontinuirano posmatrati i čuti štíćenika; - ograničavanje se ne događa pred očima drugih štíćenika, što je nedostojanstveno, potencijalno nesigurno i može biti prijeteće za druge štíćenike; - provodi se razgovor sa stanarom (i drugim 		
--	--	--	--

	<p>stanarima koji su svjedočili mjeri) kako bi se objasnili razlozi za ograničavanje i smanjila psihološka trauma iskustva nakon što se sredstva ograničavanja uklone. Ovo također pruža priliku štíćeniku, zajedno sa osobljem, da pronađe alternativna sredstva za održavanje kontrole nad sobom, čime se moguće sprječavaju budući incidenti izbijanja nasilja ili samopovređivanja i naknadno ograničavanje;</p> <ul style="list-style-type: none"> - svi slučajevi ograničavanja, uključujući fizičko držanje, mehaničko ograničavanje, izolaciju i hemijsko ograničavanje, evidentiraju se u posebnom centralnom registru ograničavanja, pored evidencije koja se nalazi u ličnim medicinskim dosjeima stanara. Unosi u registar trebaju uključivati vrijeme kada je mjera započeta i završena; okolnosti slučaja; razloge za pribjegavanje mjeri; ime ljekara koji ju je naredio ili odobrio; i izvještaj o svim povredama koje su zadobili stanari ili osoblje. Takvi registri trebaju biti sveobuhvatno popunjeni; - redovne inspekcije se provode kako bi se nadzirala primjena sredstava prisile u praksi. <p>Medicinsko osoblje uključeno u primjenu mjera ograničavanja prolaze adekvatnu obuku i kurseve osvježavanja znanja u redovnim intervalima, kako u primjeni sredstava ograničavanja, tako i u tehnikama de-eskalacije i debriefingu.</p>		
103.	<p>CPT bi želio biti obaviješten o preduzetim koracima u tom pogledu i dobiti kopiju politike o upotrebi sredstava prinude koja se primjenjuju u tri doma socijalne zaštite.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine su dostavljeni dokumenti/kopije kako slijedi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Odluka o imenovanju komisije za izradu Uputstva o načinu fizičkog ograničenja korisnika u JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad, broj 01-1724/24 od 13.11.2024. godine;

			<p>- Uputstvo o načinu fizičkog ograničenja korisnika broj 03-1765/24 od 19.11.2024. godine.</p> <p>Oba dokumenta će biti prosljeđena CPT Komitetu na uvid.</p>
104.	<p>CPT preporučuje da vlasti u Federaciji odmah prekinu sa pribjegavanjem metodama mehaničkog ograničavanja uznemirenih maloljetnika smještenih u domovima za socijalnu zaštitu. Umjesto toga, pedagoške intervencije i tehnike de-eskalacije trebaju biti prioritet, a primjenjiva će se i alternative ograničavanju.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.</p>
105.	<p>CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta osiguraju da se u domovima Pazarić i Višegrad sastavi jasan protokol o injekciji brzo djelujućih trankvilizatora (hemijsko obuzdavanje) na osnovu PRN receptata i da se gore navedeni propisi efikasno provode u praksi.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.</p>
106.	<p>CPT preporučuje da vlasti u oba entiteta osiguraju da svi domovi za socijalnu zaštitu razviju pisane smjernice o korištenju mjera ograničavanja kretanja. Takve smjernice trebale bi jasno navesti koje se mjere ograničavanja kretanja mogu koristiti, pod kojim okolnostima se mogu primijeniti, potrebu za preventivnom procjenom rizika i istraživanje manje restriktivnih alternativa. Također bi trebale sadržavati dijelove o uključivanju i konsultacijama različitih kategorija osoblja prije njihove primjene, medicinskom receptu i intervenciji medicinskih sestara, evidentiranju mjere, periodičnom praćenju i ponovnoj procjeni, potrebnom nadzoru i obrascima za pristanak. Osoblju bi također trebalo osigurati početnu i kontinuiranu obuku o korištenju mjera ograničavanja kretanja. Nadalje, prilikom korištenja ograda za krevete, treba</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.</p>

	obratiti dužnu pažnju na zaštitu korisnika od zapetljavanja i ozljeđivanja (u tu svrhu treba koristiti branike za krevete ili štitnike za bočne ograde).		
Zaštitne mjere			
107.	CPT preporučuje da vlasti Federacije preduzmu korake kako bi brzo regulisale situaciju ovih štíćenika u Dom Pazarić, tražeći saglasnost za smještaj dotične osobe i njihovog staratelja (za pravno nesposobne štíćenike).	Federalno ministarstvo rada i socijalni politike	Na ove preporuke je odgovoreno pod rednim brojem 110.
108.	Trebalo bi pronaći alternativna rješenja koja bi bolje garantovala nezavisnost i nepristrasnost staratelja za dotične štíćenike Doma u Višegradu.	Ministarstvo zdravlja i socijalni zaštite RS	
109.	U svjetlu navedenog, čini se da su potrebne dalje mjere kako bi se ispoštovala presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu <i>Hadžimejlić</i> . CPT bi želio dobiti komentare vlasti u Bosni i Hercegovini.	MLJPI BiH	<p>U vezi sa presudom Evropskog suda za ljudska prava u predmetu <i>Hadžimejlić</i> i drugi protiv Bosne i Hercegovine, u oktobru 2022. godine je održan informativni sastanak predstavnika Federalnog ministarstva rada i socijalni politike, Federalnog ministarstva zdravlja, v.d. zastupnika Bosne i Hercegovine pred Evropskim sudom za ljudska prava I Odjela za izvršenje presuda Vijeća/Evropskog suda. Dogovoreno je intenziviranje aktivnosti na implementaciji presude uz podršku Vijeća Evrope.</p> <p>U novembru 2024. godine radna grupa je usaglasila prijedloge zakonskih izmjena:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Porodični zakon FBiH bi trebao uvesti novi institute ograničavanja poslovne sposobnosti, te propisati da o smještaju osobe u ustanovu odlučuje nadležni sud u vanparničnom postupku (novi Porodični zakon FBiH je u pripremi i trebao bi biti završen u toku 2026. godine); - Zakoni o parničnom/vanparničnom postupku detaljno razrađuju nadležnosti sudova i obaveze sudske kontrole ovakvih slučajeva (u zakonodavnom postupku, gdje je Federalno ministarstvo pravde naznačilo da su implementacije presuda Ustavnog suda BiH i ESLJP prioritete). <p>Navedene aktivnosti su dogovorene u okviru projekta “Inicijativa za pravnu sigurnost i efikasno pravosuđe u BiH – III faza” kojeg implementira Vijeće Evrope uz finansijsku podršku Norveške između 2024.-2025. godine. Projekat uključuje edukaciju za sudije, tužioce i pravnike, te jačanje izvršenja presuda Evropskog suda za ljudska prava u Bosni i Hercegovini.</p> <p>Očekivani ishod od usvajanja novih zakona je da bude uspostavljen mehanizam sudske kontrole kod ograničavanja poslovne sposobnosti i smještaja u ustanova, uključujući</p>

			preispitivanje potreba za zadržavanjem u institucionalnoj skrbi, čime će se spriječiti slične povrede u budućnosti.
110.	<p>CPT preporučuje da se svim štíćenicima (i njihovim starateljima) sistematski pruže potpune, tačne i sveobuhvatne informacije o njihovom stanju i predloženom liječenju i njegovim mogućim nuspojavama, te da se ljekarima uputi da uvijek trebaju tražiti slobodan i informisan pristanak štíćenika na liječenje prije njegovog početka. To se može učiniti putem posebnog obrasca za informisani pristanak na liječenje, koji potpisuje štíćenik i (ako su nesposobni) njihov zakonski zastupnik. Ako je štíćenik sposoban i odbije liječenje, zakonske odredbe trebaju garantovati mogućnost druge, nezavisne, medicinske procjene za odobravanje davanja određenih lijekova na prisilnoj osnovi ako se to smatra medicinski neophodnim. Relevantne informacije također treba pružiti štíćenicima (i njihovim zakonskim zastupnicima) tokom i nakon liječenja, uključujući i mogućnost povlačenja pristanka. Čak i za osobe od kojih se ne može osigurati potpuno informisani pristanak, treba pokušati pružiti određeno razumijevanje liječenja koje primaju, uključujući naziv lijeka, njegovu namjenu i moguće nuspojave.</p>	Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva	<p>Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH je u ovom smislu dostavilo sljedeće informacije:</p> <p>Višestruki su problemi kada je u pitanju smještaj osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost. Primarno, smještaj osoba u ustanove socijalne zaštite, prema relevantnim zakonima, ne vrši Ministarstvo nego nadležni centri za socijalni rad, te samim tim, Ministarstvo ne daje saglasnost za smještaj. Nadalje, pitanje oduzimanja poslovne sposobnosti je regulisano članovima 29.-44. Zakona o vanparničnom postupku FBiH. Poslovnu sposobnost osobi može oduzeti samo nadležni sud u vanparničnom postupku. Članovima 45.-49. istog Zakona regulisano je pitanje zadržavanja duševno bolesnih osoba u zdravstvenoj ustanovi. Problem koji se ovdje javlja jeste što se po potrebi, osobe kojima je oduzeta poslovna sposobnost, prema navedenom Zakonu, smještaju u zdravstvenu ustanovu. Ustanove socijalne zaštite nisu zdravstvene ustanove i nemaju potreban kadar, opremu, niti prostorije za smještaj takvih osoba. Međutim, s obzirom da postoji obligacija poštovanja sudskih presuda, ustanove su primorane primiti takve osobe na smještaj, bez obzira na navedeno. U svakom slučaju se ustanovama savjetuje da, postupajući po navedenom zakonu, ulože žalbu na takvo rješenje. Međutim, potrebno je ovaj problem riješiti kroz zakonodavni okvir, kako bi se ukinula praksa smještaja osoba sa duševnim smetnjama i drugim osobama kojima je oduzeta poslovna sposobnost, a koje ne spadaju u kategorije korisnika ustanova socijalne zaštite, u ove ustanove koje nisu adekvatne za kvalitetan i propisan tretman.</p> <p>U slučaju da se pitanje odnosi na davanje saglasnosti za osobe koje više ne mogu biti korisnici usluga u ustanovi Pazarić, stupanjem na snagu Zakona o ustanovama, članom 91. navedenog Zakona je propisano da se federalnim ustanovama socijalne zaštite koje u trenutku stupanja Zakona o ustanovama na snagu, budu imale na smještaju lica koja po odredbama istog Zakona ne mogu biti više korisnici njihovih usluga, dozvoljava zadržavanje tih lica ukoliko je to u njihovom najboljem interesu i ukoliko ta lica, odnosno njihovi zakonski zastupnici daju pisanu saglasnost u pogledu njihovog daljeg zadržavanja. U ovom smislu, Ministarstvo nema nadležnost za davanje saglasnosti.</p> <p>U Zavodu Pazarić, sastavni dio potrebne dokumentacije za smještaj lica prema propisanom internom aktu odnosno Pravilniku o prijemu i otpustu korisnika jeste i Izjava o dobrovoljnom smještaju lica koje se smješta (ukoliko se radi o poslovno sposobnom</p>

			<p>licu), odnosno Izjava/saglasnost staratelja za smještaj u ustanova ukoliko se radi o poslovno nesposobnom licu, ili saglasnost roditelja/staratelja za smještaj maloljetnih lica. Kada je u pitanju potreba za sekundarnim ili tercijarnim nivoom zdravstvene zaštite korisnika saglasnosti za liječenje, saglasnost se privavlja od roditelja/staratelja u formi koja je potrebna klinici na kojoj se lice liječi a vrlo često je potrebno lično prisustvo staratelja/roditelja na klinici prije preuzimanja potrebne medicinske radnje.</p> <p>U JU Dom za lica sa invaliditetom Višegrad je zastupljena praksa da za svaku intervenciju ili operativni zahvat korisnica, saglasnost za liječenje daje njihov zakonski zastupnik u pisanoj formi.</p>
111.	<p>CPT ponavlja svoju preporuku da vlasti oba entiteta preduzmu korake kako bi izradile informativnu brošuru u kojoj će, na lako pristupačnom jeziku i u formatu koji štićenici mogu razumjeti, gdje će biti navedeni rutina ustanove, pravila za prijem i otpust, prava štićenika i mogućnosti podnošenja formalnih pritužbi na povjerljivoj osnovi, kako interno tako i eksterno jasno određenim vanjskim tijelima. Ova brošura bi trebala biti izdata svim štićenicima i njihovim porodicama/starateljima prilikom prijema u Zavode Drin, Pazarić i Višegrad. Svaki štićenik koji ne razumije brošuru treba dobiti odgovarajuću pomoć i komunikacijsku podršku kako bi bio informisan o svojim pravima.</p>	<p>Entitetska ministarstva rada i socijalni zaštite, te ministarstva zdravstva</p>	<p>Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.</p>
	<p>CPT želi naglasiti važnost efikasnih inspeksijskih postupaka kao osnovnih zaštitnih mjera protiv zlostavljanja štićenika. Sve domove socijalne zaštite treba redovno posjećivati nezavisno vanjsko tijelo, koje bi trebalo biti ovlašteno, posebno, da razgovara sa štićenicima nasamo, pregleda individualnu dokumentaciju i registre, te daje preporuke za poboljšanje njege i uslova koji im se pružaju. CPT preporučuje da vlasti u Federaciji BiH finaliziraju regulatorni okvir za osnivanje Inspektorata za ustanove socijalne zaštite. Nadalje, vlasti oba entiteta trebaju</p>		<p>Gore pomenuti Zakon o ustanovama u Federaciji BiH jasno propisuje načela zaštite i prava korisnika na smještaj u ustanovama socijalni zaštite, kako slijedi: načelo humanizma i poštivanja osnovnih ljudskih prava i sloboda, načelo uključenosti, načelo najboljeg interesa, zabrana diskriminacije, zabrana prisile, zabrana zlostavljanja, pravo na informisanost, pravo na sudjelovanje u donošenju odluka, pravo na slobodan izbor usluga, pravo na privatnost i povjerljivost ličnih podataka, pravo na održavanje porodičnih i drugih društvenih veza, pravo na pritužbu, evidencije i izvještaji o licima na smještaju, posebni standardi i kriteriji za individualnu procjenu korisnika, uskraćivanje prijema na smještaj, prioritetni smještaj, dopuštene mjere fizičkog ograničavanja, primjena mjere fizičkog ograničavanja lica sa smetnjama u intelektualnom razvoju, praćenje primjene mjera fizičkog ograničavanja, mjere fizičkog ograničavanja lica s</p>

	<p>osigurati da se inspekcije redovno provode u svim domovima socijalne zaštite.</p>	<p>težim duševnim smetnjama.</p> <p>Nadzor and radom federalnih ustanova socijalni zaštite je također propisan istim Zakonom, i to da se nadzor and ustanovama socijalni zaštite provodi kroz unutrašnji, stručni i inspekcijski nadzor. S tim u vezi, <u>unutrašnji nadzor</u> organizuju i provide federalne ustanova socijalni zaštite nad radom svojih organizacionih jedinica i zaposlenih radnika s ciljem unapređivanja djelatnosti i rada pojedinih organizacionih jedinica, praćenja stručnog rada u pogledu zaštite prava i interesa smještenih korisnika, te pravovremenog otklanjanja uočenih nepravilnosti u radu stručnih radnika koje se odnose na povredu pozitivnih propisa u izvršavanju njihovih zadaća ili pravila pojedine struke. <u>Stručni nadzor</u> u smislu ovog Zakona obuhvata:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Neposredan pregled opreme i prostora u odnosu na propisane uslove u kojima se pružaju socijalni, zdravstvene i odgojno-obrazovne usluge; - Neposredan uvid u vođenje propisane evidencije i dokumentacije; - Neposredan uvid u broj i strukturu zaposlenih radnika u odnosu na propisane uslove; - Neposredan uvid u rad stručnih tijela federalnih ustanova socijalni zaštite; - Ocjenu kvalitete i obima usluga stručnog rada. <p>Stručni nadzor obavlja se kao redovni i vanredni stručni nadzor, te kao opšti i posebni stručni nadzor, a vrši ga posebna komisija koju formira federalni minister rada i socijalni politike od stručnih lica s Liste stručnih nadzornika u federalnim ustanovama socijalni zaštite koju utvrđuje Vlada FBiH na prijedlog Federalnog ministarstva rada i socijalni politike.</p> <p><u>Inspekcijski nadzor</u> podrazumijeva nadzor and zakonitošću rada federalnih ustanova socijalni zaštite i provodi se kroz poduzimanje inspekcijskih radnji na utvrđivanju činjeničnog stanja u pogledu provođenja zakona i drugih propisa kod subjekta nadzora, poduzimanje preventivnih mjera u skladu sa ovim zakonom i drugim propisima, poduzimanje korektivnih mjera, odnosno nalaganje upravnih mjera radi sprečavanja i otklanjanja nezakonitosti u provođenju ovoga i drugih zakona, te kroz poduzimanje drugih mjera i radnji utvrđenih propisima o inspekcijama kao i drugim relevantnim propisima.</p> <p>Zakonom o ustanovama je propisano da zavisno od djelatnosti i oblasti na koju se odnosi, inspekcijski nadzor and zakonitošću rada federalnih ustanova socijalni zaštite provide:</p>
--	--	---

			<ul style="list-style-type: none"> - Federakni inspektori socijalne i dječije zaštite u dijelu primjene propisa iz oblasti socijalne i dječije zaštite; - Federalni farmaceutski inspektori u dijelu organizovanja apotekarske djelatnosti; - Federalni inspektori rada u dijelu koji se odnosi na radno zakonodavstvo; - Kantonalni prosvjetni inspektori u dijelu koji se odnosi na organizovanje odgoja i obrazovanja; - Ostali federalni i kantonalni inspektori u skladu sa svojim nadležnostima utvrđenim važećim Zakonom o inspekcijama Federacije BiH. <p>U vezi sa aktivnostima preduzetim u cilju uspostavljanja inspekcije za socijalnu i dječiju zaštitu, Vlada Federacije BiH je prihvatila inicijativu Ministarstva za rad i socijalnu politiku za izmjenu i dopunu Zakona o inspekcijama FBiH, a radi formiranja federalne inspekcije za oblast socijalne i dječije zaštite. Uspostavljena je interresorna radna grupa za izradu Nacrta navedenog zakona, i trenutno je u fazi razmatranja i usvajanja.</p> <p>U Republici Srpskoj, u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti, nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donesenih na osnovu njega vrši inspekcija nadležna za socijalnu zaštitu, tačnije Republička uprava za inspeksijske poslove. Za sva pitanja u vezi nadzora koji vrši Republička uprava za inspeksijske poslove imate mogućnost da se obratiti nadležnom organu koji može dati detaljnije podatke u vezi sa izvršenim inspeksijskim nadzorima u ustanovama socijalne zaštite na području Republike Srpske.</p> <p>Stručni nadzor nad radom ustanova socijalne zaštite vrši Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u skladu sa Pravilnikom o vršenju stručnog nadzora ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 15/15). Članom 7. Pravilnika propisan je sadržaj stručnog nadzora u ustanovama socijalne zaštite za smještaj korisnika koji obuhvata: analizu kućnog reda ustanove, analizu podataka o prijemu, inicijalnoj primjeni i praćenju adaptacije korisnika, analizu sprovođenja individualnog plana i programa zaštite korisnika, procjenu kvaliteta zadovoljenja zdravstvenih i drugih specifičnih potreba korisnika i njege korisnika, analizu plana ishrane korisnika, analizu kvaliteta zadovoljenja formalnih i neformalnih obrazovnih potreba korisnika, analizu kriterijuma za smještaj u korisničke grupe, analizu realizacije godišnjeg plana rada ustanove, analizu socijalnih, emocionalnih i radnih kompetencija stručnih i drugih radnika u odnosu sa korisnicima, analizu organizacije slobodnog vremena korisnika (sekcije, rekreativne, kreativne i edukativne aktivnosti), analizu učestalosti i kvaliteta ličnih</p>
--	--	--	---

			<p>odnosa korisnika sa srodnicima, analizu kvaliteta starateljske zaštite korisnika, analizu saradnje ustanove za smještaj sa organom starateljstva i drugim ustanovama i udruženjima, u skladu sa potrebama korisnika, analizu stručnog usavršavanja radnika i analizu mjera i radnji prilikom prestanka zbrinjavanja u ustanovu.</p> <p>Ministarstvo kontinuirano prati rad ustanova socijalne zaštite čiji je osnivač Vlada Republike Srpske, putem redovnog izvještavanja, razmatra i usvaja godišnji izvještaj o poslovanju i godišnji obračun ustanova, te organizuje stručni nadzor u skladu sa potrebama. Takođe, napominjemo da se u skladu sa važećom zakonskom regulativom u sistemu socijalne zaštite u Republici Srpskoj nije prepoznat termin „domovi za socijalnu njegu” već ustanove socijalne zaštite.</p>
PRITVOR IMIGRANATA			
112.	CPT preporučuje da Ministarstvo sigurnosti i Služba za poslove sa strancima preduzmu neophodne korake, uključujući i izmjene relevantnog zakonodavstva, kako bi se jasno regulisali zakonom osnovi za pritvor stranih državljana kojima je odbijen ulazak u BiH i koji su smješteni u privremeni prostor za zadržavanje u Ograničenoj zoni aerodroma. To bi trebalo uključivati maksimalnu dužinu pritvora, kao i sudsku kontrolu i mogućnosti žalbe protiv njihovog pritvora.	<p>Ministarstvo sigurnosti BiH</p> <p>Služba za poslove sa strancima BiH</p>	<p>Prema važećim zakonima Bosne i Hercegovine, posebno Zakonu o strancima BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 40/13 i izmjene), regulisani su osnovi za pritvor stranih državljana, uključujući i one kojima je odbijen ulazak u zemlju. Ovaj zakon propisuje uslove zadržavanja stranaca u posebnim prostorijama, maksimalne rokove zadržavanja, te pravne mehanizme za kontrolu i žalbu na odluke o pritvoru.</p> <p>Međutim, postoje izazovi u praksi u pogledu detaljnog definisanja maksimalnih rokova pritvora u ograničenoj zoni aerodroma, kao i efikasne sudske kontrole i pravnih mogućnosti žalbe u ovom specifičnom kontekstu.</p>
113.	CPT preporučuje da Ministarstvo sigurnosti i Služba za poslove sa strancima preduzmu potrebne korake, uključujući izmjenu relevantnih zakona i propisa, kako bi se okončao imigracijski pritvor djece bez pratnje i djece sa njihovim porodicama u Imigracijskom pritvorskom centru Lukavica, u Ograničenoj zoni na Međunarodnom aerodromu Sarajevo i bilo gdje drugdje u BiH, ako je primjenjivo. S obzirom na njihovu posebnu ranjivost, uvijek im treba pružiti posebnu njegu i smjestiti ih u otvoreni (ili poluotvoreni) objekat opremljen za zadovoljavanje njihovih specifičnih potreba.	<p>Ministarstvo sigurnosti BiH</p> <p>Služba za poslove sa strancima BiH</p>	<p>Ministarstvo sigurnosti BiH i Služba za poslove sa strancima prepoznaju važnost ove problematike i nastoje u okviru svojih nadležnosti, u koordinaciji sa relevantnim institucijama i uzimajući u obzir važeće zakone i propise, raditi na unapređenju pravnog okvira i prakse u oblasti zadržavanja stranaca, s posebnim fokusom na poštivanje ljudskih prava i zakonskih garancija.</p> <p>Nadalje, djeca bez pratnje i djeca s porodicama smatraju se posebno ranjivim kategorijama kojima se mora pružiti posebna zaštita. Zakon propisuje da se maloljetnici ne smiju zadržavati u pritvoru osim u iznimnim okolnostima i za najkraći mogući period, uz prioritet smještaja u otvorene ili poluotvorene objekte prilagođene njihovim potrebama. Također, Zakon o zaštiti prava djeteta u BiH jasno nalaže obavezu pružanja adekvatne skrbi i zaštite djece u svim okolnostima, uz naglasak na najbolje interese</p>

			djeteta. U centrima poput Lukavice i ograničenih zona Aerodroma Sarajevo će u narednom periodu biti izvršen inspekcijski nadzor, o čijim rezultatima će CPT Komitet biti blagovremeno obaviješten.
Zlostavljanje			
114.	CPT preporučuje da se sigurnosnom osoblju u Imigracijskom pritvorskom centru Lukavica jasno stavi do znanja da se prema stranim državljanima mora postupati s poštovanjem i da bilo kakav oblik zlostavljanja pritvorenih osoba nije prihvatljiv i bit će shodno tome kažnjen. Što se tiče nedostatka psihijatrijskog liječenja i njege gore navedene osobe, što samo po sebi može predstavljati nečovječno i ponižavajuće postupanje, Komitet se poziva na svoju preporuku u stavu 260.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH	CPT Komitet će biti naknadno obaviješten o implementaciji ove preporuke, a nakon izvršenog inspekcijskog nadzora.
Zaštitne mjere protiv zlostavljanja			
115.	CPT preporučuje da Ministarstvo sigurnosti i Služba za poslove sa strancima preduzmu potrebne korake kako bi osigurali da svi strani državljani lišeni slobode budu sistematski i u potpunosti obaviješteni, bez odlaganja i na jeziku i u formatu koji razumiju, o svojim pravima i postupku koji se na njih primjenjuje. Ove informacije treba pružiti putem postera i informacija koje su slobodno dostupne u prostorima za pritvor i, ako je potrebno, u pristupačnom formatu i uz pomoć prevodioca, u skladu sa gore navedenim zahtjevima. Nadalje, treba ih posebno informisati o njihovom pravu na pristup advokatu, što uključuje pristup besplatnoj pravnoj pomoći, te im omogućiti da efikasno ostvare ovo pravo u praksi od samog početka lišavanja slobode. U tu svrhu, popis organizacija koje pružaju pravnu pomoć trebao bi biti dostupan u svim prostorima za pritvor, a tim organizacijama treba omogućiti puni pristup mjestima lišavanja slobode, a	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.

	posebno Ograničenoj zoni na Međunarodnom aerodromu Sarajevo.		
116.	CPT preporučuje da Ministarstvo sigurnosti i Granična policija osiguraju da svaki strani državljanin koji je podvrgnut odluci o odbijanju ulaska i pritvoren u zadržavajućem prostoru Ograničene zone na Međunarodnom aerodromu Sarajevo, bez odlaganja dobije individualni nalog za pritvor i da se za te osobe vodi registar pritvora. Što se tiče pritvora djece i djece s njihovim porodicama, Komitet se poziva na svoje primjedbe i preporuku datu u stavu 218.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
Prostorije za zadržavanje na aerodromu u Sarajevu			
117.	'Strani državljani koji ulaze u zemlju, a za koje se sumnja da su počinili krivično djelo, poput posjedovanja krivotvorenih dokumenata, ili oni za kojima je raspisana međunarodna potjernica, bili su uhapšeni i pritvoreni u <u>objektu za zadržavanje koji se nalazi u prizemlju glavne zgrade Granične policije</u> na Međunarodnom aerodromu Sarajevo. Prostor za zadržavanje, koji je bio prazan u vrijeme posjete, sastojao se od dvije prostorije za zadržavanje, svaka opremljena krevetom. Bile su čiste i obezbijedene su nove plahte i ćebad. Jedna od dvije prostorije bila je opremljena i stolicom i CCTV kamerom, a postojao je i zaseban sanitarni čvor. Međutim, nijedna prostorija nije imala pristup prirodnom svjetlu, ventilaciji ili pozivnom zvonu. Prema riječima osoblja Granične policije, osobe bi obično bile zadržavane u ovim prostorijama za zadržavanje ne duže od nekoliko sati, a nikada duže od	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.

	24 sata, dok ih ne bi premjestili nadležni policijski organi. Analiza registara pritvorenika pokazala je da je 62 osobe zadržano u prostorijama za zadržavanje 2023. godine, a 66 u 2024. godini, u periodima koji nisu prelazili 12 sati. Uslovi pritvora bili su prihvatljivi za zadržavanje osoba samo nekoliko sati, ali CPT preporučuje da obje prostorije za zadržavanje budu opremljene pozivnim zvonima.		
118.	CPT poziva Ministarstvo sigurnosti, zajedno s Graničnom policijom i Službom za poslove sa strancima, da preduzmu brze mjere kako bi zamijenili kontejner u Ograničenoj zoni Međunarodnog aerodroma Sarajevo odgovarajućim zadržavajućim objektom opremljenim da obezbijedi adekvatne uslove pritvora osobama kojima je odbijen ulazak u zemlju. Komitet bi želio da bude obaviješten o preduzetim koracima u roku od tri mjeseca.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	CPT Komitet će biti naknadno obaviješten o implementaciji ove preporuke, a nakon izvršenog inspekcijskog nadzora.
119.	U međuvremenu, trenutne pritvorske prostorije u Ograničenoj zoni Međunarodnog aerodroma Sarajevo potrebno je hitno obnoviti i redovno čistiti. Ako se tamo smjeste odrasle osobe kojima je odbijen ulazak u Bosnu i Hercegovinu, treba im osigurati odgovarajuće materijalne i higijenske uslove (uključujući lak pristup dovoljnoj količini čiste vode za piće, odgovarajućoj hrani – I količinski i nutritivno vrijednoj - i higijenskim proizvodima), kao i svakodnevni pristup vježbanju na otvorenom, i treba ih adekvatno nadzirati. Ako se ovi minimalni uslovi pritvora ne mogu osigurati u pritvorskim prostorijama Ograničene zone aerodroma, strani državljani lišeni slobode duže od 24 sata trebaju biti prebačeni u drugi, odgovarajući pritvorski prostor. Što se tiče djece i porodica s djecom, upućuje se na	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	CPT Komitet će biti naknadno obaviješten o implementaciji ove preporuke, a nakon izvršenog inspekcijskog nadzora.

	preporuku CPT-a datu u paragrafu 218. Pored toga, sve pravne zaštitne mjere navedene u paragrafima 226 i 228 trebale bi se primjenjivati na osobe smještene u ovim pritvorskim prostorijama.		
IMIGRACIJSKI PRITVORSKI CENTAR LUKAVICA			
Životni uslovi i režim			
120.	CPT preporučuje da vlasti BiH preduzmu hitne korake kako bi osigurale da se smještajni prostori u svim jedinicama, uključujući sanitarne anekse, u Imigracijskom pritvorskom centru Lukavica obnove i redovno održavaju i čiste. To uključuje da svaka soba treba biti opremljena zvonom za poziv, a osobama koje se nalaze u Centru treba obezbijediti čiste madrace, hranu dovoljnog kvaliteta i nutritivne vrijednosti i svakodnevni pristup toploj vodi. Nadalje, u jedinicama za žene i porodice, dodatni kreveti ili kreveti na sprat u sobama koje sadrže više od dva seta kreveta na sprat trebaju se ukloniti kako bi se obezbijedio dovoljan životni prostor po osobi, u skladu s relevantnim propisima. Za pritvor porodica sa djecom, CPT se poziva na svoje napomene i preporuku u stavu 218.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
121.	CPT preporučuje da se svim stranim državljanima pritvorenim u Imigracijskom pritvorskom centru Lukavica omogući pristup vježbanju na otvorenom u trajanju od najmanje dva sata dnevno (a po mogućnosti i više) te da im se ponudi niz svrsishodnih aktivnosti (obrazovnih, rekreativnih i stručnih), kao i pristup radiju/televiziji, novinama/časopisima, kao i drugim odgovarajućim sredstvima za rekreaciju (kao što su društvene igre, stoni tenis, sport) i prostorija za	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.

	molitvu. Nadalje, dva vanjska dvorišta za vježbanje trebaju biti opremljena sredstvima za odmor i skloništima koja pružaju hlad i zaštitu od lošeg vremena.		
122.	CPT preporučuje da, kad god se samo jedna žena nalazi u Imigracijskom pritvorskom centru Lukavica, osoblje preduzme korake kako bi osiguralo da joj se ponude svrsishodne aktivnosti i da joj se omogući smislen ljudski kontakt duže od dva sata svaki dan.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
Zdravstvene usluge			
123.	CPT preporučuje da državne vlasti preduzmu potrebne korake u Imigracijskom pritvorskom centru Lukavica kako bi se osiguralo redovno prisustvo (najmanje dva dana u sedmici) ljekara i svakodnevno prisustvo medicinske sestre, uključujući i vikendom, popunjavanjem dodatnog radnog mjesta medicinske sestre. To bi omogućilo pravovremeni početni medicinski pregled i procjenu ranjivosti svih novopridošlih, redovno prisustvo medicinskog osoblja unutar pritvorskih jedinica i distribuciju propisanih lijekova od strane istih, kao i redovno i pravovremeno medicinsko praćenje sa poboljšanom medicinskom dokumentacijom.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
124.	CPT preporučuje da se Imigracijski pritvorski centar Lukavica opremi odgovarajućom medicinskom opremom (uključujući opremu za spašavanje života, kao što su defibrilatori, kisik i nebulizatori) u ispravnom stanju, te da se osoblje obučuje za njihovu upotrebu.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.

125.	CPT preporučuje da Ministarstvo sigurnosti i Služba za poslove stranaca osiguraju da sve novopristigle osobe imaju koristi od sveobuhvatnog medicinskog pregleda u skladu sa gore navedenim principima od strane ljekara ili potpuno kvalifikovane medicinske sestre koja podnosi izvještaj ljekaru, što je prije moguće nakon njihovog dolaska (u roku od 24 sata) u Imigracijski pritvorski centar Lukavica. Preporuka formulisana u paragrafu 16 o adekvatnom evidentiranju i prijavljivanju povreda također se u potpunosti primjenjuje u ovom kontekstu i treba uspostaviti poseban registar povreda uočenih kod pritvorenih osoba tokom prijema i pritvora.		Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
126.	Individualni medicinski kartoni osoba pritvorenih u Centru bili su loše vođeni i sadržavali su nedovoljno informacija o ishodu fizičkog pregleda; obično su sadržavali jednu rečenicu za gotovo sve pacijente, što ukazuje da su nalazi pregleda bili normalni, uključujući i za osobe koje su odbile pregled. Ovaj nedostatak treba otkloniti.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
127.	Delegacija je bila zabrinuta saznanjem da su svi medicinski pregledi u Centru obavljani u prisustvu osoblja obezbjeđenja, što nije omogućavalo da se oni <u>odvijaju u uslovima medicinske povjerljivosti</u> . Primjedbe i preporuke navedene u paragrafu 31 također se u potpunosti primjenjuju u ovom kontekstu.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
128.	Distribuciju lijekova uglavnom je vršilo osoblje obezbjeđenja, uključujući i vrijeme kada je medicinska sestra bila prisutna u Centru. Osoblje obezbjeđenja je	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.

	Također izdavalo dodatne lijekove (jednostavne lijekove protiv bolova) na zahtjev, bez prethodnog ljekarskog pregleda i odobrenja zdravstvenog osoblja. CPT preporučuje da državne vlasti osiguraju da lijekove distribuiraju medicinske sestre.	strancima BiH Granična policija BiH	
129.	Prilikom pregleda prostorija zdravstvene jedinice, delegacija je primijetila da se u ormariću za lijekove nalazi nekoliko lijekova kojima je istekao rok trajanja, a koji su pomiješani sa ostatkom lijekova koji su u upotrebi. Treba voditi računa da se lijekovi kojima je istekao rok trajanja nikada ne koriste i da se pravilno odlaze.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
130.	CPT smatra da su potrebne dalje mjere kako bi se izbjegle slične situacije. CPT preporučuje da državne vlasti osiguraju da zdravstveno osoblje u Imigracijskom pritvorskom centru Lukavica zauzme proaktivniji i terapijski (a ne pristup usmjeren na sigurnost i kažnjavanje) pristup prevenciji samopovređivanja i samoubistva. Isti pristup treba primijeniti i na osobe s mentalnim poremećajima koje ne bi trebale biti smještene u disciplinsku samicu, već bi trebale primati odgovarajući tretman i podršku. Ovo zahtijeva odgovarajući medicinski nadzor i dokumentaciju kroz redovno prisustvo ljekara i psihologa, koji bi trebali imati redovne lične konsultacije (jednom sedmično) kako bi procijenili i pružili adekvatno praćenje, liječenje i podršku dotičnim osobama. Ako se takva njega i liječenje ne mogu pružiti u Centru Lukavica, dotične osobe treba brzo premjestiti u specijalizovanu medicinsku ili ustanovu za mentalno zdravlje, kako je propisano Pravilnikom o radu Centra.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.

131.	CPT preporučuje preduzimanje mjera, uključujući izmjenu relevantnih propisa, kako bi se osiguralo da pritvorene strane državljane smještene u disciplinsku samicu odmah pregleda zdravstveno osoblje nakon njihovog smještaja, a nakon toga redovno, najmanje jednom dnevno. Da bi se mogli preuzeti ovi dodatni zadaci, potrebno je pojačati prisustvo zdravstvenog osoblja u Centru Lukavica (vidi paragraf 247).	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Do momenta slanja Izvještaja CPT Komitetu, nismo uspjeli dobiti odgovor na datu preporuku. Blagovremeno ćemo obavijestiti Komitet o svim novostima u ovom smislu.
Ostala pitanja			
	CPT preporučuje da državne vlasti preduzmu korake kako bi hitno preispitale i povećale broj osoblja i osigurale svim zaposlenima posebnu obuku o radu sa stranim državljanima u okruženju imigracijskog pritvora. Ova obuka treba da uključuje međuljudsku komunikaciju, njegu svjesnu traume, kulturnu osjetljivost i de-eskalaciju.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	Inspektorat Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine će u narednom periodu izvršiti nadzore uslova i standarda korisnika Imigracionog centra i specijalizovanih ustanova za prihvata i smještaj stranaca koji su stavljeni pod nadzor (uključujući i razgovor sa korisnicima centara), poštovanje Kućnog reda i uvid u odgovarajuće evidencije istih, sa posebnim osvrtom na navode iz dostavljenog konačnog izvještaja Evropskog komiteta. Inspeksijski nadzor se vrši u skladu sa članom 117. stav (4) i 132. Zakona o strancima (“Službeni glasnik BiH” broj 88/15, 34/21 i 63/23) i članom Pravilnika o standardima funkcionisanja i drugim pitanjima značajnim za rad imigracionog centra (“Službeni glasnik BiH” broj 55/16).
132.	CPT preporučuje da državne vlasti preduzmu potrebne mjere, uključujući izmjenu relevantnih propisa i preispitivanje prakse smještaja u samicu, kako bi se osiguralo da se gore navedeni propisi i zaštitne mjere u vezi sa disciplinskim postupcima efikasno primjenjuju u praksi u Imigracijskom Pritvorskom centru Lukavica. Posebno, kumulativno smještanje u samicu u disciplinske svrhe i pod pojačanim nadzorom, što rezultira neprekidnim periodom samice dužim od 14 dana, treba ukinuti. Nadalje, osobama koje se nalaze u samici treba omogućiti svakodnevni pristup vježbama na otvorenom u skladu s relevantnim propisima. Komitet također preporučuje da se u Centru Lukavica uspostavi poseban registar za smještaj pritvorenih	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	U odgovorima koje su ranije dostavili Služba za poslove sa strancima i Granična policija BiH, naročito je naglašeno da je prema članu 6. stav (6) Pravilnika o obavezama prevoznika koji dovodi strance na granične prelaze BiH (“Službeni glasnik BiH” broj 23/18) propisana obaveza prevoznika i operatera graničnog prelaza (u konkretnom slučaju J.P. “Međunarodni aerodrom Sarajevo”) da su na graničnom prelazu dužni obezbijediti prostorije za privremeni smještaj za zadržavanje stranaca koji ne ispunjavaju uslove ulaska u BiH, te ishranu, minimalne higijenske potrebe i medicinsko zbrinjavanje potrebno za vrijeme dok ta lica čekaju povratak u državu iz koje su došli. CPT Komitet će biti naknadno obaviješten o implementaciji ove preporuke, a nakon izvršenog inspeksijskog nadzora.

	osoba u samicu. Unos treba da sadrži: vrijeme početka i završetka mjere, okolnosti slučaja, razloge za pribjegavanje mjeri, ime osobe koja ju je naredila ili odobrila, uključenost zdravstvenih radnika i, ako je primjenjivo, izvještaj o svim povredama koje je zadobila pritvorena osoba ili osoblje.		
133.	CPT preporučuje da se, kada se smatra potrebnim staviti pritvorenu osobu pod video nadzor, zaštiti privatnost te osobe dok dotična osoba koristi toalet, na primjer pikselizacijom slike prostora toaleta.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	
134.	CPT poziva državne vlasti da razmotre uvođenje mogućnosti da svi strani državljani pritvoreni u Imigracijskom pritvorskom centru Lukavica dobiju redovan i besplatan pristup videokonferencijskim uslugama i opremi.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	
135.	CPT preporučuje da državne vlasti preduzmu mjere kako bi osigurale da su načini za podnošenje pritužbi za strane državljane koji se nalaze u Imigracijskom pritvorskom centru Lukavica lako dostupni, kako interno tako i eksterno, i efikasni. U tu svrhu, pritvorene osobe trebaju biti obaviještene, usmeno i pismeno, o ovim načinima podnošenja pritužbi i o ishodu njihove pritužbe.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH Granična policija BiH	
136.	Nadalje, treba uspostaviti centralni registar pritužbi i pritvorene osobe trebaju moći podnijeti svoje pritužbe na povjerljiv način (na primjer, davanjem koverti ili postavljanjem pristupačnih i zaključanih kutija za	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa	

	pritužbe, koje će otvarati samo posebno određene osobe).	strancima BiH Granična policija BiH	
137.	CPT preporučuje da Ministarstvo sigurnosti i Služba za poslove stranaca osiguraju redovne vanjske inspekcije Pritvorskog centra za imigrante Lukavica. Ova preporuka se podjednako odnosi i na područja za zadržavanje u Ograničenoj zoni Međunarodnog aerodroma Sarajevo.	Ministarstvo sigurnosti BiH Služba za poslove sa strancima BiH	

DODATAK – LISTA SKRAĆENICA

BiH – Bosna i Hercegovina

VSTV BiH – Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine

FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine

RS – Republika Srpska

FUP – Federalna uprava policije

MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova

TK – Tuzlanski kanton

ZDK – Zeničko-dobojski kanton

USK – Unsko-sanski kanton

ZKP – Zakon o krivičnom postupku

ESLJP – Evropski sud za ljudska prava